

MIRCEA ELIADE

INDIA

CUPRINS:

«Descoperirea» Indiei de către Mircea Eliade... 5
Notă asupra ediției... 24
Prefață la ediția a doua... 25
Ceylan... a»
Pelerinaj la Rameshwarant... 33
Găzduire în Madura... 36
Madras... 3i?
110 Fahrenheit, ciclon direcția S. V... 42
Benares... 46
Kumbh Mela la Allahabad... 51
Amritsar și templul de aur... 5fi.
Jaipur... 61 în Rajputana... 68
Crocodili (dintr-un jurnal de vânătoare, 1931)... 73
Jurnal himalayan, 1929... 77
Vilegiatură la Darjeeling... 81
Pe „Colina Tigrului”... 84
Funeralii la Lebong... 8E Intr-o mănăstire. Zok-Chen-Pa... 91
Când vine monsoonul... 9«
Mănăstiri și pustnici din Himalaya (1930)... 100
De la Delhi la Hardwar... 100
Hardwar... 104
Rishikesh... 109,Svarga-Ashram... 113
Viața ermiților în Swarga-Ashram... li”
Peșterile din Brahmapuri... 120
Cobra neagră... 124
Leproșii... 128
La granița Afganistanului (fragmente)... 131 „ La Shantiniketan... 139
Vorbește Rabindranath Tagore... 144
Vorbește Srimati Devi... 148

Durga, zeița orgiilor... 151

De vorbă cu un naționalist indian... 155

Țara Vedelor și Upanishadelor a fascinat adolescența și tinerețea lui Mircea Eliade. Primul contact cu vechea Indie a avut loc în clasa a Vi-a de liceu, când elevul Eliade Gh. Mircea a conferențiat despre... Rama, documentându-se exclusiv din cartea *Les Grands inities* a lui Schure.

Memorialistica eliadescă reține, peste decenii, indignarea adolescentului indus în eroare și hotărârea lui, încă de pe atunci, de a nu mai fi sedus de falsa strălucire a lucrărilor de popularizare, ci de a se adresa direct surselor de bază.

„Și care nu mi-a fost mirarea, și furia, aflând, curând după aceea, că era vorba de o poveste «mistică» inventată de Schure. Cred că de-atunci s-a născut în mine neîncrederea față de diletanți, teama de a nu mă lăsa păcălit de un amator, dorința tot mai aprigă de a merge la izvoare, de a consulta exclusiv lucrările specialiștilor, de a epuiza bibliografia” K îndemnat de profesorul de latină Nedelea Locusteanu, prin 1924 începe să învețe sanscrita, după manualul lui Pizzagalli. Puțin înainte își însușise primele noțiuni din alte două limbi orientale: ebraica și persana.

Lupta împotriva somnului și exercițiile de educare a voinței din ultimii ani de liceu și primii de studenție, dorința de a-și depăși propria-i condiție reprezintă punctul de plecare al tehnicilor yoga.

Alături de articolele de 'istoria religiilor și alchimiei încep să apară și cele de orientalistă. în. Știu tot”, „Orizontul”, „Revista tinerimii” Mircea Eliade scrie despre vechea literatură indiană, cu referiri erudite la Sakuntala, Bhagavadgîta și Bhâ-minivilâsa.

Apologia budismului, cartea lui Carlo Formichi, profesor de limba și literatura sanscrită la Universitatea din Roma, gă-

1 Mircea Eliade, *Amintiri, I* (Mansarda), Colecția „Destin”, Georg? Uscătescu, 1966, p. 79.

sește în el un entuziast susținător. Aceasta „ar trebui citită de toți cei care privesc fără interes sau cu prejudecăți ciudatul și admirabilul fenomen religios care a fost budismul” 2.

Printre primele articole apărute în „Cuvântul” este și *Dinamismul religios în India*, câteva considerații personale pornind de la o altă carte lot a lui Formichi: *il pensiero religioso nell'India antica* 3. După câțiva zile va publica, în același ziar. *Orient și occident* *. Lui Asvagoșa, autorul celebrei vieți a lui Buddha îi consacră două foiletoane, comparând poemul acestuia, *Buddha carita*, cu *Divina Comedie* și *Eneida* 5, cu viața și cântecul lui Milarepa a.

Ca bursier al Societății Națiunilor, la Geneva, în vara anului 1927, citește cărți inaccesibile la București, îndeosebi lucrări de orientalistă.

Apologia virilității, tipărită tot în 1927 – toamna – după mărturia autorului însuși, amintește India prin derutantul amestec de asceză, exaltare metafizică și sexualitate.

În Italia, în primăvara și vara anului 1928, paralel cu pregătirea tezei de licență despre Renașterea italiană, își completează informațiile despre filosofia indiană la Biblioteca Universității din Roma și la cea a seminarului de indianistică.

Într-o după amiază de mai 1928, citind în prefața primului volum din Istoria filosofiei indiene de Surendranath Dasgupta despre opera culturală a Maharajahului Manindra Chandra Nandy de Kassimbazar, îi scrie acestuia, solidându-i o bursă și precizându-i că ar dori să vină pentru doi ani la Calcutta, să studieze cu profesorul Dasgupta. În același timp se adresează și celebrului filosof indian, rugându-l să accepte să-i fie îndrumător. Peste aproape trei luni Maharajahul îi răspunde favorabil. Și Dasgupta consimte să-l aibă doctorand.

Bucuros, într-o stare de permanentă euforie, solicitantul nu-și pierde luciditatea. Cu vorbe și promisiuni nu se poate ajunge în India. De aceea, cere ajutorul profesorilor săi de la Universitatea din București. Aceștia îl sfătuiesc să facă o 'petiție către Ministerul de Finanțe, j:3 marginea căreia, cu generozitate, îi fac o caracterizare excelentă.

2 Apologia budismului. Pe marginea cărții lui Formichi, în „Adevărul literar și artistic”, an VII (1926), septembrie S, nr. 300, p. 4.

3 Vezi Dinamismul religios în India. Note pe marginea unei cărți recente, în „Cuvântul” an III (1926), noiembrie 21, nr. 617, pp. 1-2.

4 Vezi „Cuvântul”, an II (1925), decembrie 1, nr. 625, pp. 1-2.

5 Vezi Asvagoșa, în „Cuvântul” an III (1927), februarie 24 și 27, nr. 693 și 694, pp. 1-2.

6 Cf. Milarepa (I și II), în „Cuvântul”, an III (1927), iulie 29 și 31, nr. 822, 823 pp. 1-2.

C. Rădulescu Mutra.: „Recomand cu toată căldura pe petiționar, fiindu-mi cunoscut ca un licențiat excepțional de bine dotat pentru studiile filosofice și care își timpul cursurilor de la Universitatea noastră a trecut examenele foarte bine”.

D. D. Pogoneanu și D. Guști se asociază recomandărilor și aprecierilor colegului lor.

A doua scrisoare a Maharajahului îl asigură că va căpăta bursa îndată ce va ajunge la Calcutta. Deși nu primise un răspuns favorabil din partea Ministerului de Finanțe, împrumută o sumă destul de importantă de la unchiul

Mitache. Cu mare greutate, reușește să obțină viza engleză de plecare doar pentru trei luni, spre a participa, ca delegat al YMCA-ei, la un congres la Ponomalee, Ungă Madras. La 22 noiembrie 1928 ' plecă din Gara de Nord spre Constanța iar de aici, cu un vapor românesc, se îndreaptă către Egipt, Alexandria fiind primul popas în marea sa călătorie.

Cele treizeci de ceasuri de furtună de pe Mediterana nu-l neliniștesc prea mult. În primul reportaj apărut în „Cuvântul” își va aminti cum, cu cinci ani în urmă, rătăcind cu câțiva prieteni într-o barcă pe Marea Neagră, au fost surprinși de furtună fără pâine, fără apă și fără speranțe. Dacă în adolescență îi fusese frică, acum, în drumul spre „țara făgăduinței” nici măcar nu se gândește la posibilitatea unui naufragiu.

Impresiile de călătorie, numeroase și variate, sesizează cu acuitate esențialul. În notații laconice, aglomerarea de verbe redă, de pildă, forfota aceluia „du-te-vino” din portul Alexandriei.

7 În privința stabilirii exacte a cronologiei itinerarului, vom da crezare documentului autentic (acte, scrisori, însemnări de jurnal făcute imediat, articole, interviuri) și nu memorialisticii. Oricât de excepțională ar fi memoria cuiva (și a lui Mircea Eliade indubitabil că era), ea nu putea preciza, după câteva decenii, data exactă a evenimentelor. Începutul voiajului a fost nu 20 noiembrie, așa cum își amintește în Amintiri eroul principal, ci două zile mai târziu. Am făcut această mică „rectificare” bazându-mă pe prima scrisoare a lui Mircea Eliade către familie și pe o epistolă a bunului său prieten Haig Actarian. Tot la 22 noiembrie a fost scrisă dedicația de pe prima pagină a cărții, dăruită, la plecare, de un prieten. Am cercetat acest volum și am transcris de pe pagina de gardă a cărții lui Jacques Riviere A la trace de Dieu; „A mon arai, Mircea Eliade. J'ai appris à aimer la formidable pensee interieure qui anime ton etre. Ta superbe aventure, nous la scui-vons, avec angeisse et confiance. Tu as eu l'audace d'etre celui qui ose vivre sa vie. Nos veux t'accompagnent et nos pensees te suivent. Puis-ses tu devenir le veritable Homme de nos reves. Bien î toi, Jonel Jianu, ce 22 novembre 1923”.

În ultimul moment, autorul a avut acces și la pașaportul lui Eliade G. Mircea, de profesiune ziarist, călătorind în Asia, Egipt și Europa. Viza poliției portului Constanța e clară: 22 noiembrie.

„Hamalii strigă, invită, asigură, leagă prietenie cu cei de pe bord, rîd, se tutuiesc, oferă servicii, le discută, le angajează. E o zarvă de bazar și de piață”.

În cele trei zile petrecute în Egipt a vizitat cartierul arab și Muzeul de antichități din Cairo. Din articolele publicate și din corespondența către familie desprindem uimirea față de splendoarea grădinilor cu liane, pe care le aseamănă cu cele din 1001 de nopți. E încântat de chioșcurile de lemn de palmier, de ghirlandele de flori parfumate, de terasele și peșterile artificiale.

Intrând în templul subteran al Sfinxului, are loc un incident amuzant. Vizitatorul, profund cunoscător a zeci de amănunte din istoria Egiptului, pune câteva întrebări aparent nevinovate ghidului ignorant, care intră în panică și începe să-l numească „Herr Director”.

La 1 decembrie va pleca din nou cu trenul la Port Said, de unde se va îmbarca pe transatlanticul japonez Hakone Marti. Reportajele din „Cuvântul” descriu amănunțit drumul pe Marea Roșie, apoi pe Oceanul Indian. Tânărul pasager își exprimă disprețul față de morga și plictisul celor de la clasa I-a și pledează... pro domo: „O călătorie în clasa a III-a e instructivă, dacă te obosești să observe, și amuzantă. Pasagerii sunt diverși și comunicativi. Afli astfel erâmpelile din existențe cu adevărat inedite. Un aristocrat, un burghez, un parvenit – par aceeași peste tot, se silesc să-și poarte masca prea cunoscută, iar în decursul unei călătorii, rareori pătrunzi dincolo de mască. În clasa a III-a a marilor vapoare se întâlnesc oameni ciudați și simpli, naufragiați ai vieții sau luptând sângeros s-o supună, aventurieri și negustori, studenți, actori”...⁹ Într-o seară – pe punte – asistă la un spectacol teatral interpretat de personalul de serviciu. Un profesor de antropologie explică subiectul comediilor ce vor fi jucate, dând astfel divertismentului o tentă științifică.

În neaptea de 12 decembrie, ajuns la Ceylon – primul punct al țării visurilor sale —, se desparte cu părere de rău de cei câțiva prieteni pe care-i făcuse. Studenții japonezi mai aveau de parcurs încă douăzeci de zile de drum.

Cele dinții „senzații” pe care i le oferă India slnt olfactive: „E o mireasmă ce te tulbură, te amețește, pe care nu știi cu ce

⁸ Fals Jurnal de bord, Alexandria, în „Cuvântul”, an IV (1928) decembrie 11, nr. 1308 p.1.

⁹ Fala Jurnal de bord. Port-Said în „Cuvântul”, an V (1929) ianuarie 25, nr. 1341, pp. 1-2.

s-o identifice, nu știi unde s-o cauți, care te izbește neîncetat în plină față, ca un vânt înfierbântat și mângâietor. E un parfum nemaiîntilmit, care te va urmări tot timpul în Ceylon; și cu cit te vei adinei în junglă, cu atât îl vei simți mai imaculat și mai halucinant” i0.

Nu-și poate stăvili entuziasmul și în corespondența trimisă în țară descrie amănunțit frumusețile fără de seamăn ale acestei „perle a Orientului”, unde totul miroase a flori de scorțișoară.

La Colombo cutreieră cu rikșa întregul oraș, oprindu-se într-un parc minuscul încărcat de flori și plante agățătoare printre care foiau șopârle. La Adyar polemizează cu doi adepți ai doctrinei teosofice, ironizându-i. Asta nu îl împiedică să pre-țuiască manuscrisele orientale ale bibliotecii. Spre surprinderea lui, aici îl întâlnește pe profesorul Dasgupta, venit special să consulte niște manuscrise tantrice inedite. Iată cum îi apare viitorul său guru,

în urma primei întâlniri: „E un bărbat scund, cărui hainele europene și pieptănătura îi dau un aspect incert. Ochii îi lucesc vii în cercănele lecturilor. E unul dintre puținii care pot înțelege orice text sanscrit. De altfel, pentru aceasta i-au trebuit vreo 25 de ani de studiu. Profesorul vorbește sfios și zâmbeste” n.

...Interesante sînt și impresiile de la Congresul studențesc de la Ponomallee, din apropierea Madras. Nu putem însă zăbovi prea mult. Să ne grăbim să-l însoțim la Calcutta, unde eroul nostru sosește, după două nopți și două zile de călătorie cu trenul, în ajunul noului an 1929. Cu ajutorul profesorului său, se va instala într-o pensiune englezo-indiană (Ripon Street, 82) unde va rămâne până la sfârșitul anului. Era o familie numeroasă de englezi, care în schimbul sumei de 90 de rupii lunar (bursa oferită de Maharajah) îi oferea găzduire și patru mese zilnic. „Era o clădire mare, cu etaj, înconjurată de o curte și o grădină, care, la început, mi s-a părut enormă. Avea un holl vast care servea și de sufragerie, și în care se afla un pian și multe fotolii și canapele. La dreapta și la stînga holului se deschideau câte trei camere mari, cu ferestre către grădină. În camera mea mai dormeau încă trei tineri: cei doi băieți ai Dnei Perris și un anglo-indian din Goa, Lobo' n.

19 India, Ed. a II, Editura Cugetarea, f.a. pp. 13-14.

11 Ce-am văzut în India, Adyar, în „Cuvântul” an V (1925) februarie 9, nr. 1366, p. 1.

n M. Eliade, Memoire I, Les promesses de l'equinoxe, Ed. Gallimard, 1980, p. 227.

Deși în scrisorile către cei dragi vorbește despre... intelectualitatea mediului pensiunii care-l găzduiește, acesta era, în realitate, destul de modest: telegrafisti, dansatoare, modiste, vânzătoare într-un magazin.

În prima zi a anului, condus de Dasgupta (în costum european, dar cu picioarele goale) e prezentat ilustrului său protector, care își petrecea întreaga viață ajutând și făcând bine: „Tot ce știu despre el e că trimite pe tinerii indieni la studii în Europa, că editează operele autorilor săraci, că ridică statui poezilor bengalezi – și citește sanscrita. E un Mecena care zâmbeste ascultând mulțumirile – dar e atent la rezultatele și roadele celor care studiază ajutați de el. Are un adevărat cult pentru limba sanscrită – dar cumpără toate cărțile bune europene” 13. Extraordinara lui bibliotecă era instalată în trei camere din subsolul locuinței lui Dasgupta.

Tânărul Mircea Eliade se adaptează încetul cu încetul. După numai o lună, profesorul Ranado îl invită la Allahabad să țină o conferință despre relațiile dintre filosofia orientală și cea occidentală. Cunoaște un celebru botanist vienez, venit să studieze flora Indiei, e invitatul Stellei Kramrish, profesoară de istoria artei la Universitatea din Calcutta. ^

Din țară prietenii îl aprobă, îl urmăresc cu încredere, se interesează cu dragoste de tot ce i se întâmplă, fiind alături de el. Citesc cu înfrigurare *Falsul jurnal de bord*, se amuză și sunt, din când în când, impresionați. Toți înțeleg că această călătorie înseamnă ceva esențial.

Într-o scrisoare din 11 ianuarie 1929, bunul său prieten, Ionel Jianu, îi răspundea, printre altele: „Micile noastre svârco-liri nu pot avea vreun ecou până la tine, tu ai pătruns de acum în lumea aceea în care întâlnești Eternul, la fiecare pas și m-am căit oarecum că ți-am împărtășit meschinele noastre cancanuri ce ne umplu din nefericire mizerabila existență”.

Plecarea în „marea aventură” cu mijloace bănești insuficiente, refuzând consolarea și suferind moral și material, îl face pe același Ionel Jianu să-i scrie la 2 martie 1929: „Ai dreptate când scrii că tu nu trebuie să te întorci numai ca un savant de acolo. Dacă ar fi așa, aș considera aventura ta cu desăvârșire ratată. Din consumația intelectuală a cunoștințelor culese pe acolo și a experiențelor de viață trăite, ființa ta va căpăta un sens și existența o semnificație”.

13 Ce am văzut în India, Biblioteca Maharajahului, în „Cuvântul an V (1928), februarie 29, nr. 1385, pp. 1-2.

Petru Comarnescu e la fel de entuziast, publicând fragmente din corespondența primită de la Mircea Eliade în pagina a doua a ziarului „Ultima oră” 14.

Într-o misivă datată 26 martie 1929 îi scrie autorului, încă de pe atunci celebru, al Itinerariului spiritual: „Mă bucur că te văd tot atât de vajnic cum ai plecat. Mai mult: se pare că dorul de studiu e mai îndârjit încă, în faza actuală a vieții tale. Făgăduiești lucrări mari, ca acea Critică a conceptului de cauză în Buddhism, care ar putea fi de un interes capital. Inaccesibilitatea Indiei, care totuși, măcar în sens restrâns ți-a fost accesibilă, face, din studiile pe care le pregătești, piatra de încercare ceea ce de altfel caracterizează întreaga ta aventură de până acum”.

Din răspunsul lui Petru Comarnescu de la 20 iunie 1929 desprind un singur paragraf: „Nu mă pot opri să nu îți arăt mulțumirea ce am avut-o citind scrisoarea ta, plină de adevăruri neobișnuite nouă, dacă vrei europenilor și românilor. Sensul în care ajungi la adevărata realitate, entuziasmul noii tale cunoașteri metafizice te onorează și ne face pe noi, prietenii tăi, să fim mai interesați încă față de tine, pentru că dorim, parcă mai cu nerăbdare, să ne împărtășești din exploarările minții tale” 15.

Părerii asemănătoare vom găsi exprimate, într-o formă mai mult sau mai puțin meșteșugită, și în scrisorile lui Haig Acterian, Constantin Noica, Mircea Vulcănescu, Mihail Polihroniade și atâtor altora.

Victor Stoe și-a încredințat gândurile tiparului, arătând că Mircea Eliade „e tot atât de prezent printre noi și în conștiința publicului intelectual ca și înainte de plecarea lui. Mircea Eliade e magul generației sale” 1G.

Departate de cei dragi, Eliade se bucură atunci când primește din țară bursa pe cinci luni. Aceasta îi dă posibilitatea organizării, în martie-aprilie 1929, a unei excursii în India centrală, Allahabard, Benares, Delhi, Ogra, Jaipur, Ajmir.

O insolație ce-i provoacă o cumplită hemoragie pe fundalul unei Indii a contrastelor, bântuită de foamete și molime, va constitui substanța articolului 110° Fehrenheit, ciclone direcția „Vezi „Ultima oră”, an I (1929), ianuarie 12, nr. 13, februarie 21, nr. 46, mai 22, nr. 118, iulie 30, nr. 177.

— T J fentru a ne face o imagine mai completă asupra anilor petrecuți P t o' trimitem?» *a lectura corespondenței lui Mircea Eliade către 5” Comarnescu, publicată de Traian Filip în „Manuscriptum”, nr.4), pp. 158-167.

n., ii. Yictor Stoe, Magul unei generații, în „Viața literară”, an V (1930), aprilie 15 – mai 10, nr. 127, p. 2.

S-V, publicat inițial în „Cuvântul”, și devenit ulterior capitol din cartea India.

În timpul căldurilor cumplite din vara 1929 începe lucrul la romanul Isabel și Apele diavolului. Scrie cu furie, apoi se întrerupe o clipă pentru a nota în Jurnal: „Ce fioreasă și ce dulce este, în același timp, pentru mine, munca scrisului” 1/.

Cea de-a doua călătorie, în mai-iunie, o face în Himalaya. Instalată într-un modest hotel din Darjeeling, își propune să urmeze cu strictețe un anumit „program”, în sensul că diminețile colindă împrejurimile, după-amiezile aprofundează gramatica sanscrită, iar serile lucrează la roman. Vizitează mănăstirile budiste din apropiere, iar în zori privește creștetul alb al Everestului, aflat la 200 de kilometri.

În pădurea de la Lebong e o vegetație luxuriantă inimaginabilă pentru un european; șopârle mari cit vrăbiile roiesc și se cațără prin copaci, șerpilor mișună prin văi. Vizitează o mănăstire budistă păzită de un tânăr călugăr ignorant, ceea ce îl decepționează. - ' '

Nu putem neglija caracterul etnografic al unor pagini – de pildă cel al pitorescului ceremonialului unei înmormântări tibetane. În mănăstire se repede „cu lăcomie” asupra manuscriselor: traducerea tibetană a Bhagavadgitei, scrisă cu Cerneală aurie pe pergament, texte nepaleze cu miniaturi colorate. Răsfoiește „un tom enorm, cuprinzând istoria populară a lui Buddha, scris acum patru veacuri, cu caligrafie perfectă, cu fantezii interliniare” m.

Îl incintă și picturile murale, privind îndelung scene din viața lui Milarepa, „poetul criminal pentru care păstrez o veche pasiune” 19.

Au loc și fapte senzaționale, dintre care cea mai pregnantă e expediția spi'e Sikkim descrisă amănunțit în Când vine mon-soonul.

Pe ploaie și ceață, jungla e năpădită de lipitori, urcând spre înălțimi. Fără să le vadă, auzindu-le târâșul umed, drumețul înspăimântat e năpădit de ele pe mâini, pe trup, pe față și scapă cu viața printr-o adevărată minune.

Întâmplarea nu putea fi uitată și o vom regăsi în Memorii: „Ani de-a rândul, după aceea, mă trezeam cu sudori reci din acest coșmar: mi se părea că, încercând să urc coasta abruptă și năclăita de ploaie, alunecam și nu mă mai puteam ridica.

17 Șantier, Edit. Cugetarea, 1935, p. 66.

18 India, voi. citat p. 145.

19 Idem, p. 146.

Simțeam atunci cum mă ajunge din urmă masa aceea cleioasă și vie, alcătuită din zeci de mii de lipitori, înaintând încet dar implacabil” 20.

În tot ceea ce face pune pasiune și sunt perspective că va putea găsi în filosofia indiană lucruri esențiale, neobservate de alții până atunci. Dorește din tot sufletul să devină un indianist, pasionându-se de filologie: „Aflarea unei rădăcini sans-krite e o nouă voluptate, descifrarea unui text e aproape un ritual, îl săvârșesc pe îndelete, savurând întreg ceremonialul, fără să sar nici o etapă. Chiar dacă știu cuvântul, îl caut încă o dată în dicționar, îl declin, în gând, îi cercetez toate legile fonetice la care e supus. Un cuvânt, o țigară. Este aproape o euforie adâncirea aceasta în amănuntul nesemnificativ, pasiunea aceasta pentru lucruri extrem de mici, inutil de dificile. Idealul meu acum este să știu tot despre coalescența vocalelor în limbile ariene” n.

Paranteza care urmează precizează că nu au viai fost încredințate tiparului din Jurnal numeroase astfel de pasaje lirice, redând febra în descifrarea unui text sanscrit, Ungă o gramatică și un dicționar.

Cu un pandit venind de patru ori pe săptămână, aprofundează sanscrita, așa îneât după mai puțin de patru luni profesorul Dasgupta i-a trimis lui Rădulescu-Motru o adresă oficială din partea Universității, lăudând uluitoarele progrese și extraordinara putere de muncă a învățacelui său.

Perseverența și tenacitatea erau de fapt „secretul” acestor senzaționale succese. După aproape o jumătate de veac, fiind întrebat de Claude-Henri Rocquet cum a reușit să învețe sanscrita cu Dasgupta și panditul, Eliade răspunde: „Munceam 12 ore pe zi și numai sanscrita... Această concentrare exclusivă asupra unui singur subiect, sanscrita, a dat rezultate surprinzătoare” n.

Își pune întrebări la care încearcă să răspundă, își explică sieși condițiile specifice de viață pe care le are în India, im-punându-și o anumită atitudine și comportare predominant optimistă: „Am nevoie din nou de ascetism. Altminteri de ce-ani venit aici? Singurătate, meditație, studiu – puteam găsi în aceleași condiții, oriunde în Europa. Dar aici există o anumită atmosferă de renunțare, de efort către împlinire intimă, de control asupra conștiinței, de iubire – care îmi e pri-

20 Memoire, op. cit p. 240. 51 Șantier, p. 24.

33 Mircea Eliade, *Vipreuvu du labyrinthe, Entretiens avec Claude-Her.rj Rocquet*, Ed. Pierre Belfond, 1978, p. 50.

elnică. Nu tezofism, nici practici brahmane, nici rituale; nimic barbar, nimic creat de istorie. Ci o extraordinară credință în realitatea adevărurilor, în puterea omului de a le cunoaște și a le trăi printr-o realizare lăuntrică, prin puritate și reculegere mai ales. Credința aceasta e și a mea. Credință că, în pofida tuturor demonilor și a voluptăților, există un pod drept pe care pot merge; oricând, din orice regiune infernală vn care m-aș găsi” 23.

Numeroasele epistole către familie sunt calde, afectuoase. îi scrie mamei, tatei, Corinei și, din clnd în când lui Nicu. Neliniștit de greutatele materiale ale celor dragi, se sbuciumă. Încearcă să-și ajute fratele, care voia să se angajeze în colonii. La 12 iunie 1929 se adresează mamei: „Cred că șansa cea mai bună ar fi să se angajeze în coloniile din Africa portugheză sau fostul Camerun, colonie germană. îi scriu chiar acum ce trebuie să facă. Condițiile însă nu sunt prea simple. Cinci ani contract obligatoriu și fără soție”.

E îngrijorat că în noiembrie bursa din țară încetează și, conștient de propria-i valoare, de perspectivele pe care le are în față, devine vehement: „Ar fi o crimă să mă lase fără bani tocmai acum, când mi-am sacrificat tot ca să încep studii noi și revelatoare pentru cultura noastră. Ar fi o crimă să mă întorc înapoi acum, când pot vorbi și scrie bine engleza, când am învățat puțin sanscrita. Sunt conștient de viitorul meu științific și sub nici un motiv nu voi admite să mi-l uzurpe nătânioia celor de la Minister. în orice capitală aș fi bogat și cu imense mijloace de lucru la îndemână.”

Legăturile științifice ale lui Eliade sunt surprinzătoare. Marile somități ale orientalistică și istoriei religiilor snt uimite de cunoștințele lui, prevestindu-i un viitor strălucit. Printre celebritățile cu care coresponda tânărul de 20 de ani amintesc: Bounaiuti, Petazzoni, Coomaraswamy, Angus, Stcherbatski. în iarna lui 1929 îl întâlnește pe Tucci, care venea de două ort pe stăptămână la locuința lui Dasgupta: „Neașteptat de tlnăr, viguros, debordând cu vitalitate, lucrând la mai multe cărți deodată – istoria logicii indiene, liturgia tantrică a zeiței Durga, simbolismul templelor tibetane, etc. %i.

Încă din „Șantier” tânărul prieten îi făcuse un elogios portret, insistând asupra neobișnuitei puteri de muncă, erudiției și enciclopedismului savantului italian.

Pregătirea tezei nu era o chestiune facilă. Lucrările de specialitate asupra psihologiei lingvistice și fiziologiei laringo-bus3 Șantier, p. 52. K Memoire I, p. 231.

cale nu se găseau în India și atunci le comandă de la Paria și Leipzig. De aceea pare îndreptățită furia care-l apucă, gândin-du-se că după asemenea sacrificii ar exista posibilitatea să fie chemat în țară.

Familia și prietenii sunt rugați să-i procure cărți: Metafizica lui Aristotel, L'evolution creatrice de Bergson și multe altele.

Așa cum mărturisește Jurnalului, în ceasurile triste citea Bhagâvdgita. iar în cele neutre poeziile lui Sheâley. Lectura e variată, alături de „clasicul” Goethe aflându-se modernul Huxley. Din literatura indiană preferințele se îndreptau spre Kalidassa, Acintha – un scriitor modern influențat de Joyce și Rabin-dranath Tagore, Primind notele din țară, execută la pian compozițiile lui G'tiog și Debussy.

La sfârșitul lui iulie 1929, cu Dasgupta și Maitreyi străbate cu automobilul cei 150 de kilometri până la Santiniketan. îl cunoaște pe Tagore și e încântat de universitatea unde cursurile se țineau în aer liber, în grădină: „Lingă fiecare arbor se adună diminețile acei copii și adolescenți fericiți, așezându-se turcește în iarbă, cu tăblița și cărțile pe genunchi. în aer liber, cu umbra pomului drept singura umbră, cu văzduhul clar deasupra, învăluți de aroma atâtor flori. Holi, pentru ei, însemna în primul rând o sărbătoare cu dansuri și cântece și drame compuse de poet.

Bolnav, internat pentru câteva zile în spital, are dificultăți financiare. Chiria i se mărește, bursa din țară întârzie și nesiguranța viitorului îl macină. Maharajahul moare și situația devine disperată. își liniștește mama (adresându-i-se cil apelativul „maica mea scumpă și dragă”). Dacă în aprilie îi spunea că nu poate să practice sportul, nici măcar înotul, deoarece apa din bazin era „caldă și murdară”, la 17 noiembrie situația era alta: „Fii sigură că, în ceea ce privește trupul, mă îngrijesc extrem, tn-am dezvoltat în toate privințele, am o curte largă și fac sporturi de la 5-7 seara, am învățat scrimă, criquet, hochei, lupte greco-romane, jiu-jitzu japonez, iar îndată ce mi se va reglementa valuta mă înscriu la o școală de dans”.

În dimineața de 2 ianuarie 1930 se va muta în locuința lui Dasgupta, transportându-și „mobilierul” din Ripon Street (patul, biblioteca și masa de lucru). Hotărârea fusese stabilită cu câteva zile mai înainte. E propriu-zis un obicei al Indiei tradiționale ca ucenicul să locuiască alături de învățătorul său.

28 Primăvara în Bengal, în „Vremea”, an V (1932), aprilie 24, or. 235, p. 14.

Mamei îi scria la 21 decembrie 1929, mândru de reputația lui Dasgupta, socotit în Bengal a doua glorie națională, după de Tagore: „Voi avea astfel enormul privilegiu de a asimila cit mai mult din înțelepciunea, știința și moralitatea indiană. Cunosc de pe acum perfecta armonie, înțelegerea și senina familiaritate din casa lui Dasgupta. I Aceasta se află în I Kalighat, cartierul cel mai plăcut al Calcuttei, aproape numai parcuri de palmieri. Când plec de la el, pe seară, și mă întorc în odaia mea din Ripon Street, aș crede că trec din India în Europa, atât e de mare deosebirea. Locuind cu el, pe lângă avantajul financiar și științific, mă voi bucura și de o viață mai liniștită, fără agitatea inutilă a orașelor occidentale, respirând o atmosferă îmbibată de spiritual și artă”. într-adevăr, entuziasmul e justificat (cel puțin până la 18 septembrie, când are loc cearta cu profesorul).

Muncește cu râvnă adâncindu-se în gramatica sanscrită sau filosofie și începe studiul bengalezei. Se îmbracă în dhoti, un soi de cămașă lungă, albă, la fel ca localnicii. Se contopește organic, simte cu face parte din familie, atunci când stă la masă, așezat pe jos, cu picioarele încrucișate, cu o frunză de arbore în loc de farfurie.

Pleacă pentru câteva săptămâni în India de nord. Se oprește la Allahabad, ca să vadă Kumbhmela, uriașa procesiune de asceți yogini, care avea loc o dată la 12 ani.

„India întregă tresare; satele se neliniștesc, mănăstirile rămân deșarte, de prin văgăunile Himalayei se scoboară schivnici goi și acoperiți cu cenușă, de pe țărmul Malabarului, de la capul Comorin, din golful Bengalului, din Himalaya, din munții Vindhya din deșertul Bikaneerului, de pretutindeni, coboară convoiuri de căruțe, cete de călugări, pilcuri de vagabonzi, gloate de leproși, suite de RajaM, trenuri cu târgoveți, hambale închise cu perdele albe, tixite cu femei – mulțime prodigioasă, însetată de sfințenie, hagiii Kumb-Melei” 26.

Se îndreaptă apoi spre Benares, pentru a studia câteva manuscrise de la Sanskrit College. Călătoria se va prelungi la Delhi, Agra, Sikhri, Jaipur, Bikanir, Lahore, Amritsar. Nu trecuse decât un an, dar parcă vede cu alți ochi țara în care se află. In Memorii este subliniat acest aspect fundamental „Mi se părea că încep să-i înțeleg tainele, să mi se descopere frumusețile și sensuri care-mi fuseseră inaccesibile puține luni mai înainte* Și asta numai pentru că avusesem norocul să locuiesc în casa celui mai ilustru istoric al filosofiei indiene, pentru că începu-

26 India, pp. 58-59.

sem să mă deprind cu viața indiană și să vorbesc bengaleză. Nu mi se mai părea că mă aflu în India ca «vizitator». Mă simțeam tot mai mult la mine acasă, și dacă voiam cu orice preț să vizitez orașele, templele și monumentele importante era pentru că voiam să-mi cunosc patria mea adoptivă. Speram să pot rămâne mulți ani în India... îmi plăcea totul: peisajul, clima, oamenii, limbile și credințele lor, felul lor de a se purta, costumele și mâncărurile lor” <a.

Deși integrat în viața ținuturilor pe care le străbate, familia, prietenii, peisajul și spiritualitatea românească sunt prezenți în gâdnări, vise și însemnări.

Nu numai corespondența, ci și reportajele scrise în acei ani îl „desconspiră”. Încă din primele pagini ale Indiei aflăm că la masă erau serviți de „o indiană tânără și frumdasă, semănând leit cu țiganca din tabloul lui Luchian” 28. Nu mult după aceea, compară nopțile din India de sud cu cele din Dobrogea și din munții noștri. În Himalaya, la un moment dat îi vin în minte, printr-o stranie asociație de idei, alte imagini din țară: „Ser-darul îmi servește o cină incertă, dar caldă. O iau numafipen-tru că e caldă. Vasele sunt noi, de aluminiu – și îmi amintesc atâtea drumuri din adolescență, când dormeam pe creste sau plajă, în jurul unui foc păzit de prieteni, răspândiți acum pe toată fața pământului. Atâtea cine vesele, în farfurii de aluminiu spălate dimineața cu nisip. Și acum sunt singur ca un cuc, și plouă, plouă...” 29,,.

Rădulescu-Motru îi dă o veste bună: s-ar putea ca la înapoierea în țară să se creeze, pe Ungă Universitatea din București, o catedră de sanscrită. își intensifică munca și, împreună cu Dasgupta, traduce texte și conversează în sanscrită câte trei ore pe zi. Dar nesiguranța continuă să-l neliniștească. Cei doi ani de studii sunt insuficienți pentru un profesor de limba și literatura sanscrită. Un indian are nevoie, pentru aceasta, de 12 ani. Ca să se liniștească, îi scrie lui Tucci, de la care primește un răspuns cald și încurajator: „Iubite Eliade – îi răspunde, printre altele, vestitul orientalist – nimeni nu se află în condiții mai prielnice decât D-stră. A nu profita de ele, ar fi o nebunie. Informați, rogu-vă, autoritățile din țara D-stră și convingeți-le că D-stră, pentru a putea face un lucru bun, trebuie să rămâneți în India cel puțin cinci sau șase ani. Banii care se vor cheltui cu aceasta vor fi pe drept și cu rod cheltuiți, iar țara D-stră se va putea lăuda, posedând indologul și istori-

27 Mmoire (I), pp. 253.

28 India, p. 32.

29 Idem, p. 151.

cui său al religiilor – care va avea avantajul pe care mulți colegi europeni nu-l au, unei lungi și directe experiențe în țara pe care noi o studiem”.

Această scrisoare, expediată într-o copie și în țară va grăbi hotărârea de prelungire a bursei pe 1931. Lui Eliade îi va întări încrederea în posibilitățile

sale, exprimându-și de nenumărate ori ferma convingere că drumul său e filosofia orientală și istoria religiilor și pentru nimic în lume nu va fi dispus să le părăsească.

Profesorul continuă să-i dicteze capitolele celui ăe-al trei' Isa volum din Istoria filosofiei indiene și cartea despre Tjpa-nishade, iar alături de Maitreyi alcătuiește Indexul monumentalei lucrări. Începe să redacteze un nou roman: Lumina ce se stinge.

Episodul dragostei cu Maitreyi constituie, desigur, un capitol aparte. Este suficient să știm că, la 18 septembrie 1930, Dasgupta, aflând despre legăturile celor doi, îi cere oaspetelui său să părăsească imediat locuința, pretextând că sănătatea lui precară nu-i mai îngăduie să-l găzduiască.

După un intermezzo de câteva zile în Ripon Street 82, Eliade se îndreaptă spre Delhi, iar de aici la Hardwar, la câțiva kilometri de Rishikesh, dur pe celălalt mal al Gangelui, la Stoarga Askram. Cele șase luni de sihăstrie sunt cunoscute din volumașul Într-o mănăstire din Himalaya (1932). îmbrăcat în splendida robă portocalie, făcându-și rituala baie de dimineață în Gange, se mulțumea cu o hrană frugală: orez, legume fierte, lapte, rareori turte de orez eu miere.

Își consacra timpul meditației, exercițiilor yoga și lecturilor din textele sanscrite. Are șansa de a-l avea drept guru pe Swarni Shivanananda, necunoscut pe atunci, autor, după aceea a circa trei sute de volume. Medic de formație occidentală, acesta părăsise confortul și familia venind în sihăstria din Hymalaya.

„Cunoștea exercițiile yoga; tehnicile meditației... El m~a călăuzit, puțin câte puțin în practicile respirației, meditație^ contemplației” 30.

Swami Shivananda se minunează de rapiditatea cu care proaspătul său discipol asimilează rudimentele practicei yoga.

Își regăsește seninătatea și ritmul de viață de altădată. Nu doarme decât trei-patru ore pe noapte, fără să resimtă oboseala. La slaba lumină a unei lămpi cu gaz continuă lucrul la teză, scrie articole pentru „Cuvântul”, iar noaptea continuă noul său

59 L'ipreuve du labyrinthe, p. 54.

roman Lumina ce se stinge. Tot acum definitivează studiul Cunoștințele botanice în vechea Indie, pe care-l trimite, la Cluj, lui Valeriu Bologa, alături de câteva rânduri explicative: „Sărăcia critică asupra acestui pasionant subiect, dă oarecare valoare studiului meu; vreau să spun că nu e o simplă repetare a unor lucruri prea bine cunoscute, ci într-un anumit sens o încercare de a aduna cam tot ce se știe asupra acestui subiect și de a interpreta în lumina spiritului științific indian și al istoriei științelor... Asperități de stil sunt multe, pentru că

se aproprie trei ani de când n-am vorbit și n-am citit românește. Te rog din suflet să mai cioplești textul, dacă îl crezi nepre' zentabil.

Aș vrea ca în timpul ce-l mai am de petrecut în India să adun cit mai mult material pentru o istorie a științelor și a spiritului pozitiv în India antică și medievală” 31.

Pentru a avea o imagine de ansamblu a cadrului în care a trăit, mai bine. de jumătate de an în Himalaya, e suficient să desprindem un scurt pasaj din Memorii: „Gangele curgea repede printre siânci și jungla se întindea până aproape de mal, pădure deasă, plină de maimuțe, de șerpi și de păuni, de pisici sălbatice. Toamna târziu, când vor seca izvoarele în munte, șacalii v'or veni până în marginea sihăstriei și, din coliba mea, le voi auzi urletele” 32.

Din când în când, vizitează satele și templele de la poalele Himalayei. La Kapurthala (de unde scrie familiei la 4 noiembrie 1930) e uimit de palatul maharajahului, cu totul și cu totul de aur, diamante cât oul și ornamentele cortegiilor de elefanți. „Lucruri și lux nebănuite în Europa, să-ți pierzi capul numai privindu-le. Cred că în zece zile voi fi în Rishikesh, cufundat în simplitatea vieții himalyene și în studiile mele. Am fost invitat să conferențiez despre religiile comparate în colegiul Gurukul din Hardwar. Voi fi acolo în decembrie pentru două săptămâni”.

De Crăciun petrece minunat la o familie creștină din Rurks, distanța cam 30 de kilometri de coliba sa, iar către sfârșitul anului 1930 primește vestea confirmării valutei pentru anul următor.

Și aici are loc un episod sentimental. Eroina, Jenny, violonistă, venise în India în căutarea absolutului.

La începutul primăverii anului 1931, Mircea Eliade, după șase luni de sihăstrie, va pleca tot atât de brusc ca și atunci

31 Text publicat de Gabriella Russu (Mircea Eliade și istoriografia medicală clujeană), în „Steaua”, an XX (1369) decembrie 12, pp. 176-190. a Mămoire (I), p. 265.

clnd venise. își va relua locul la vechea gazdă, care aproape nu-l mai recunoaște: ars de soare, cu o scurtă barbă roșcată. Revenit la Calcutta, lucrează nebunește la Imperial Library, preocupat, în primele zile, de tema mătrăgunei în botanica și folclorul indian. învață tibetana, se pasionează de etnologia indiană și sud-est asiatică.

Pentru câteva zile participă la o vânătoare de crocodili pe malul Gangelui, în provincia Orissa. Cele cinci zile petrecute în junglă sâni un splendid pritej de recreere. Impresiile vor fi sortite veșniciei într-un reportaj apărut în „Cuvântul”, inclus mai târziu în volum.

Continuă cu aceeași îndârjire studiul și începe, lucrul la un nou roman, intitulat Victorii mai întâi, Petru și Pavel după aceea. E, de fapt, nucleul viitoareii întoarceri din rai.

Căldurile sunt mai insuportabile ca oricând. Și totuși nu se poate „preda”, deși la un moment dat are senzația ciudată că odaia în care se află s-a transformat într-un uriaș stomac de cetaceu, iar ființa sa descompusă e macerată: „O stranie senzație că mă aflu între pereți vii, viscerali. Parcă și trupul începe să miroasă, începe să se lichefieze. Oarecare greață. Sub ventilator mi se răcește respirația; și asta îmi dă o senzație penibilă de boală. Cu toate încercările mele brutale, nu pot face nimic, nici citi, nici dormi. În casă nu se aude nimic, în afară de ventilatoare; și toți dorm, asta mă înfurie. Sunt amețit, obosit, și totuși nesatisfăcut. Parcă aș vrea să fac ceva, să mi se întâmple ceva. Cred că sufăr foarte mult din cauza aceasta: nu mă pot preda complet nici în fața oboselii, nici în fața odihnei. Păstrez întotdeauna o urmă de luciditate, puțină părere de rău”³³. În timpul acestei lupte supraomenești cu căldurile Indiei, sosește din partea tatălui o scrisoare disperată: prezența fiului în țară e absolut necesară, deoarece trebuia să-și satisfacă stagiul militar. În cazul unei nesupunerii, ar fi fost considerat dezertor, dezonoare incompatibilă cu familia de militari din care făcea parte.

N-are încotro și-și pregătește reîntoarcerea, expediind mai întâi cărțile în patru lăzi mari. În ultimele luni face câteva excursii în Delta Gangeului, colindă satele din jurul Calcuttei, rămâne zile întregi la Muzeul de antichități indiene, la Biblioteca Societății Asiatice.

În toiul celei mai aride munci simte nevoia să se relaxeze și atunci își petrece timpul cu o carte de literatură, după ce șase luni nu mai pusese mâna pe un roman. Șugubăț, nu scapă pri-

33 Șantier, pp. 252-253.

lejul să noteze în Jurnal cu sinceritate: „Lectura îmi dă la început voluptatea unui viciu nepermis, experimentat pe ascuns. Este adevărat că tocmai astăzi aveam mult de lucru – și am lăsat toate ca să citesc acest roman straniu și caritabil, care seamănă cu atâtea romane scumpe mie, cu Dostoievski și cu Dos Passos de pildă. Viciul acesta pe care mi-l satisfac alături de o bibliotecă plină de tratate erudite, la o masă încărcată cu dicționare și texte mă înalță brusc în propriii mei ochi. Îmi dă un ciudat sentiment al libertății”³⁴.

Într-o dimineață, la începutul lui decembrie 1931, pleacă spre țară, cu ferma convingere că se va reîntoarce în 1933. La Port Said nu mai poate aștepta zece zile un vapor românesc, așa că se îmbarcă pe unul italian.

La Veneția aștepta într-un sordid hotel, salvarea” de-acasă un modest mandat telegrafic, ca să-și poată continua drumul.

Se pare că sosirea în țară a avut loc la 9 sau 10 decembrie 1931 35.

Cu toată conjunctura nefavorabilă, Valeriu Bologa îi urează, din Cluj, un călduros „bun venit” datat 16 decembrie 1931, din care reținem: „M-aș bucura nespun să capeți conferința promisă. Și la mai mare! Eu am o încredere nețărmurită în D-ta. Sînt sigur că vei deveni una din figurile reprezentative ale gândirii românești.”

India a clarificat în gîndirea lui Mircea Eliade concepția despre autenticitate, ideea de libertate, trezindu-i interesul pentru yoga și tantrism. Deceniul al patrulea a însemnat pentru el apariția primei forme a volumului Yoga (1936). Locul acestui tratat în spiritualitatea universală, după aproape o jumătate de veac a fost subliniat de regretatul nostru savant Sergiu Al-George: „Lucrări apărute după cele ale lui Mircea Eliade, confirmă modul în care savantul român a înțeles să restituie fenomenul yoga. Ne referim la P. Masson-Oursel, unul din cei mai importanți istorici francezi ai filosofiei indiene, care într-o lucrare a sa, *Le Yoga*, apărută în 1967, definește fenomenul Yoga în termeni surprinzători de asemănători cu cei ai lui Mircea Eliade” 36.

Șederea în India a fost hotărâtoare pentru formarea spirituală a lui Mircea Eliade. El nu a văzut aici „exotism”, ei și-a

34 Idem, p. 182.

33 în Memorii suntem informați că a ajuns la București „în preajma Crăciunului”. Ținînd seama de scrisoarea către Valeriu Bologa, expediată la 12 decembrie, în care-L anunță că sosise în țară de câteva zile, suntem nevoiți să facem o nouă rectificare cronologică.

36 Sergiu Al-George, *Arhaic și universal*, Editura Eminescu. București, 1981, p. 164.

dat seama de profunda unitate a culturii aborigene indiene și cea a tradițiilor populare românești.

Trebuie să menționăm că experiența anilor 1929-1931 a fructificat aproape o sută de eseuri. Desigur că fiecare din ele ar merita comentarii speciale, ceea ce nu putem face în paginile de față 37.

Până în anii din urmă visează să se creeze în țară un Institut de orientologică. într-o emoționantă scrisoare din 18 august 1981 către marele său prieten Constantin Noica, Eliade schițează un plan concret de activitate, sintetizînd în același timp ceea ce ne apropie de Orient: „Ceea ce trebuie cu orice preț inclus: 1) cursuri de limbă și civilizație (istorie, religie, filosofie, literatură, artă) ale Asiei

37 Pentru a ilustra multitudinea și varietatea „glozelor” indiene ale lui Eliade, iată titlurile câtorva din ele: *Mudră* (I și II), în „Cuvîntul”, an VIII (1932), martie 12 și 17, nr. 2475 și 2479, p. 1-2, Kipling a mințit, în „Vremea”, an V

(1932), aprilie 17, nr. 233, 1' „Vreamea”, an V (1932), aprilie 17, nr. 234, p. 5, („Cuvântul”, an VIII (1832), mai 21, nr. 2542, pp., _._...·

tibetană: Agonia și Trecerea, în „Cuvântul” an VIII (1932). iunie 8, nr. 2560, pp. 1-2, Erotica mistică în Bengal în „Vreamea”, an V (1932), iunie '12, nr. 241, p. 6, Raiul și iadul, în „Cuvântul”, an VIII (1932), iunie 18, nr. 2563, p. 1. II Rituale Hindu e la vita interioara, în „Ricerce Reli-giose, an VIII (1932), pp. 486-504, Rituale erotice, în „Vreamea”, an V (1932), iunie 19, nr. 242, p. 6, Femeia și dragostea, în „Vreamea”, an V (1932), iunie 26, nr. 243, p. 6, Limbajul secret al misticei indiene, în „Vreamea”, an V (1932), iulie 3, nr. 244, p. 7, Literatura mistic-erotică în „Vreamea”, an V (1932), iulie 10, nr. 245, p. 6, Magie și erotică în „Vreamea”, an V (1932) iulie 17, nr. 246, p. 7, Note despre arta indiană? în „Cuvântul” an VIII (1932), octombrie 12, nr. 2685, pp. 1-2, Note de iconografie indiană, în „Cuvântul”, an VIII (1932), octombrie 20, nr. 2693, pp. 1-2, Pseudo-Indika, în „Vreamea”, an V (1932), octombrie 23, nr. 260, p. 7, Despre un nou umanism, în „Vreamea”, an V (1932), noiembrie 18, nr. 255, p. ^Metafizica Upanișadelor (I, II, III, IV) în „Cuvântui”, an IX (1933), martie 18, 25, aprilie 1 și 15 nr. 2837, 2844, 2851, 2865, pp. 1-2, Motive religioase în Upanishade în „Vreamea”, an VI (1933), aprilie 23, nr. 284, p. 7, Viața neverosimilă și foarte utilă a Maharajahului de Kassimbazar, în „Vreamea”, an VI (1933), Paști, p. 11, Gandhi și Pax Britanica, în „Cuvântul” an IX (1933), septembrie 2, nr. 3001, p. 1, Elemente pre-ariene în hinduism, în „Revista Fundațiilor Regale”, an III (1936), ianuarie, nr. 1, pp. 149-173, Marele scriitor Kipling în „Vreamea”, an X (1936), februarie 2, nr. 423, p. 10, Ananda Coomaraswamy, în „Revista Fundațiilor Regale” an IV (1937), iulie, nr. 7, pp. 183-189, Ijo Yoga e Io spiritualită indiana, în „Asiatica”, an III (1937) iulie-august, pp. 229-240. Cosmical komology and Yoga, în „Journal of the Indian Society of Oriental Art”, an V (1937), pp. 183-203, Efemeride orientale, în „Revista Fundațiilor Regale”, an IV (1937), august, nr. 8, pp. 417-423, Babudur, templul simbolic, în „Revista Fundațiilor Regale”, an IV (1937), septembrie 9, pp. 605-617, Demonologie indiană și o legendă românească, în „Revista Fundațiilor Regale”, an IV (1937), deMajore: India, China, Japonia (și evident Iran, Tibet etc.): 2) O «Introducere generală» (prelegeri, seminarii) asupra elementelor de unitate ale culturilor (mai ales folklorice) eurasia-iice, cuprinzând Europa orientală, aria Imperiului otoman, Me-diterana, aria „Imperiului stepelor – și Asia Meridională, din Persia până în China; 3) O secție (mult mai modestă, dar indispensabilă) rezervată Vechiului Orient (Egipt, Mesopotamia, Israel); nu e nevoie de filologi specialiști (egipteana, aceadiana, etc), dar ar fi bine să se găsească un bun semitizant și un bun arabist. Fiind de felul meu optimist, cred că Institutul ar putea porni la lucru (nu imediat publicații, dar conferințe publice, seminarii interdisciplinare – cu etnologi,

folcloriști etc.) îndată ce s-ar articula câteva secții din rubricile 1) și 2). Sergiu Al-George ar fi un excelent director (sau cum i se va spune). Important este să se realizeze pe de o parte continuitatea și unitatea civilizațiilor asiatice, iar pe de altă parte, creativitatea culturilor populare, printre care Sud-estul și România au împlinit un rol important. Cum am repetat-o de atâtea ori, România nu e numai o răscruce, ci mai ales un pod între Orient și Occident. Dacă ne asemănăm atât de mult cu «Orientalii», nu este pentru că ne-am «turcit», ci pentru că în România, ca și în Sud-estul Europei și în Asia întregă geniul creativității de tip neolitic s-a păstrat până mai deunăzi. Nu e vorba de a ne încembrie, nr. 12, pp. 644-649, Viața unui maestru tibetan în „Revista Fundațiilor Regale”, an V (1938), iulie, nr. 7, pp. 166-171. La concezione aprilie 27. nr. 16, p. 1 și 5, Pentru cunoașterea Orientului, în „Universul literar”, an IV (1940), martie 9, nr. 11, pi. Des methodes de Vascetisme hindou, în „Le Courrier des îndes”, an II (1949). Le Couble visage de l'Asie et la tradition orientale de la cultura roumaine, în „Bulletin du Centre roumain de Recherches”, an I (1951), pp. 38-44, Le temps et l'Eternite dans la pensee indienne, în „Eranos-Jahibuch”, an XX (1952), pp. 219-252, Symbolisme indien de l'abolition du temps, în „Journal de Fpsychologie”, an XLV (1952), pp. 430-438, Myâhes indiens du Temps, în „Combat”, 1952, marș 13, Le Bouddhisme et l'Occident, în „Combat”, 1952, aout 7, Le Probleme des origines du yoga, în „Yoga Sciencs de Phomme integral”, „Marseille, „Cahiers du Sud”, an XXXVII (1953), pp. 11-20, Chamanisme et techniques yogisques indiennes, în „yoga Science de l'homme integral”, Marseille, „Cahiers du Sud”, an XXXVII (1953) pp. 98-115, Note sur l'alchimie indienne, în „Rencantre Orient-Occident”, an. I (1955), mars-avril pp. 3-10, JVote sur l'erotique raystique indienne, în „La Table Ronde”, 1956, janvier nr. 97, pp. 28-33, Bi-Unite et Totalite dans la Pensee indienne, în „Societas Academica Daco-Ro-mana, Acta Philosophica et Theologica”, an I (1955), pp. 1-7, Yoga and Modern Philosophy, în „Journal of General Education”, an XV (1963), luly, pp. 124-137.

toarce în trecut, ci de a cunoaște mai bine și a înțelege elementele de unitate ale orientului și ale Europei”.

Asociind aGest grandios proiect lucrărilor științifice și literare zămislite din experiența celor trei ani petrecuți în India trebuie să subliniem unicitatea lor în cadrul spiritualității românești.

Indianistul Mircea Eliade a hotărât în mod cert destinul cî-torva existențe: Sergiu Al-George, Anton Zigmund Cerbu, profesor de istoria religiilor indiene la Columbia University, Arion Roșu, cercetător la C. N. R. S din Paris.

Să nu uităm că orientalistică reprezintă doar una din zecile de fațete ale personalității ilustrului nostru savant și scriitor.

MIRCEA HANBOCA.

NOTA ASUPRA EDIȚIEI.

Cartea de față reproduce ediția a II-a a volumului India, apărută în 1935 în Editura Georgescu-Delafras.

Am subliniat, ca în ediția princeps, cuvintele scrise cu litere cursive.

Am aplicat, în general, normele ortografice în vigoare. Am înlocuit pe î prin i, apostroful prin cratimă, sunt prin sunt – ș.a. Am lăsat însă alternanțe precum care, cari.

La început de silabă am transcris ie și nu e (trebuie, contribuie, constituie și nu trebuie, contribue, constitue).

Am renunțat la u final în cuvinte ca: vechiu, ceaiu, obiceiu, con-voiu.

Am notat jigni, complet și nu jicni, complect.

Am păstrat ortografierea cu e și nu cu i în cuvinte ca: nemeri, în-tunerec, ceti.

Am îndreptat tacit greșelile de tipar.

Menționăm că ediția noastră este una de popularizare, tipărită din dorința ca publicul larg să ia contact cât mai repede cu această scriere a lui Mircea Eliade.

M. H.

PREFAȚA LA EDIȚIA A DOUA I.

Cartea aceasta nu este nici un jurnal de călătorie, nici un volum de impresii, niciunul de amintiri. Cuprinde o serie de fragmente asupra Indiei: unele scrise pe loc, altele povestite mai târziu, alte câteva detașate dintr-un caiet intim. Nu este, deci, o carte unitară asupra Indiei. În ceea ce mă privește, cred că o asemenea carte nu poate fi scrisă decât după șase luni de ședere în India; după trei ani, e peste puțină. N-am încercat, deci, să refac materialul de impresii și reflecții cules. Am preferat să păstrez caracterul fragmentar, spontan, al paginilor scrise asupra anumitor părți din necunoscuta Indie – evitând pe cât am putut elementul personal. Aventura a fost sistematic evitată în această carte. Am înlocuit aventura cu reportajul, și reportajul cu povestirea. După cum se poate vedea, multe din însemnările acestea au fost scrise între 1928-1931, anii șederii mele în India. Ele nu sunt nici complete, nici sistematice. Poate cele mai frumoase locuri pe cari le-am văzut – deșertul Bikanner Kashmirul, frontiera afghană, Birmania – au rămas nescrise. Nu le-am scris atunci – și nu le-am mai putut scrie după aceea. Cititorul este rugat să completeze cu imaginația lipsurilor acestui itinerariu.”

Mărturisirea aceasta n-a fost înțeleasă sau poate n-a fost acceptată – și pentru a o face mai limpede m-am hotărât să adaug câteva rânduri.

Nu cred prea mult în literatura de călătorii. Omul, în general, vede mult mai puțin exact decât optimismul nostru ne îndeamnă să credem. Astipra Orientului, mai ales, se poate scrie în fel și fel de chipuri. Depinde numai de cât

ești dispus să spui, de cantitatea lucrurilor pe cari ești hotărât să le ascunzi. Am cetit poate două duzini de cărți cu impresii de călătorie din India; și uneori îmi vine să cred că s-a spus totul.

Menționăm că India a apărut în Iunie 1934 cu prefața reprodusă acum. asupra acestei țări uluitoare, iar altele că nu s-a spus nimic, Probabil că nu există țară despre care să se fi scris o singură carte justă, completă și lizibilă.

„Jurnalele” de călătorie alcătuiesc, câteodată, cărți admirabile. Mă îndoiesc însă, dacă ele conduc la anumite concluzii generale asupra țării străbătute. Cele câteva fapte, sau zeci de fapte, pe cari orice călător le cunoaște direct – nu înseamnă prea mare lucru. Rareori sunt semnificative. Aproape niciodată nu sunt hotărâtoare. Ce poate însemna o sută sau o mie de fapte pentru cunoașterea și înțelegerea unei țări atât de diverse ca India, China sau Mongolia? întemeiați pe fapte, mai mulți oameni pot avea dreptate simultan, deși oferă imagini deosebite asupra unei țări asiatice. Miss Mayo are perfectă dreptate când critică India, întemeiată pe fapte, pe statistici medicale, pe fotografii. Mariajul. între copii, robia femeii, idolatria, inegalitatea socială – oare toate aceste realități nu sunt perfect argumentate, pe fapte și statistici? Și cu toate acestea, câteva lăzii de viață indiană ajung pentru a convinge pe oricine cit de nedreaptă e judecata binedocumentatei Miss Mayo. Ceea ce nouă? europenilor, ne apare ca o „robie”, femeile indiene acceptă ca singurul mod de viață familială. Un european privește cu dezgust obiceiul indian de a căsători copiii. Și cu toate acestea, crescând împreună – logodnicii indieni realizează uneori o stare de îngerească puritate. Idolatria este, firește, o atitudine mentală inferioară. Numai că, în realitate, nu există o idolatrie indiană. Nici un indian nu se roagă la imaginile iconice ale divinităților; se roagă întotdeauna direct la divinitate. Imaginea slujește numai ca un auxiliar; ea ajută imaginația să se fixeze asupra zeului... De asemenea, s-au scris multe și documentate volume asupra inegalității sociale din India. Se uită aproape întotdeauna că India cunoaște înainte de toate o inegalitate individuală, nu una socială. Oamenii sunt feluriți, pentru că felurite sunt energiile karmice cari îi conduc.

Un călător, întâlnind în drumul său fapte, nu le va putea înțelege întotdeauna, necunoschidu-le întotdeauna semnificația. Statisticile nu prețuiesc prea mult într-o țară de aproape patru sute de milioane locuitori. De aceea, socotesc că „jurnalele de călătorie” dintr-o țară exotica nu sunt de cele mai multe ori decât literatură: și, încă, nu din cea mai bună speță. Decorul și sentimentalismul sunt două grave tentații ale europeanului, îndată ce trece Canalul de Suez.

Un „jurnal” are cel puțin meritul că înseamnă lucrurile pe măsură ce le întâlnește și explică țara pe măsură ce autorul o înțelege. Dar atunci se impun

anumite restricții. Nu poți, bunăo, publica un „jurnal” care se întinde pe trei ani; ar fi jurnalul unei expediții științifice, nu al unei călătorii. De aceea mărturiseam că despre o țară nu se poate publica o carte unitară – adică un jurnal complet sau o scurtă monografie, decât după șase luni de ședere. Lucrurile își păstrează însă aspectul lor net, brutal, cu linii groase, ușor diferențiabile. Te poți descurca printre ele, le poți descrie sumar, pentru că nu le vezi încă nuanțele (singurele cari contează). După trei ani, volumele se volatilizează, limitele se șterg; își fac loc nuanțele, îndoielile, analizele. Decorul nu mai rezistă. Înveți bine limba țării cunoști oamenii, începi să-ți faci prieteni și dușmani, începi să ai atitudini, sentimentale sau critice. După trei ani, nu te mai interesează o carte de descrieri: o carte cu oameni, fapte și locuri. Începi să ai gânduri mari. Vrei să prinzi Uniile înalte ale istoriei; vrei să găsești axele spiritualității indiene. Dacă ai încerca, acum, să fii complet, renunțând de a fi esențial – ar trebui să scrii un volum de o mie de pagini, căci nu poți lăsa nimic pe dinafară, nici istoria, nici popoarele, nici limbile, nici societățile, nici religiile, nici politica, nici arta sau filosofia. În lăuntrul unei culturi organice, cum e cultura indiană, totul se ține strâns legat. Nu poți vorbi de filosofie, fără a vorbi de limbă, de societate, de erotică și de religie. Nu poți vorbi de revoluția lui Gandhi, dacă n-ai lămurit în prealabil concepția Karmei, creștinismul indian și valoarea actului omenesc în India. Riști altminteri să fii vulgar, adică superficial, limitat și grotesc. Într-o țară în care miile de ani ale trecutului continuă să trăiască, nu poți lăsa nimic la o parte din tot ceea ce a alimentat viața civilă și spirituală de la Mohenjo-Daro (mileniul * IV în Chr.) încoace.

Am renunțat la gândul de a publica o carte asupra Indiei pitorești și politice – dar nu renunț la gândul de a publica o carte asupra umanismului indian. Nu asupra culturii și civilizației indiene – pentru care mi-ar trebui o mie de pagini ci asupra umanismului; adică asupra acelor valori eterne indiene, create ca să înalțe, să mângâie sau să mântuiască omul.

Câțiva critici au binevoit să mă anunțe că așteptau o asemenea carte în locul fragmentelor pe cari le republic acum. Un scriitor însă nu e întotdeauna stăpân pe destinul cărților sale. Economia care clădește o operă, nu e aceeași cu economia editorială. Sper că nu va trece mult timp până când aceste pagini răzlețe își vor găsi pendant-uî în volumul Umanismul Indian.

Alți critici mi-au atras atenția că în însemnările publicate nu străbate nimic din luptele politice ale Indiei moderne.

Obiecția e justă. Dar, pentru că anumite episoade din revoluția civilă se găsesc deja însemnate în jurnalul meu intim, publicat sub titlul de Șantier (1935) am socotit nemerit să nu mai revin. Cu atât mai mult cu cit, astăzi, încă nu se poate spune adevărul întreg asupra înăbușirii revoluției civile.

În sfârșit, s-au găsit oameni cari au protestat pentru alt motiv: anume, îi plictisea faptul că în această carte se menționează jungla, elefanții, șerpii și crocodilii – adică tot lucruri știute și răs-știute de la Indika lui Arrian încoace. Obiecția ar fi fost savuroasă dacă ar fi fost justă. Din îniâmplare, mai mult de jumătate din carte vorbește de cu totul altceva decât obișnuitele impresii din India. După câte știu, nici un european n-a stat până acum șase luni într-o mănăstire himalayană; iar dacă a stat cumva, n-a scris nimic despre viața și oamenii de-acolo. Madame David-Neele, ilustra călătore în Tibetul chinezesc, n-a străbătut și mănăstirile de pe versantul indian. Nicolaie Rorick a cercetat Tibetul și Asia Centrală, iar Giuseppe Tucci, mănăstirile din Kashmir și Tibetul apusean. După informațiile mele, totuși niciunul din ei, și nici alții, n-au locuit continuu într-o mănăstire indiană timp de șase luni. Dacă n-ar fi decât acest amănunt, și încă volumul de față s-ar distinge de toate celelalte câte s-au tipărit în orice altă limbă apuseană. În scurta descriere a vieții și a oamenilor din mănăstirile himalayene, în cari am locuit din septembrie 1930 până în martie 1931, am evitat să intru în orice amănunt relativ la tehnica meditativă a călugărilor indieni. O parte din aceste amănunte vor vedea eurând lumina tiparului, aiurea.

Socotesc necesar să adaug, încă odată, că toate fragmentele publicate în cartea de față au fost scrise întâmplător, la rnari distanțe de timp, și neținând seama de nici un plan general. Nădăjduiesc că cititorul nu va căuta nici ceea ce autorul mărturisește sincer că n-a avut intenția să arate.

Mircea Eliade octombrie, 1935

CEYLAN.

Transoceanicul ajunge în Colombo, aproape de miezul nopții. Dar insula o simți vecină cu câteva ceasuri mai înainte, căci te întâmpină un vânt cald și parfumat de pe plajă, o boare încărcată de mireasma tulpinilor troienind de sevă, a florilor necunoscute, a tuturor minunilor vegetale pe cari le ghicești cres-când în întunericul de pe coastă. Marea sclipește ciudat aici, în apropierea insulei smaragdului. Cerul parcă se coboară și stelele ard mai viu în acest văzduh intoxicat de parfumiri tari și răscolitoare. Cunoști Ceylanul înainte de a zări luminile din rada portului. Mireasma junglei plutește zeci de kilometri dincolo de țăr murile calde, pe deasupra apelor. Și e o mireasmă ce te tulbură, te amețește, pe care nu știi cu ce s-o identifici, nu știi unde s-o cauți, care te izbește neîncetat în plină față, ca un vânt înfierbântat și mângâietor. E un parfum nemaîntâlnit, care te va urmări tot timpul în Ceylan; și cu cât te vei adânci în junglă, cu atât îl vei simți mai imaculat și mai halucinant. Cea dintâi dimineață în Colombo îți descoperă cerul celui mai frumos ocean. Nu știi precis ce s-a schimbat în culoarea aceasta magnifică, nu știi ce miracol te așteaptă deasup»a ta, de câte ori ridici ochii și ți-i lași pierduți în vacuitatea aceea de

azur și soare lichid. Umbli hai-hui din stradă în stradă, prins între aceste două tentații: cerul și parfumul prea-plinului vegetal. Două izvoare de revelații, tristeți și cele mai nemăi'tu-risite bucurii: izvoare vii, ce-ți adapă nu mintea, nici sufletul, ci însăși viața ta organică, sângele și răsuflarea ta, cari îți dăruiesc pentru întâia oară bucuria de a trăi, de a fi viu, de a te mișca și respira liber, fără griji, fără reguli, fără restricții.

Unde să alergi mai întâi? Cum să mulțumești setea aceea a ochilor, a nărilor, a brațelor – o sete de senzații vertiginoase și tari, sete de ardere la alb, de moarte? Cele două săptămâni de transoceanic ți-au odihnit privirile și ți-au adormit umbletul. Abandonat deodată în voia ta, în cea mai frumoasă insulă din această parte a lumii – te trezești intimidat de atâtea descoperiri și paralizat de atâtea impulsuri. Apuci pe cea dintâi stradă, cu case albe, cu terase încinse în parapet, te ferești de alegătorii înhămați la riksa ascuți la răstimpuri sirenele vaselor din radă – și nu se poate să nu ajungi după un ceas sau două de rătăcire, în grădina Victoria.

Parcul acesta îl simți de departe, căci peste tot în Ceylan vestitorii sunt miresmele purtate de boare. 11 simți cu parfumul lui de flori de scorțișoară, flori albe cu petalele groase, reci, de ceară. Un parc în care te pierzi nu pentru că e mare, ci pentru că aleiele sunt întortochiate tăind printre arbuști înalți cât statul omului, învârtindu-se în loc sau aducându-te înapoi. Ce să admiri mai întâi în Victoria Park? Florile acelea necunoscute și stranii, arborii de eucalips, răcoarea, lumina?

Iureșul de senzații te obosește. Te urci în cea dintâi riksa și te lași în voia alergătorului. S-a oprit o clipă în fața unei dughene, și-a înghițit frunza de pan, și-a sfărâmat între dinți puțină nucă betel, ți-a răs cu dinții albi și buzele însângerate de suc de frunzi – și apoi a început să alerge. Dumnezeu știe încotro – căci bulevardele bine asfaltate se aseamănă unul cu altul, iar străzile sunt aceleași în ochii vizitatorului aiurit. Târziu, se oprește pe o uliță umbrată de măreția atâtor arbori. Te-a adus, inevitabil, la templul buddhist Kelaniya. Intri într-o curte fără margini, în care arborii au crescut în voie și casele sunt mărunte, cu prispele umede. Întâlnești pe acei bhikku bine cunoscuți din fotografii, cu țeștele lor rase, cu robele lor portocalii – și te apropii de sanctuarul în care doarme Budha cu atâtea talere de ofrande și petale alături. Iei flori și dai flori. E un schimb de risipe vegetale, de bucurii parfumate între slujitorii zeului și tine. Când ieși din curte și te urci în riksa – atâtea gânduri noi și atâtea nostalgii deșteptate de liniștea curții – o fetiță de la școala de alături aleargă cu un buchet de flori de scorțișoară și o broșură englezească, pe cari ți le oferă cu cel mai negândit zâmbet al ei. Ce să faci cu atâtea flori, cari-ți intră în simțuri și te violentează, te obosesc? Le vâri prin buzunare, le prezezi

în carnetul în care tu, european mândru, credeai că vei fi în stare să-ți notezi impresiile – mulțumești frumos și pleci.

Pleci din templu cum pleci din Colombo. Deși ți se rupe inima de atâtea frumuseți pe cari ai voi să le revezi și să le savurezi – te pomenești într-o bună dimineață în gară, într-un vagon din rapidul Colombo-Kandy-Anuradhapura. Sunt alte locuri cari te cheamă, alți demoni cari te neliniștesc, alte 30 nume pe cari le știi din adolescență și cari strălucesc aproape de tine, dincolo de munții pe cari îi bănuiești coplesiiți de junglă în inima insulei.

După câteva ceasuri de drum, priveliștea e cu desăvârșire alta. Urci pe coaste în cari vegetația e mai degrabă un cimitir decât o grădină – căci arborii se înalță pe deasupra tufelor strivite, lianele înăbușă florile, iarba crește înaltă cât spicul și pretutindeni viața moare și învie, putreziciunea se transformă în humă, pastă vie pentru încălzitul altor semințe, și lupta continuă cu spasme și extaze în acel ocean al sevei. Plantele ajung aici monștri, florile sunt aici otrăvite de cadavrele peste cari au trecut și din cari s-au născut, rodnicia te împietrește, căci ghicești înapoia milioanele de organisme cari au supraviețuit, alte miliarde cari mor pe fiecare ceas, și gestul acesta al naturii care azvârle neîncetat viața, fără sens, gestul acesta al creațiunii pentru bucuria de a crea, pentru bucuria de a soarbe soarele și a-și striga victoria – te amețește, te covârșește. Închizi ochii ca să poți fura pentru tine o părticică din această nemaipomenită bogăție – și când îi deschizi, priveliștea e alta, câmpul de luptă și de beție s-a schimbat, forme noi, țipătoare, surprinzătoare, violente, impertinente, orgolioase de victoria lor, forme de vis și de poftă, incendii care se aprind și se sting pe fiecare clipă din acest film vertiginos al junglei – toate salturile acestea în viață, toate ingenuncherile acestea ale morții, toată năvala înspăimântătoare de sevă te înhață, te târăște în mijlocul măcelului lor surd, te îndeamnă și te batjocorește, în micimea ta de călător confortabil așezat la fereastra unui vagon, în demnitatea ta de rege al naturii, în seriozitatea ta stearpă și abstractă de creatură cugetătoare și liberă. E o provocare pe care nu se poate să n-o simți din partea acestui regn vegetal pe care l-am domesticit în parcuri și l-am adaptat în sere. O provocare în care nu ghicești întotdeauna răsul, ci și chemarea de înfrățire, îndemnul de a-i urma pilda, de a crește alături de ea.

Iată, lupta s-a dat de milenii pe acest tărâm și nu întotdeauna între plante. Iată fășii de stâncă, lespezi rupte de cutremure, munți răsturnați, care îți arată rănilor împietrite, semnele strivirilor și detunăturilor din alte ere. O nuditate surprinzătoare pentru încleștările vegetale din jur. Lespezi pure, albe, fumurii, peste cari apa aleargă în mii de vine, apă ca scaldă numai coaja. Ies câteodată din învălmășeala junglei și se arată în soare, nude și moarte, fără s-o umilească, fără s-o acopere sub iureșul ei, păzând-o în același timp de frații

haini de-alături, plantele, cari aşteaptă cu mii de ochi s-o strivească, s-o şteargă din faţa luminii şi să ridice deasupra ei o nouă junglă.

Când ajungi în Kandy, sus pe munţi, la amiază – te întorci între oameni cu un nemărturisit sentiment că ai asistat la o minune, la o monstruoşitate sau la o sfinţenie, ceva excepţional şi iraţional, pe care nu eşti în stare nici să-L judeci, nici să-L imiţi. Sunt atâtea lucruri de văzut în această perlă a Ceylanului, în acest adăpost înşorit, cu zeci de temple şi cu lacul răsfiat – încât nu ştii ce să faci, unde să porneşti, pe cine să întrebi.

De odihnit, nu poţi. Biciuirea continuă, ritmul e accelerat, oxigenul acesta pe care îl sorbi prea repede şi prea mult ţi-a dat respiraţia tare şi sete nesfişită. Porneşti la drum. Iată aci este templul unde se păstrează dintele lui Budha, relicvă purtată la sărbători de elefanţi dauriţi şi încărcăţi cu fireturi. Iată acum lacul, apă de stâncă şi oglindă din cer, şi mai departe parcul cu maimuţe şi cu elefanţi în grajdul pitit după eucalipti, iar mai departe alt templu, şi altă casă albă, altă şcoală, altă grădină. Trec ceasurile şi tot aşa trec şi zilele. Şi rămâi tot neastâmpărat, tot viu, tot neadormit. Căci insula aceasta invadată de oxigen şi de soare dăruieşte viaţa şi veghea oricui, dar mai ales streinului care coboară din ţările cumpătate. Când pleci din Kandy, înspre miazănoapte, spre Anuradha-pura, vechea capitală budhistă a insulei – ai impresia netă că părăseşti pentru totdeauna civilizaţia. Aici erau hotelurile, şi lumini electrice, şi chioşcuri cu ziare. Dar aruncă-ţi privirea în codrii dimprejur, în noaptea aceasta umedă şi caldă care te aşteaptă afară din cetate. Spaimile şi bucuriile de pe drum ţi se pogoară iar în suflet. Eşti de-acum un prizonier al junglei, te-a otrăvit mireasma ei tare, te-au fermecat ochii ei de flori, te-au răscolit braţele ei, şerpii vii, liane.

Ghiceşti cum te aşteaptă la câteva mile de gară, în întunericul luminat de mii de licurici sburători. Şi îi ghiceşti siguranţa ei biruitoare că te-a captivat, te-a răscolit şi pe tine, ca pe atâtea alte legiuni de pitici ce s-au încumetat s-o străbată. Oriunde vei pleca, n-o vei uita. Drumurile te vor duce către miazănoapte sau către răsărit, vei cunoaşte India sau Malaya, vei întâlni alte jungle şi alte minuni în calea ta dar insula aceasta răvăşită de dans, devastată de spaimile şi agoni-zând de un extaz niciodată acelaşi – n-o vei uita.

Iată, acum, în noapte, stai într-un colţ de vagon prost luminat şi priveşti pe orbita ferestrii, fără să vezi nimic decât serpentinele de aur verde ale licuricilor, şi totuşi somnul nu te ispiteşte, ci ascuţi viaţa dinafară, şi după câteva ceasuri răsufierea ei întrece uruitul roţilor şi o auzi limpede, vorbind, tînguindu-se, mulţumind, lăudând.

Dimineaţa eşti istovit şi zâmbeşti ca deşteptat dintr-un farmec. Anuradhapura. Porneşti îndată să vezi ruinele, căci trenul te aşteaptă pe seară,

ca să te ducă până la capătul de nord al insulei, de unde vei trece, pe lângă podul lui Rama, în India.

Drum cu automobilul printr-o pădure față de care nu mai poți reacționa de-acum. care nu te mai emoționează, nici nu te irită, ci te poartă cum vrea ea, ca pe unul de al ei. Numai după ce te oprești să te odihnești pe lespezile vechilor stupas, să admiri coloanele răsturnate în acel ocean verde, după ce treci de la un templu la altul și vizitezi mânăstirea din vecinătate – simți oboseala, preaplinul acesta care te înăbușă, și aștepti să pleci mai repede, să scapi de această obsesie vegetală, să schimbi cerul acesta de smaragd – căci altminteri nu știi ce s-ar putea întâmpla cu tine, nu știi ce nebunii ai fi gata să faci.

Nu e greu să scapi de Ceylan. Trenul te duce repede la stina de, unde vei lua vaporeșul către Rameshwaram. Dimineața te trezește marea. O mare puțin decolorată, mai caldă pentru că e prinsă între două țărături cu plaja fără vegetație, cu palmieri puțini și răzleți, bătuți de briză. Privești valurile, privești țărătul. înțelegi deodată că te duci, că pleci, că te desparți poate pentru totdeauna de locul cel mai frumos pe care l-ai putut vedea vreodată – și atunci colțul acesta uitat de Dumnezeu îți apare în toată vastitatea lui dezolată, plăjile sunt și mai sterpe, și mai triste, colibe de pescari și mai desfigurate de sărăcie. Te simți înspăimântător de singur.

Câțiva funcționari coloniali; câțiva hamali cari se aruncă în apă ca să-ți aducă gologanul zvârlit, în dinți. Te uiți atunci spre India ca spre singura cale ce-ți rămâne deschisă, căci înapoi r.u te mai poți întoarce.

PELERINAJ LA RAMEȘHWARAM.

Trenul străbate nisipurile închegate în dune. Mărăcini mari, le ghimpate, câțiva palmieri ruginiți, ochiuri de apă sărată – același zgomot ca de chemare al valurilor. Senzații crude și îngeri de inimă, în fața plajei vaste, dezolate, calde, îm-ndu-se cu pustiul. Vântul suflă metalic în ghimpii lați, în:zele crestate ale palmierilor. Străbatem istmul îngust care India leagă India de cele câteva insule pietroase din nordul Ceylanului. Vaporeșul ne-a luat din Tălăi Mannar și după vreo două ceasuri de plutire senină, ne-a coborât în Danushkodi. Intrăm în India prin punctul cel mai de sud al peninsulei. Aproape căe Rameshwaram, la Pambam junction, decorul se schimbă. Câmpurile sunt invadate de palmieri. Cresc înalți. cu buchetele spre oceanul pe care îl ghicesc în vânt. După douăzeci de minute de la Pambam, trenul se oprește într-o stație mărunță, înconjurată de plantații, cu o șosea conducând în sat. E Rameshwaram, locul pelerinagiilor din Sud, tot atât de sacru ca Benaresul, dar mai puțin cunoscut călătorilor europeni.

O căruță ciudată, jatka, cu două roate, trasă de boi, ne duce în sat. Case frumoase, cu terase răsărind albe dintre pomi. cu brahmani puzderie. Sunt

singurul european venit de șase luni încoace. Sunt privit cu insistență și indigenii se adună în fața casei venerabilului brahman Ramchandra Gangadhar, unde locuiesc. Acest Gangadhar stă o bună parte din zi așezat pe o rogojină, în prima încăpere a casei sale, cu pieptul și cu pân-tecul gol, cu un lanț petrecut după gât, cu fața unsă cu cenușă și sucuri sacre. Stă în aceeași bine cunoscută poziție a statuilor indiene și discută cu vizitatorii săi, fie în sanscrită, fie în dialect. Pare onorat de vizita mea, iar Bhimi Chawda, care mă adusese, îi traduce în gujarati tot ce-i spun despre România. Aflând că mi-e foame, trimite un slujitor păros să cumpere de mâncare, deoarece în casa unui brahman nu se găsește decât pentru oamenii din aceeași castă. Pe terasa de sus, servitorul îmi aduce trei turte mici fierte în ulei, un pahar cu lapte și câteva banane. Culege apoi resturile, împreună cu vasele de lut ars în care mâncasem, și le aruncă în stradă...

După ce mă descalt pe prispă, pornesc spre templu împreună cu Bhimi Chawda și câteva duzini de localnici după mine. Bhimi Chawda e pe jumătate gol și poartă daruri: flori, banane, diverse pungii și rupii de argint. După călătoria lui în Anglia, o purificare la Rameshwaram e cel mai nemerit lucru. Pășesc prin praful drumului, descălțat, într-o căldură încinsă.

Templul, cel mai mare templu din sudul Indiei și cea mai maestuoasă realizare a arhitecturii dravidiene, este înconjurat cu mai multe rânduri de ziduri (prākavama). între aceste pra-kamma sunt coridoare și curți interioare. Deși templul e colosal (657 picioare lărgime pe 1 000 picioare lățime, mă informează călăuza mea), nu ai o impresie copleșitoare. Nu-Î poți vedea de la început, în întregime. Înainte de a pătrunde prin prima poartă, înaltă de 30 de metri, întâlnești un soi de bazar, care se prelungește și pe sub zidul porții și înainte de primul coridor. Găsești de vânzare tot felul de icoane și imagini, scene reprezentând căutarea Sitei de către Rama, sau luptele legendare din Lanka (Ceylan), icoane făcute din culori vii și proaspete. Se găsesc, de asemenea, scoici mari, mărgean, ghioace, brățări groase de argint, talere de alamă, perle proaste, pietre scumpe de a zecea mână.

Bazarul e întotdeauna tixit. Tot satul e strâns pe ulicioara și în coridorul întunecos de sub poarta cea mare a templului. La capătul bazarului se află bazinul imens cu apă verde și murdară, în care pelerinii se scaldă înainte de a păși cu ofrandele în templu. Iar în partea cealaltă a templului, după ulița care coboară între ultimele două prakarama, se întinde lacul, mare de vreo trei mile, în care pelerinii se scaldă la plecare.

După câte îmi spune Bhimi Chawda și după câte știam și eu, templul acesta din Rameshwaram, clădit aici la capătul Indiei pentru comemorarea victoriei lui Rama și la zidirea căruia a contribuit ilustrul Vara Raja Sekkarar din Kandy, nu are seamăn în toată peninsula. Pilonii templului și cei cari

alcătuiesc coridoare nesfârșite, sunt magnific zidiți, cu sculpturi și siucco. Din nefericire, în acest an, anumite părți ale templului se află în reparație. Coridoare largi, lungi, aproape nesfârșite, erau întrerupte pe ici pe colo de schelării. Între piloni, administrația templului improvizase locuințe pentru preoți și slujitori, fragmentând astfel viziunea fără seamăn, penumbra aceea misterioasă și solemnă. De altfel, templul nu poate fi văzut dintr-odată, nu poți avea o imagine unitară. Măreția lui este distribuită, arhitectonica aceasta ciclopică nu are perspectivă, nu o poți cuprinde decât din colțuri, din curți interioare, dintre coloane.

Superbe într-adevăr sunt picturile murale, scene din mitologia vedică zugrăvite pe tavanele și coloanele coridoarelor. Multe din ele încep să se piardă; sunt afumate, sparte, șterse. Cineva ne spune că reparațiile în curs vor restaura și frescele.

Deasupra templului se află nenumărate cupole, cu sute de statui colorate. Coloanele sunt susținute de elefanți în poziții ciudate, fantastice. Șopârle crestate și veverițe se joacă printre basoreliefuli. De undeva se aud tobe și trâmbițe, gonguri, litanii. Curios, apuc pe o scară de lemn – aparținând schelăriei – și mă urc pe acoperiș. Un întreg scandal era să iasă, după ce-am fost văzut. Noroc de Bhimi Chawda, care le-a 'sfof^rfnf?11?i.nii CUnosc regu^e sanctuariilor. A să ofer două rupii de argint templului, ca să mi se...

I L™, această danie mi se dă chitanță în regulă, < numele, națiunea și păcatul pe care îl săvârșisem.

decembrie 1928

GĂZDUIRE IN MADURA.

Drumul de la gară, prin ulițe luminate slab cu petrol, în jatkâ îngustă ca o cutie... Vedeam case indiene cu tinda largă, firme luminate, tarabe încărcate cu fructe. În întuneric, veștmintele albe și roșii căpătau nuanța feerică a baletelor. Încercam să-mi fixex în minte drumul. Nu izbuteam. Jatkâ ocolea grădini, pătrundea în mahalale, alerga sdruncinată de cei doi cai mărunți și repezi, înspăimântată de clopoței și de răcnetele vizitiului care își ținea echilibrul pe oiște...

În tren cunoscusem pe acel tânăr care se întorcea de la Rameshwaram. Aflând că rămâneam o zi în Madura, înainte de a porni spre Madras, ne-a oferit – mie și lui Bhimi Chawda – ospitalitate în casa fratelui său, negustor, după nume Chandulal Gavendas. Am primit cu entuziasm. Din tren, tânărul hindus a început să mă socotească oaspete, of erindu-mi țigări indigene, dintr-o singură foaie de tutun răsucită, lapte cu ceai, fructe și prăjituri. Bhimi mi-a făcut semn să nu încerc a plăti aceste daruri pe cari tânărul le cumpăra în fiecare gară. Altminteri, l-aș fi jignit.

A trebuit, astfel, să mestec frunze și nuci betel, astrin-gente și iuți, cari sfârșesc prin a da gurii o culoare puternică roșie. Când vorbesc indienii, ai impresia că tuturor le sângeră buzele.

Jatkâ s-a oprit în fața unei case mari, cu ferestre zăbrelite, îndată au apărut doi servitori, cari dormeau pe rogojini în tindă, apoi însuși fratele, bucurându-se sincer de oaspeți. Firește, era îmbrăcat și el după uzul indian, purtând adică numai câțiva metri de pânză albă înfășurată pe șaolduri. M-a călăuzit cu lampa prin două încăperi largi, apoi în curtea pietruită, ajun-gând în fund unde se află „sufrageria” și odaia oaspeților. Am urcat o scară de lemn care ducea într-un coridor. De aici se vedea foarte bine curtea, cu basin de ciment, cu cișmea, cu rufe întinse pe frânghii. Odaia oaspeților era curată, aerisită, cu cadre ciudate atârând pe pereți. Rogojini albe, iar lângă un așternut cu o pernă capricios răsturnată – o carte, Ramayana... Pe rogojini s-au întins îndată pături, perne, cearceafuri și cuverturi moi. Două lămpi cu gaz au luminat odaia. Un băiat a adus tava cu betel, țigări și ceai. Un vecin care nu se culcase a venit să cunoască oaspeții. îi merge zvonul în Madura că știe franțuzește, însă la toate întrebările mele răspundea zâmbind; „Ah! oui, vous savez francais”?...

Pe cimentul odăii erau trase cu creta o serie de cercuri decorative, iar la mijloc, o svastikă enormă. Svastika se întâlnește pretutindeni, cu deosebire în fața ușilor. Gazda mea știa asupra acestui semn că e vechi, e sfânt și e „înalt”.

Se apropia miezul nopții. Convorbirea noastră, așezați pe rogojini, fumând țigările cu fumul aspru, mestecând frunza iute, sorbind ceaiul cu lapte – se învârtea în jurul lui Mahatmn Gandhi. Hindușii erau toți înțeleși asupra faptului că Gandhi e un om foarte mare: asemenea lui Christ!... Bhimi Chawda însă, care locuiește în Bombay, nu prea arată încredere în „mișcare” și lauda pe Gandhi că s-a retras din viața politică. Ceilalți se arătau înflăcărați și nu mai conteneau cu laudele. De altfel, ei nu cumpărau decât produsele industriei naționale, făceau pâinea în casă și țeseau pânza ca acum trei mii de ani... După miezul nopții am rămas singur cu Bhimi. întins în așternutul meu moale și cald, cu ochii în tavanul ascuțit ca la cort – nu putsam dormi. Pe fereastră vedeam arborii caselor vecine, și stelele par aici apropiate și însuflețite, iar nopțile sunt albastre, albastre.

A doua zi am pornit să vizităm orașul, în tovărășia gazdei. Templul zeiței Minakshi e cel mai mare din India. Bazarul e larg cât un târg. Elefanții sacri au aici un grajd modern. Sunt blânzi ca niște coloși și ridică cu trompa monezile pe cari le svârlim pe ciment. Cutreier aceleași coridoare, mă opresc în fața altarului zeului elefant, privesc cât am vreme picturile și basoreliefurile vechi. Templul numără peste o mie de ani de viață. Regele Tirumal Nayak L-a reparat în secolul XVII. Cu deosebire, minunată e sala celor o mie de coloane,

conducând la un altar falnic unde candelile parfumate luminează statuia lui Shiva. Coloanele sunt cele mai multe dintr-un singur bloc și poartă sculpturi stranii, din mitologia și demonologia vedică. Zeițele sunt închipuite cu mijloc subțire, cu pântec larg și sâni mari ca niște pâini. Toate fețele oglindesc zâmbetul uleios al sculpturii indiene. Sunt idoli respingători, cu ochi de piatră în orbite adânci, cu ghiare și rânjete de apocalips. Zeul elefant e cel mai „uman” în expresie. Căii întraripați au și aici același phalus enorm, simbolizând elanul fecundației cosmice.

Ferestrele sunt decorate cu flori de piatră, de-a lungul cărora lumina se strecoară umilită. Din anumite colțuri ale curților se pot vedea turnurile de aur din interiorul templului. Un număr copleșitor de preoți și slugi, cerșetori și pelerini, bolnavi și bătrâni. Toți cer de pomană. Un brahman îmi iese înainte cu o tavă și-mi atârnă de gât o ghirlandă de Culchari, floare sfântă. Pentru cinstea aceasta trebuie să plătesc o rupie. Altul mă conduce la un altar, ca să-mi explice prea cunoscutele fundamente ale religiei vedice. Refuz cu îndârjire toate propunerile și nu ascult nici o lămurire – ca nu cumva să mă trezesc dator. Bhimi Chawda, înainte de a pătrunde în sanctuarul nevăzut de nici un strein, mă sfătuiește să nu mă sui pe templu...

După ce vizităm bazarul, bogat în pietre false și mirodenii, pornim spre palatul lui Tirumal Navak, ultimul rege al provinciei. Parcul e acum împărțit între locuințele vecine. Numai grădina din interiorul palatului e intactă. Doi paznici bătrâni și fonfi ne conduc prin galeria fără pereche, cu coloane albe și tavanul galben, în sala de baie a reginelor, acum cancelaria oficială, în fostele dormitoare, acum birourile primăriei... Numai terasele și gangurile de deasupra palatului n-au putut fi folosite. Pe aici se preumblau reginele, îmi spune gazda și încercau să se întristeze privind luna, ca să placă regelui. De pe cupola centrală priveliștea e minunată, lăsând ochii să alunece deasupra orașului cu coperișuri roșii și grădini verzi, deasupra pădurilor, până la Colinele înnoirate, unde familiile bogate se refugiază în timpul verii. Nu pot evita cunoscuta melancolie a desgropării unui trecut de legendă și O mie și una de nopți. Prietenii mei coborând după treburi, eu rămân multă vreme la umbra cupolei, negândind nimic, ci numai privind orașul cu grădinile prelungite pe deasupra câmpurilor până aproape de Coline.

Gazda, după ce îmi lămurește sensul tuturor alegoriilor cadrelor de pe pereți, mă pofteste la masă. Sufrageria: o cămară fără scaune și fără mese, cu ciment pe jos. Ne așezăm pe câte o scoartă, depărtați unul de altul. În față-ne, câte o frunză mare, spălată, pe care se aflau mâncăruri ciudate și turtele fierte în ulei. Bucatele erau iluzorii: câteva legume fierte, un sos cu piper mult, o mână de orez fără sare. La început am crezut că sosul e supă și am sorbit o

lingură. Era atât de iute, încât a trebuit să înghit toate turtele ca să-mi treacă usturimea.

Ceilalți se amuzau, nelăsându-mă să folosesc lingura pe care mi-o adusesem, prudent, de sus. A trebuit să frământ orezul cu mâna, să torn deasupra sosul piperat, să culeg boabele cu degetele... La sfârșit mi-au dat banane și lapte. Ne servea o indiană tânără și frumoasă, semănând leit cu țiganka din tabloul lui Lu-chian. Chandulal fusese căsătorit, dar soția îi murise. Locul soției îl luase slujnica cu umblet timid, harnică și pricepută în toate...

Despărțire, cu îmbrățișări, fângăduieli de revedere, planuri... O rikșă elegantă pune capăt melancoliei. Din nou drumul spre gară.

MADRAS decembrie 1928

De pe colina cu mănăstire de călugărițe, orașul nu se poate recunoaște.

S-ar spune că e o pădure de salcâmi, palmieri și tulhah înflorit. Fiecare casă e înconjurată, atacată, copleșită de arbori. Când se neliniștește vântul de seară, șuierul amintește pe cel al valurilor. Privesc mult, așezat pe banca de piatră cenușie.

A zburat un liliac. S-a furișat un șarpe. În copacul cu frunze negre, se fugăresc veverițe. Și acel scorpion care m-a întâmpinat la ușa scorburii în care, după spusa legendei, a fost închis Sf. Toma, cel dintâi misionar în India.

Scriu. Ce aș putea face altfel? Colina aceasta tristă, cu mî-năstirea singuratică, cu pietre albe adăpostind șerpi îmi împrăspătează viziuni dintr-o Italie străbătută la douăzeci de ani. Pentru cea dintâi oară îmi amintesc de Europa. Colina aceasta, cu tăceri sfinte, e de dincolo.

Mănăstirea e zidită în piatră. Chiliile nu se văd, din pricina pomilor cu umbră deasă. Biserica e scundă. Am întâlnit, rugându-se, douăzeci de călugărițe, cu uniformele albe coloniale, cu pălării largi și pelerinele fâlfâind. Superioara e fericită că cineva vorbește franțuzește. Mă întreabă de prințul Ghica, acum sacerdot catolic, care a vizitat mănăstirea în primăvară, întorcându-se de la un congres din Australia.

Vorbește atât de încet, atât de stins, încât – fără voie – cobor glasul și pășesc în vârful pantofilor de pâslă. Ce-a spus? ...Zâmbește. Mă îndeamnă să privesc un Christos. îl laudă, îl lauda... Apoi tace cu ochi biânzi. Regăsesc în biserică acea nedefinită și inefabilă tăcere creștină. Superioara îmi arată călugărițele. Șaisprezece din ele au venit numai de câteva zile din Roma. Unele n-au împlinit douăzeci de ani. Și vor rămâne aici, în India, să se roage pentru necredincioși... Dumnezeu știe cât timp. Și ea a venit aici tânără...

Acum, când scriu, se lasă seara. Nu pot pleca. Deasupra orașului plutește o ceață transparentă; răsuflarea parcurilor, aburii mării răciți de vântul ce ajunge de pe coline.

Cum să descriu Madras-ul? L-am cunoscut în cea dinții dimineață, când rikşa străbătea cartierul cu străzi largi și asfaltate, cu vile ascunse în parcuri. L-am cunoscut în vagabondajul meu nocturn printre ulițe cu praf și fum, cu copii cerșind și femei pisând orez. Maghernițele vânzătorilor erau slab luminate cu” acetilenă. Vecinii se adunau, fumând țigări indiene, precipitând fraze în acel inaccesibil tamil, în care s-au scris, totuși, atâtea poeme minunate...

Și iarăși am cunoscut Madras-ul pe bulevardul larg din fața mării, cu plajă și terenuri sportive, cu hoteluri scumpe alături de barăcile pescarilor. L-am cunoscut, rătăcindu-mă printre vilele cartierului indian aristocrat, cu plăci de marmoră la porți, cu automobile luxoase și slujitori în fireturi. M-am întors prin grădini, am trecut: podul peste Koom, am pășit peste iarba câmpului unde spălătoresele întind rufe colorate.

...Am cunoscut, în sfârșit, Madras-ul în acea casă vastă, înconjurată de parc, în care se adunaseră Y. M. C. A. și Y. W. C. A., unde eram privit ca un obiect rar, obligat să primesc prăjituri de la fiecare creștină și să mă întrețin cu fiecare om celebru care venea să mi se prezinte. Blestemat ceas! De câte ori n-am desmințit știrea că în România e revoluție? De câte ori n-a trebuit să întorc capul, auzindu-mă strigat: „Allo...!”. Altminteri, tineri cumsecade și tinere bine crescute, cari servesc ceai cu lapte de două ori pe săptămână și exhibiționează ia adunări câteva convertite indiene, în picioarele goale și cu brățări de aur. Pentru protestanți, creștinismul începe cu sporturi și five-of-clock. Aceasta nu mă supără. Creștinismul poate începe de oriunde, chiar de la prostituate. Important e faptul că trebuie să sfârșească în creștinism.

Cu ajutorul unui canadian știrb, secretar al Y. M. C.-ei, am găsit găzduirea minunată de la „Gurukul”, în casa misiunii suedeze, cu terase, cu pădure, cu bibliotecă și orgă. Voluptatea instalării, după nopți petrecute în hotel, în trenuri, în case necunoscute... Bucuria cu care desfaci geamantanele închise pe Ocean; nerăbdarea cu care gonești rikşa, seara, către „casă”. V

...Aici, în odaia mea, locuiesc două vrăbii, o șopârlă cu coama crestată și câțiva păienjeni enormi, cari se sperie întotdeauna când aprind lampa. Mărturisesc că, în cea dintâi noapte am adormit sfios, auzind gânguritul vrăbiilor prin somn. A doua zi, am văzut șopârla, alunecând pe grinda din odaia de baie. Cu păienjenii m-am obișnuit; de obicei stau la fereastră, iar dacă se apropie prea mult de masa mea, îi gonesc cu creionul.

Pastorul îmi spune că vrăbiile s-au pripășit de astă-pri-măvară, dar șopârle, păienjeni și șerpi au fost întotdeauna, de pe timpul bunicului, cel dintâi misionar suedez în Madras, care a cumpărat casa de la un musulman, făcând-o cămin de viață și învățături creștine. Cu câteva luni mai înainte, un student teolog a găsit în fundul grădinii o cobra. Aceasta L-a neliniștit și a poruncit băiatului său să se joace în casă. Dar nici alte cobra nu s-au mai

văzut de atunci și nici băiatul meu nu s-a dezbrăcat de obiceiul de a răscoli bălăriile grădinii.; ' : ț.-; într-o seară, am închis fereastra înainte ca vrăbiile să intre în odaie. Dimineața le-am găsit înlăuntru. Veniseră prin odaia de baie. Păsă-mi-te, nu erau la prima experiență...

Noapțile de iarnă, aici, în India de sud – au acel farmec de legendă orientală pe care l-am gustat fiecare la cea dinții lectură a celor 1 001 de Nopti. După ce se întunecă bine, vântul se oprește, zgomotul se pierde, luminile se șterg. Buchete de ficuși negri, arbori mango, liane cu coarda lemnoasă își înalță trupurile din curți tainice, la colțuri de străzi, în preajma templelor. Casele europene se topesc în umbră. Rămân numai colibe cu focuri pe prispă, numai zidurile albe, numai porțile. Noaptea șterge fardurile.

Nu știu ce fac ceilalți, cum se împotrivesc acelei tristeți blânde cari se coboară dintr-un cer apropiat. Eu mi-am adus scaunul și patul pe terasa coperișului. Mi-am descoperit slăbiciuni și nostalgii nebănuite. Am înțeles că există o anumită primejdie a nopții, care nu e cea a întunericului, nici cea a păcatului. Există o serie de ispite cari turbură numai într-o asemenea noapte de basm. Liniștea pironită în pădurile Mad-ras-ului, umbrele cari se nasc și pier o dată cu luna – strecoară în suflet neîncredere în zeii zilei, cheamă și îndeamnă cultul idolilor telurici pe cari îi socoteam de mult sugriuviați.

Noaptea Indiei de sud nu e noaptea Dobrogei, nu e noaptea munților noștri, nu e noaptea Italiei. între ea și celelalte nopți se întinde Arabia. Aici, contemplarea cerului strecoară inevitabil întrebări și reculegeri ciudate. Noaptea, pretutindeni, a fost un semn al misterului. Dar există o noapte a poezilor latini, o noapte a romanticilor francezi, o noapte a lui Novalis. S-ar putea încerca o clasificare după necesitatea tovarășului pe care îl poruncește noaptea: Dumnezeu, femeia sau sufletul. Aici, în India, tovarășul e întotdeauna același: sufletul. De aceea poezii și gânditorii Indiei par atât de stranii; au rămas prea mult singuri cu ei înșiși.

110 FAHRENHEIT, CICLON DIRECȚIE S. V.

Aprilie... Bântuie molima: se vestește foametea. Morți, morți, în fiecare zi spaima se împrăștie, se furișează mai aproape amenință.

Oamenii de aici au renunțat să se împotrivescă. în primăvară plătesc tributul sărăciei; numai în Calcutta, o sută de morți pe săptămână, și numai de holeră. în orașe, holera și vărsatul; la sate, malaria și foametea. Ați văzut oameni cari, zece luni pe an, adorm nemâncați?

Din Bombay, trenurile aduc tot mai puțini „turiști”. în vagoane cu ventilator dublu, americanii laudă binefacerile continentale și reformele civilizației într-o țară barbară. Gări spațioase, serviciu prompt, ghiață și alcool.

Răzvrătirea împotriva celor cari cunosc India din hotelurile și automobilele – e zadarnică, e stupidă. Citesc spusele lor și mă înpăimânt; pentru că, înapoia

rândurilor dulci ca o reverie pastorală, eu întrezăresc acele icoane de primăvară ben-galeză pe cari statisticile nu le menționează, iar fotografii le evită.

Un om înfometat cerșea, la marginea satului. Strigătele lui erau stinse ca ale unui câine în agonie. Plecându-se să culeagă banij pe cari i-am aruncat, oasele i s-au ciocnit cu sonorități scheletice; degetele tremurau și, cu toate eforturile, nu puteau apuca banii. Atunci, în praf, începu să mulțumească și să plângă: „Maharajah! Maharajah!...” Tânguirile lui victorioase au adunat cete de înfomețați. Copii cu abdomene balonate grotesc și capete spâne, murdare. Femei cu picioarele umflate și vinele negre ca șerpilor. Oameni înfomețați, cari cerșeau banii de aramă pentru un pumn de orez și cerșeau banii de nichel pentru sare, pentru ulei. Rămăsesem pironit, în soare, fără puteri să alung turma de vedenii, fără puteri s-o satur. Ce puteau face banii mei? Când le-am împărțit câteia rupii de argint, din sat au venit alte cete, purtându-și rătăciți și triumfal bolnavii, schilozii, orbii, agonicii. Glasurile erau răgușite și găngave. Dumnezeu știe ce implorau și demonstau în bengali. Cuvintele pe cari le înțelegeam îmi păreau chemări supreme dintr-un naufragiu: „apă”, „sare”, „tată”, „moarte”... Și corul dezordonat și sălbatic lăudând, cerșind, plângând: „Maharajah, Maharajah...!”

Fuga mea putea fi simbolică. Alergam cu pasul tulburat al celui ce încearcă să uite coșmarul. Glasurile se stingeau. în pragul umbrat rămăsesse numai cerșetorul neputincios ea umble. Fuga mea era fuga albului care a civilizat India „mama noastră, India”...

Se apropia amiaza. Am apucat drumul spre fluviu, unde mă aștepta inginerul pe care-L întovărășisem în supravegherea reparației firelor telefonice. Oh! drum de primăvară sub soarele Gangelui! Pe câmpie pluteau curenți fierbinți, cari răneau ochii și pătrundeau vârtejuri prin urechi, prin nări. înghițeam văzduhul cald și uscat, cu praf și molimă. Vestmintele îmi erau șiroaie. A trebuit să renunț să-mi șterg fața.

Ochelari negri cu mască hermetică de piele îmi apărau ochii. Cu apa din termos udam pluta căștii coloniale. Simțeam cum, minut după minut, voința de a ajunge grupul se destramă. Mușchii păreau descleiați, cu fibrele moarte și prăfuite. Oasele erau golite, seci și uscate. Simțeam sângele rece, și iarăși simțeam sângele fierbinte. Oh! să mă culc, să mă odihnesc, numai un minut, numai un minut.

...Instinctiv, coboram spre fluviu. Distanța sfârșită dimineața într-un ceas, îmi părea acum enormă. Puțin câte puțin, gân-durile se iroseau. Umblam fără să văd, fără să înțeleg. Vântul de cuptor încins grăbea insolația.

Priveam batista plină de sânge cu un zâmbet stupid și rătăcit. Imagini și amintiri licăreau la răstimpuri în creierul gol. Nu știu de ce, mă urmărea începutul baladei: „La Pașa vine un arab”... Sub cel dintâi pom m-am așezat să-

mi șterg sângele. Uitasem toate regulile igienice, tot manualul sanitar cetit cu tocul în mână. Nu știam cum să-mi opresc sângele pe care aspirația violentă îl aduna neconținut în gură, sărat și lipicios. Atunci am încercat încă o dată sentimentul penibil și dezolant al singurătății cumplite, definitive...

Cu haina albă, mi-am înfășurat capul și am rămas așa, ceas după ceas, asistând la descompunerea și recompunerea conștiinței, joc umilitor și crunt.

Au început vedeniile albului sub 110° Fahrenheit. Grădini de legendă persană, chipuri din cărți scump ilustrate, havuzuri și statui, fantezii și amintiri, refrenuri obscene și crâm-peie de uverturi, exclamații comice și notații chimice, fotografiile ruinilor din deșertul Kathai și imaginea cărților lui Sven Hedin de la „Imperial Library”. Toate înecate în fluviul de sânge ce șiroia, lin ca lacrimile, din nări și de la colțul buzelor. Vedeniile erau purpurii și fumegau. Timpul părea o caravană ce se învârtea în jurul unui tron straniu, cămilele păreau minute. (N-aș putea lămuri legătura). îmi amintesc că o vedenie s-a ridicat pe tron și a rostit nu știu ce frază pe care o cetisem recent într-un manual de arhitectură... Partea a doua a jocului îmi dovedea că insolația era trecută. Pentru că, de data aceasta, simțeam numai o inexplicabilă teamă, deși nu mă aflam nici în junglă, nici în deșert. Așteptam să văd licărind trupurile de vierme veninos al lipitorilor, spaima albului. Respirația uscată a câmpului sub arșiță mi se părea pași de fiară. Mii de ochi galbeni, cu vine sângerii, ră-riăreau din tufișuri. Un păianjen mi s-a suit pe picior, dar simțurile îmi spuneau că șerpi mă încolăcesc. Am pornit, atunci, la drum, nepăsător de sângele închegat și prăfuit...

Când am ajuns grupul, se întunecase. Inginerul își sfâr-șise lucrul și bea whisky cu soda-wasser. Lucrul fusese anevoios, pentru că unul dintre lucrători se îmbolnăvisese, iar trei fuseseră loviți de insolație.

— Acum să ne grăbim până nu începe furtuna... Aceasta m-a făcut să privesc cerul, nori începeau să apară galbeni, cu tușe plumburii, nemișcați. Sahib, e mai bine să așteptăm aici...

Nu înțelegeam de ce se tem de o furtună care nu părea prea apropiată.

După zece minute nu ne mai auzeam glasurile.

Trăsnetele au izbucnit fără veste. Nu încerc să fac literatură; dar furtuna aproape de tropice e de o sălbăticie și de o forță înspăimântătoare. Am simțit că alerg, dar mai târziu am înțeles că sunt purtat de vânt. Ceilalți își pierduseră, ca și mine, echilibrul.

Alergau ca niște umbre cuprinse de panică. Parcă ar fi fost miezul nopții și lumina fulgerelor aprindea și stingea dimineța, cu capriciu de demiurg. Alergam și ne strigam, de-abia auzindu-ne.

Alături de noi zburau vietăți nevăzute, fără sânge, cu trupuri de hârtie colorată, mirosind a pucioasă și a tămâie. Un duh cu aripi albe m-a atins,

cutremurându-mă; era mantaua de ploaie a inginerului. Cine o mai putea opri? Rând pe rând, s-au desprins de pe noi casca, hainele, termosul, pachetele lucrătorilor. Nu știu de ce, vedenia pomilor culcați și a ierburilor înălțate spre nori cu rădăcini și cuiburi mă înveseleau. Simțeam în trup un puls ciudat; insistent și eruptiv, purtat de închipuiri și de sânge. Nu mai mă înspăimântau trăsnetele. Numai inima îmi bătea, îmi bătea. S-ar fi spus că o durere mare îmi fusese luată, lăsând în urma ei numai amărăciunea golului. Pe spate, pe umeri, pe brațe, – parcă se încolăceau curenții electrici. Mă uimeam că sângele nu țâșnește prin porii deschiși, că nu sparge timpanele.

La câțiva metri de mine, inginerul îndura aceeași invazie electrică. Râdea și păstra paharul ud de whisky într-un pumn yânăt. Se apropie și-mi apucă brațul.

— Acum începe ploaia, și e aii right! Dar ploaia nu începea.

În goana noastră întâlneam ramuri enorme, măracini smulși, coperișuri vegetale venite de cine știe unde.

— Intrăm în băști, se bucura inginerul.

Nu izbuteam să disting satul de pădure. în sfârșit, cele dintâi picături, fierbinți După câteva minute, nu mai puteam respira. Ploaia lovea, rănea, culca chinuia. Goana ajunsese anevoioasă. Alunecam, scrâșneam din dinți, ne înghițeam sângele. Nu ne mai purta vântul. Auzeam țipete, chemări. Fără îndoială, ne aflam în sat. îl ghiceam devastat și biciuit, cu copii îngroziți în gropi, cu păsări înecate, cu vitele risipite în pădure, căzute în puțuri, schingiuite, răgind agonice, sufocate de curenți electrici și de potop.

Ne-am oprit extenuați sub un palmier jupuit. Inginerul își căuta ceata. Oamenii ne ajungeau, adunând vestigiile atelierului portativ: sârme, o cutie cu scule, o scară ruptă. Asistam zâmbind la cumplita prăbușire a muncii din timpul zilei. Nu aveam timp să ne privim trupurile cu cămeșile sfâșiate, cu zgârieturi adinei, stropite de noroi nisipos. Fețele tuturor erau descompuse. Părul ud părea năclăit în salivă. Râsul de diavoli hămesiți lăsase dungi rele. Ochii erau tulburi, rătăciți.

Prin ploaie, ajungea până la noi un plâns de spume și lemne, înăbușit, strecurat pe sub pământ. Bocetul prevestea năpastă. Inginerul încerca să-și ascundă neliniștea, frecându-și nervos brațele goale.

— Sahib, e Gangele...

Lumina nunții îmi fu străbătută atunci de vedeniile revărsărilor. Grupul se înțelese repede. Lăsară cele din urmă rămășițe ale atelierului și porniră cu pas rar, de drum lung, prin ploaie, în direcția contrară.

În jurul nostru, tainică și stranie, simțeam vasta respirație vegetală.

Faridpur (Bengal), aprilie 1029.

La Benares ajunai o dată cu soarels. Trenul coboară dinspre Moghul-Sarai și se apropie de pod tocmai când soarele deșteaptă bogăția în aur și sânge a palatelor, grădinilor și templelor. Trenul alunecă pe pod, Gangele curge albastru și proaspăt, transfigurat pentru câteva clipe de frăgezimea unei dimineți indiene. Lespezi de marmoră albă coboară în trepte lungi din fața fiecărui glmt până în adâncul fluviului. Scăldat în lumină, Eenaesul întreg pare o cetate feerică, neverosimilă și nostalgică. Priviți-L acum, închideți ochii și încercați a vi-L aminti pentru mai târau – pentru că gloria'lui suprafirească durează atât timp cât trenul lunecă pe podul Dufferin, atât cât soarele n-a ieșit încă din dune.

La gară, Benares își destăinuie același aspect mixt de oraș indian colonizat. Numai că îmbulzeala e aici mult mai înfricoșătoare, iar călătorii – cu inevitabila excepție a turiștilor americani – sunt toți hinduși. De-abia coborât din tren, îmi stăvilește drumul un convoi adunat să primească un saddhu, un om sfânt, venit tocmai de la Eadri-Narayan, de pe culmile Himalayei, ca să se scalde în apele Gangelui. Credincioșii se înghesuiesc în fața compartimentului și-L așteaptă să coboare, ca să se poată prosterna și culege cu palma praful de pe picioarele sfântului. Din alt compartiment, o femeie bătrână e co-borâtă într-un pat de boală. Ghicindu-și sfârșitul apropiat, bolnava a cerut fiilor s-o ducă la Benares și, după moarte, să-i arunce oasele și cenușa pe Gange.

Pentru hinduși, apele fluviului sfânt au la Benares inimaginabile virtuți purificatoare. În preziua sărbătorilor, terenurile și șoselele sunt tixite de convoiuri fantastice de muribunzi, de leproși, de bătrâni și cerșetori – venind să-și încheie ceasul din urmă pe treptele de marmură ale ghat-ului. Valurile fluviului spală neodihnit treptele albe ce coboară de pe mal până în adânc. Întâlnești aci cea mai multicoloră mulțime a Orientului. Femei de fascinantă frumusețe, înfășurate în voaluri de mătase, cu părul despletit și picioarele goale, grele de brățări – se scaldă aici, în văzul tuturor. Pe malurile fluviului sfânt orice deosebire se șterge, deosebiri de sex sau de castă, de culoare sau de credință. Aici ajung toți frați și surori, copii ai „Mamei Gange”. Înainte de a-și înfunda capul în apă, fiecare pronunță acea invocare glorioasă a fluviului: Ganga Ma ki jai! Câteodată, când apele vin mari și rele, piciorul alunecă de pe lepede și trupul e prins de viitoarea galbenă. Cât ai clipi din ochi, omul dispăre, luat de valuri. Dacă mai are timp, fericitul murmură mulțumirea din urmă. Căci moartea la Benares e moartea plăcută zeilor. Pe mal, rudele și prietenii nu îndrăznesc a plânge pe cel chemat de „Mama Gange”. Câte o fetiță se zbate, încearcă a înota, dar obosește repede și, odată în mijlocul fluviului, o primesc în dar crocodilii. Pentru sufletul ei izbăvit de suferințele vieții, se zvârl noi ghirlande pe apele Gangelui, flori roșii cu parfumul umed al templelor sau flori albe de iasomie...

Mă scapă din învâlmășaiă câțiva prieteni indieni de la Colegiul sanscrit. Îmi urc bagajele într-o tonga, trăsorică ciudată cu roțile mai mari decât trupul, iar noi ne îndreptăm pe jos spre inima orașului sfânt. Șoseaua parcă ar fi drumul către poarta fermecată, într-atât de multă lume se sbate și se înghiontește pe ea. Ajung în cartierul hindus, înghesuit între templele și palatele de pe mal și între clădirile străzii principale. Undeva, pe această stradă, se găsește oficiul poștal și spre el se îndreaptă toți pelerinii la Benares.

Negustorii mă apucă de mână ca să-mi arate porumbițe de alămii, elefanți de fildeș înșirați pe o ramură de ebonit sau șaluri de mătase cusută în argint. Un om, care se dă drept sfânt, își împachetează șerpii în coșul de papură, bombănind, poate nemulțumit de cei câțiva gologani de aramă câștigați. Șerpii se încolăcesc lihniți și prodigios, iar circulația se restabilește pentru câteva minute, ca să se sugrume iarăși cu câțiva pași mai sus, în fața unei vaci monstruoase cu cinci picioare, sau a unui ascet pitic. Câteodată trebuie să urc delușoare de Pietre sau pământ, ca să fac loc unor femei care se țin de mână și înaintează cu privirile ascunse. Vizitii de tonga strigă și femeile aleargă înspăimântate în stol.

Spre seară, priveliștea e și mai bogată. Clopoței, mirodenii, voaluri ca piersica, ghirlande de becuri, facke și luminări își dezleagă jocul și farmecele pe singura stradă principală a acestui oraș sfânt.

De cum ești zărit cu cască tropicală și în costum european, te hărțuiesc călăuze incerte, băietani inculți și obraznici sau călugări farseuri. Te urmăresc pe ulițe, prin toate ungherele, și-ți repetă nume de zei indieni eu speranța că, fiind american, te vor impresiona. Refuz câțiva ciceroni improvizați cari se ofereau să mă conducă la templul maimuțelor. Îl cunoșteam din cea dintâi vizită la Benares, vast și izolat templu pe terasele și acoperișurile cărui se fugăresc un întreg trib de maimuțe. Fiecare e obligat de legea nescrisă a templului să cumpere câțiva pumni de alune americane și să le zvârle maimuțelor sfinte, cari te împresoară cu urlate și scâncete și-ți smulg alunele din palmă. De data aceasta mă îndrept de-a dreptul spre templul de aur, aproape de fluviu, ascuns între munți de piatră și cărămizi, de bolțile clădirilor vecine. Orice uliță conduce la Templul de Aur și toate ulițele sunt mocirloase, căci neconținut se întorc credincioșii cu hainele ude după îmbăierea ceremoniaă. Casele sunt atât de apropiate, încât lumina cu greu pătrunde și îmbulzeala ajunge copleșitoare. Din spate te împing cei ce se grăbesc să-și aducă ofrandele la templu: bărbați cu frunțile unse cu cenușă sau șofran, femei purtând buchete de lotuși și cororațe de flori, fecioare cu vase de pământ pe cari le vor umple cu apa sfântă a Gangelui, copii goi și serioși. Din față te oprește la fiecare pas convoiul celor ce se întorc de la scaldătoare, cu părul umed și cu vestmintele learcă.

Pe margini sunt tarabele zarafilor, și cu cât te apropii de templu, cu atât zarafii se înmulțesc. Pe tăvi stau mormane de părăluțe de aramă, pe cari pelerinii le iau în schimbul banilor de nichel și argint, ca să poată dărui pe fiecare lepros întâlnit în cale, pe fiecare bătrână miloagă și fiecare brahman. Peste tot sunt altare, unele scobite în pereții palatelor, altele improvizate în vreo dugheană, și în fața fiecărui altar stă un preot brahman, adunând părăluțele. La câte un colț te izbesc de sus flamuri colorate, fâșii lungi de pânză; sunt hainele celor cari s-au îmbăiat și așteaptă pe terase uscarea singurului lor costum, înaintezi greu, lovind neconținut și cerându-ți neconținut iertare în bruma de hindustani pe care o știi. Pretutindeni în-tâlnești bătrâne sau fecioare cu albiu întregi de petale de tran-48 dafir, de iasomie și coronițe roșii. Ca să te poți apropia de curtea Templului de Aur, trebuie să cumperi ghirlande și să le oferi preotului, împreună cu un ban de argint. Numai așa vei fi îngăduit să privești din curte idolul simbol al lui Shiva ridicat în piatră și stropit cu roșu, magnific, grotesc și înspăimântător.

Cobor de la templu spre ghat, către una din acele terase în amfiteatru, cu trepte de piatră, pe cari se ard morții și unde se scaldă vizitatorii. Scăldatul era în toi și apa ajunsese aici bătută cu mâl, grea de petale și coroane. Se zărește la spate, înălțându-se din babilonul de clădiri întunecate, moscheea lui Aurangzeb, superbă și elegantă, purtând semiluna într-un oraș alcătuit cu totul și cu totul din temple hinduse. Și cât de frumoasă și ispititoare ar fi priveliștea aici – cu privirea prinsă cât ține ochiul de toate ghat-urile și templele oglindite în ape – tot nu te poți stăpâni să nu tremuri de ciudă și de scârbă. Căci la dreapta și la stânga ta se ard cadavre. Și este peste puțină de înțeles cât de îngrozitoare este mireazma aceea de carne friptă purtată de vânt deralungul malului. Poate de aceea sunt hindușii vegetarieni.

...Mă apropii, ca să asist la ceremonie. Cadavrul e așezat pe o bucată de lemn, înfășurat în cârpe albe, iar în jurul lui copiii, rudele, preoții. Niciunul nu e trist. S-au aranjat în grup, pentru că fotografii le face semn să se strângă în jurul mortului. Privesc toți, fix, resemnați, aparatul fotografic și așteaptă. Îndată ce fotografii a sfârșit și se retrage spre zid, oamenii locului iau cadavrul din mijlocul celor cari l-au avut până acum, și-L proptesc pe o sarcină de lemne. Apoi îl acoperă cu vreascuri, îl presează cu lemne lungi, îi pun pe picioare o buturugă, sub cap o rădăcină uscată – și peste tot împing coceni, tăciuni, surcele.

Când începe a arde, mortul parcă ar voi să se ridice din mormanul incendiat. Trosnește, se mișcă, apoi e înghițit bucată după bucată – sub ochii senini ai celor cărora le-a fost drag. Numai câte-o babă, câte-o soră sau nevastă mai slabă de înger șterge câteva lacrimi. Ceilalți îl privesc și-L fericesc în gând, că s-a îndurat soarta și L-a chemat din această vale a plângerii. Câțiva corbi

așteaptă posaci în vârf de par ars. Dar parcă ghicesc ei că nu le va rămâne nimic de ciugulit. Căci înainte de a se fi sfârșit incinerarea, cioclii iau cenușa și oasele și chiar brațe sau picioare întregi încă nearse și le svârle în Gange. Printre flori și printre bărci răzlețe, trupurile arse sau trupurile întregi pornesc pe Gange în jos. Se vor fi oprind, poate, pe vreun ostrov de nisip sau printr-un ochi de apă stătută și dacă vor fi scăpat de pofta crocodililor corbii și vulturii îi vor gata. Căci altă soartă, pentru hinduși, lutul omului nu merită... Melancolic, părăsesc ghat-ul funerar, căci la capătul scărilor de marmoră, sus, s-a adus alt mort; de astădată vreun biet sărman, poate o femeie, căci n-are nici fotograf, nici lemne multe. Va porni jumătate cenușă, jumătate trup, pe Gange.

Urc stradela obscură și, printre case, printre curți cu ziduri albe, printre templele mărunte, ajung până la marginea de sud a Benaresului, la Asi-Ghat. Gangele e aici curat și albastru, iar cheiul e o mare de flori. Nici scăldătoare faimoasă, nici grădină funerară nu e acest Asi-Ghat. Dar de aici Benaresul se desfășoară în toată frumusețea lui barbară și obosită. De aici, barcagiul mă duce prin mijlocul fluviului, vâslind alene, căci a trecut de miedul zilei și din luntre privesc în voie terasele pe cari neconținut se scaldă oamenii și neconținut se ard morții. În altă luntre din fața mea, o pereche americană în voiaj de nuntă încearcă să fixeze un aparat de cinematografiat pe un scaun înalt de zidar. Tocmai se scaldă familia unui rajah într-un ghat privilegiat și închis din trei părți. Dar barcagiul cotește ne-dibaci și scaunul se răstoarnă cu aparat cu tot, spre hazul celor de pe mal și părerea de rău a femeilor rajahului.

Cu cât amurgește, cu atât cheiurile se golesc și circulația pe ulițele templelor se normalizează. În amurg, o boare de lotuși și cenușă răzbate până în centrul orașului.

Rătăcesc pe străzi lăuntrice, îndreptându-mă către Colegiul sanscrit. A trecut ceasul ispitelor; ispita stolurilor de fantome pe terase (păsări sau femei?), ispita dughenelor, cu creații în alamă, ispita tuturor acelor senzații neînregistrate în lexic, aeriene sau cărnose. În orice casă se află, probabil, un armoniu și cel puțin o soprană. Numai astfel se explică litania neîntreruptă care se apleacă asupra străzii. Dar numai Benaresul ar putea explica farmecul neliniștit pe care-L poartă acele tânguirii monotone și adagiul mohorât al orgei indiene. În acel ceas o nedefinită împăcare străbate pământul. Din sângeri, cerul ajunge tot mai albastrui, tot mai întunecat și mai rece. E ceasul iubit de femei, pentru că atunci îmbracă cele mai scumpe sari, își parfumează părul cu ulei de scortişoară, dezvelesc boboci de lotuși și ies pe terase. Anevoie le poți ghici, înapoia parapetului de piatră, sus, cu voalul fluturând, cântând sau recitind poemele zilei. Cină se înnoptează bine, viața teraselor se sting. Numai câte o îndrăgostită rămâne până târziu, mută, resemnată. Dar aceste singuratice sunt rare, surprinzătoare de rare, căci în India fetele nu suferă

crize sentimentale și dragostea lor trece lent de la părinți la soț, fără ezitări sau tangente de probă.

Pe cât e de zvăpăiată și congestionată ziua, pe atât e de sobră noaptea. Și nu ai senzația că te afli într-un oraș adormit, ci într-o imensă comunitate care șoptește în taină, care veghează sau se roagă. Câte o fereastră luminată, cât o chemare, câte un foșnet, acolo unde n-ai fi bănuțit că veghează oameni, te fac să simți că viața nu s-a stins, ci s-a recules, și afli că în fiecare casă pâlpaie aceeași milenară viață familială, același veghi de noapte.

E un sentiment neîncercat; cetatea care tace o clipă – cu gândul la soare care va răsări a doua zi – și apoi adoarme. Aceea și taină a nopții orientale, născându-se, ca orice taină, în fiecare noapte.

KUMBH-MELA LA ALLAHABAD în India Centrală, între deserturi fierbinți și câmpii lăncede acoperite cu orez, la întretăierea celor două fluvii sfinte, Gangele și Jumna, se află Allahabad, cetate veche de trei mii de ani. Hindușii îi spun Prayag. Mahomedanii l-au numit Allahabad. Aci se împlinește, o dată la doisprezece ani, cel mai mare festival religios din întreaga Indie. Aici e sălașul sfintei între sfinte sărbători: Kumbh-Mela, când se scaldă zilnic un milion de pelerini în împletirea apelor celor două fluvii. Ultima Kumbh-Mela s-a săvârșit în ianuarie 1930; următoarea va avea loc în 1942. O dată la doisprezece ani, India întregă tresare; satele se neliniștesc, mănăstirile rămân deșarte, de prin văgăunile Himalayei se scoboară schivnici goi și acoperiți cu cenușă, de pe țărmul Malabarului, de la Capul Comorin, din golful Bengalului, din Himalaya, din munții Vindhya, din deșertul Bikaneerului, de pretutindeni, coboară convoiuri de căruțe, cete de călugări, pilcuri de vagabonzi, gloate de leproși, suite de rajahi, trenuri cu târgoveți, harabale închise cu perdele albe, tixite cu femei – mulțime prodigioasă, însetată de sfințenie; hagiii Kumbh-Melei.

Cu două săptămâni mai înainte, liniile ferate ce duc la Allahabad sunt aglomerate până la asfixie. Prin gări așteaptă sute de pelerini, dormind pe lespezile de piatră, mâncând din sac și neliniștindu-se de câte ori trece vreun tren. Atunci ei se reped cu tot avutul lor pe peron și întreabă: Kider jaiga? Prayag jaiga? (adică: „Unde merge? la Allahabad?”). Trec tre nuri cu treizeci de vagoane de clasa a III-a în cari oamenii și sfinții sunt striviți zile și nopți, și totuși la fiecare stație alt mii se reped, rup cordoanele de pază, năvălesc pe peron ci biletul în mână și strigă neîncetat: Prayag! Prayag.

N-am să uit niciodată noaptea de 25 ianuarie care m-a dus de la Calcutta la Allahabad. După ce am trecut de Benares, căldura ajunsese copleșitoare. Eram în toiul iernii, dar călătoream spre India centrală, și cele două ventilatoare electrice nu mai erau suficiente pentru un compartiment inimaginabil de tixit. Nu se mai putea mișca nimeni. Lângă ușă se fixase un voinic, care se cobora o dată la trei gări și ne aducea apă, banane și portocale.

Intraseră oamenii pe ferestre, se suiseră pe cuiere, se încolăceau pe rafturi, se ghemuiau pe sub bănci. Au leșinat două femei și un copil, dar au ajuns așa leșinați la Allahabad, pentru că oricât am fi dorit noi, nu ne puteam înghesui mai mult ca să le facem loc; nici nu ne puteam mișca să le dăm ajutor. Am călătorit așa ceas după ceas, aiuriți de căldură, cu viziuni de febră, ascultând aceleași gemete, același zgomot de roți și aceleași țipete de oameni striviți în gări. Treizeci de vagoane, din cele treizeci de mii îndreptându-se către Kumbh-Mela.

...În ziua de 29 ianuarie, Mela își atinse apogeul. Cu două zile mai înainte, gara și orașul au fost atât de mult blocate de cele patru milioane de pelerini, încât trenurile se opreau cu o i stație mai înainte și de-acolo, cale de zece kilometri, călătorii o porneau pe jos, cu bagaje și servitori, ca să ajungă a doua, zi în zori pe câmpia Kumbh-Melei de la marginea Allahabadu-lui. Dar și șoselele au devenit în câteva ceasuri neîncăpătoare j pentru exodul delirant de căruțe, de camioane, de mașini, de i drumeți. Și atunci, din toate unghiurile orașului sfânt, peste j câmpuri, peste bălți, trecând dealurile fierbinți și plantațiile de orez, bătuți de nisip și asfixiați de praf, au început să se co- 1 boare convoiuri fantastice și pitorești, înaintând agale, tânguinj du-se, strigându-se, bucurându-se în cele câteva sute de limbi j ale Indiei...

Cine n-a dormit pe câmp, în noaptea de 28 spre 29 ianuarie, n-a văzut Kumbh-Mela. Căci a doua zi a fost marea și terifianta procesiune a celor cincizeci de mii de sfinți, de eremiți și de călugărițe – și drumul fixat convoiului – din inima taberii. până pe malul Gangelui – era de mult strâns între două ziduri de privitori. De cu seară, veniseră sute și mii de oameni, de femei și copii și-și așezaseră legăturile pe marginea șoselei 52 improvizate. Au dormit acolo, lângă frânghii – și pe cât e de arzătoare ziua, pe atât e de rece noaptea în acest oraș de margine de pustie. La două de dimineață, tabăra începu să freamăte. Cămilele procesiunii nechezau neliniștite, umbre de ela-fanți se zăreau printre corturi, șoapte și rugăciuni se auzeau din întuneric. Ardeau globuri electrice numai pe marginea drumurilor și la intrări. Dar cine ar fi putut spune până unde se întinde tabăra aceasta cu proporții și spaime de coșmar? Corturi se zăreau cât putea cuprinde ochiul. întunericul dina-poia barăcilor, a grajdurilor și a spitalelor de câmp – era o comoară de surprize. De aci vedeai ridicându-se câțiva asceți goi și halucinați, trecând o clipă prin cercul palid de lumină al globurilor și dispărând apoi în alt întuneric. Lângă un foc, printre păreri de fum, te spăimântau fețe de schivnici singuratici sau de fachiri tâlhari. Dacă nu calci atent, lovești vreo femeie ce doarme înfășurată în scoarțe. Nu știi ce poate fi: o cerșetoare, o leproasă sau soția vreunui latifundiar. Căci aci nu poți deosebi nimic; întunericul și praful, oboseala și neliniștea cu care fiecare

așteaptă ziua cea mare a procesiunii – șterge limitele sociale, anulează rangurile și adună pe toți sub același vestmânt umil al pelerinului.

Globurile par sori palizi în întunericul rece al taberii. Și, deodată, cineva a dat semnalul deșteptării. Din cortul unde dorm eu, oaspete al călugărilor din „secta” lui Swami Vive-kananda, ascult zvonurile, aștept și tremur și eu de același îngheț și aceeași nebunie. Nu îndrăznesc să mă scol până ce nu mă bate pe umăr prietenul meu Swami Nilakananda. Ieșim înfășurați în șalurile de păr de cămilă dăruite cu o zi mai înainte de un bogătaș din Kathiavar. Ne îndreptăm spre focul unde ni se fierbe ceaiul. Nu recunosc pe nimeni dintre prietenii mei, căci fiecare e îmbrobodit în șaluri, cu turbane magnifice, și întunericul nu le trădează decât trupurile, moi și anonime, asemenea umbrelor. Dar în jurul focului ne regăsim. Iată pe Swami Omkar, guraliv și glumeț, cum l-am cunoscut de mult la Belur. Celalt, posac și macerat de posturi, e Swami Krishnananda, despre care nimeni nu știe nimic altceva decât că a venit din munții Afganistanului și a fost cândva șef de comitagii. Călugărul cu barbă neagră e profesorul de sanscrită. Bucătarul care ne împarte căniile de ceai e vestitul comentator vedantin, Swami Madhvananda.

Ne încălzim cum putem cu ceaiul, pe care îl bem amestecat cu lapte, fără pâine. Apoi ne îndreptăm spre centrul taberii, ca să apucăm loc bun, aproape de frânghiile cari fac hotarul procesiunii. Ne așezăm și noi, jos, cu picioarele încrucișate, așa cum stau toți – căci stau de multe ceasuri și vor mai sta. Când se revarsă zorii, începem a ghici fețele și fiecare intră în vorbă cu vecinii. Dar și aici, ca și în tren, nimeni nu se poate mișca. Pentru că fiecare locșor e ocupat și nimeni nu are curajul să treacă prin această mare de oameni, așezați cu picioarele cruce. De abia la opt dimineața începe procesiunea. O deschide un convoi de naga, cinci mii de asceți goi, unși cu cenușă, de astădată cu totul și cu totul goi. E un jurământ al sectei acesteia umilința prin goliciune și fiecare naga e dator să defileze cel puțin o dată în viața lui cu totul și cu totul gol la marea procesiune din Kumbh-Mela. Trec șiruri de câte patru, ținându-se de mână, cu trupurile uscate, arse de soare, crăpate de gar, acoperite cu cenușă, cu pletele lungi adunate coc pe frunte sau lăsate lăieț pe umeri. Trec aproape alergând, îndreptându-se către fluviu, impasibili și reci ca și ghețurile de unde au coborât. Nu le pasă de nimic, nici de femeile cari îi privesc, nici de urâtimea bolnavă și schiloadă a trupurilor lor. Asta vor să dovedească și ei: că trupul e vremelnic, frumusețea închipuire, iar farmecele trupului o amăgire ascunsă prin Vestminte luxoase. Orice trup, însă, tot pământ ajunge – și convoiul de naga dovedește cu prisosință ce au ajuns trupurile lor.

Spectacolul e prodigios și înmărmuritor. Masa de privitori și privitoare nu tresare, nu reacționează. Ei cunosc de mult dogmele acestea ale vremelniciei. Și apoi, un naga a renunțat să mai fie om; e numai servitor nevrednic al

Dumnezeului lui. Swami Nilakananda îmi spune, ghicindu-mi gândul: „Cunoști întâmplarea unei mari și sfinte călugărițe din vechime, Gargi Devi? Ea se prezentase odată în fața regelui, la o adunare de învățați și pustnici, goală. Regele și sfetnicii au protestat indignați împotriva nerușinării călugăriței. Dar Gargi Devi i-a întrebat: „De ce vă pierdeți mințile în fața unei femei goale? Oare nu sunteți și voi femei? E oare alt bărbat în lume decât Brahman, Dumnezeu și Creatorul nostru?” Sfetnicii n-au mai avut ce răspunde. Iar pilda aceasta a călugăriței Gargi Devi îți lămurește de ce Indienii socotesc firesc convoiul nud la cea mai mare sărbătoare colectivă religioasă a lor!

M-am mulțumit cu explicațiile lui Swami și mi-am întors din nou ochii asupra procesiunii. Scena se schimbă ca prin minune. În locul convoiului de naga, înaintau acum, lent și imperial, elefanți cu baldachine de purpură și aur, cu colții șlefuiți și cu fruntea împodobită.

În jurul elefanților, servitori și călugări – cei danțai cu nestemate bogate și cu turbane în culori bengaleze, ceilalți goi și mardari, umblând abătuți și dănțuind sinistru cu ochii în soare. În baldachine, printre mătăsuri cusute cu fir de argint, 54 pe perne de despoți asiatici, înconjurați de aurării și giuvaeruri, răcoriți de evantaiuri fantastice din pene de păun – tronau maeștrii spirituali ai diverselor secte hinduse, superiorii mănăstirilor bogate, protejații maharajahilor, unii tâlhari, alții sfinți, dar toți păstrând aceeași privire disprețuitoare, zâmbind mulțimilor cu un zâmbet gol și mulțumind aplauzelor cu înclinări caraghioase din evantai. Elefanții treceau, sarabanda continua, înaintea și înapoia baldachinelor, câte un extatic intoxicat de gloria mănăstirii urla o laudă lungă, acompaniată de refrenul privitorilor – și apoi alți elefanți și mai luxos împodobiți, cu o gardă de cămile călărite de asceți saltimbanci, și alte nume ilustre treceau din gură în gură prin mulțime, alte urale, alte laude. Și deodată, între două procesiuni de elefanți, se ivește convoiul călugărițelor cerșetoare; aproape goale și ele, despletite și spoite cu cenușă pe față, cu trupurile stâlcite și aspre, așa cum au ajuns din pustietățile lor, aici, la Kumbh-Mela. O icoană a Indiei, trecerea aceasta de la luxuriant și superb la umil și insignifiant. O icoană neasemuită a acestui iărâm în neconținută zbatere între extreme, a târâmului cu aur, nestemate și lepră. Călugărițele înaintază fără vârstă sub masca de cenușă și nu-și ascund goliciunea decât cu o zdreanță sau o piele de antilopă. De-abia au trecut ultimele șiruri, și alte baldachine se văd mișcând deasupra mulțimii de privitori. Cum stau toți jos, elefanții parcă ar călca între pitici.

În fața mea, un ziarist fotografiază și înseamnă într-un carnet tot ce-i spune călăuză lui, un cercetaș indian, unul din cele câteva sute de cercetași cari țin 'ordinea în tabără, alături de voluntarii naționaliști. Departe, răsărind semeț dintre pigmeii orientali, doi americani fotografiază cortegiul de pe

spinarea unui elefant. La dreapta lor, un alt elefant poartă o familie de albi amuzați, cucoane cari fumează și fac spirite, domni cari compătimesc nefericita și sălbateca Indie.

Cortegiile se îndreaptă spre fluviu și după ele pâlcuri compacte de pelerini. Se apropie ceasul unsprezece. „Probabil că o jumătate de milion s-au scaldat până acum”. îmi spune Swami. Ne hotărâm să ne scaldăm și noi cu cealaltă jumătate și ne ridicăm. Cu protestări, cu scuze – trecem agale printre miile și miile de privitori. Ne adunăm toți și ne apropiem de Gange, căci o barcă imensă ne așteaptă să ne ducă până la îmbucătura celor două fluvii – unde apele sunt cu totul și cu totul sfinte în această zi mare. Pe țărm, nu se vede nimic altceva decât catargele caicelor din larg, flamura corăbiilor și vestmintele celor cari se scaldă. Minte nu-și poate închipui atâta mulțime. Tot țărmul celalt e tixit de bărbați și femei scaldându-se laolaltă, intrând în apă pe unde pot, cu hainele ude, cu părul umed, rugându-se, țipând când își pierd copiii, râzând când câte unul a fost aruncat din caiac, înotând către larg, înapoindu-se și murdărindu-se din nou pe mal, revenind, îmbrâncind – o mare de lipitori albe, așa se văd din mijlocul fluviului. Nicăieri, nici la câțiva kilometri în josul sau în susul fluviilor, nu i se mai găsește un loc curat. În mijloc, unde curentul e puternic, se opresc caicele bogate și acolo se scaldă, ținându-se cu mâinile de bord, femei și fecioare – atâtea și atât de goale cât n-a văzut niciodată un ochi european. Nu se poate distinge nici o figură, nu-ți rămâne în minte nici o expresie – pentru că sute și mii răsar prodigios în același loc, și în clipa următoare sunt înlocuite de alte sute sau de alte mii. Nu se face nici o deosebire de sex sau castă. Cu vestmânt sau fără vestmânt, tot una e – căci Kumbh-Mela tot atât de sfânt rămâne, iar Gangele tot atât de purificator. Ne sfârșim baia și rămânem în umbra pânzelor să privim. E ultima zi de Mela și căldura crește minut după minut. Dar mulțimea de abia a început să vină.

— Azi s-au scaldat mai mult de un milion, îmi spune prietenul meu, Swami.

AMRITSAR ȘI TEMPLUL DE AUR în partea de miazănoapte a Indiei, în apropierea Himala-yei, se află Amritsar, orașul templului de aur. Aici văzduhul e limpede și în amurgit bate vânt înmiresmat din pădurile de eucalipti. Soarele apune cu acea majestate obosită a Indiei și deodată zărilor se transfigurează, șoseaua se însuflețește și pădurea ajunge tainică, primejdioasă, impenetrabilă. Numai calul trăsuriceii cu două roți bate același trap indiferent și resemnat, numai vizitiul a rămas același bărbat nepăsător cu ochi de haiduc. Dar noi, acești doi pelerini înfrigurați pe drumul templului de aur, noi simțim și ne închipuim întreagă drama inserării în pădure.

Căci de pretutindeni se desprind zvonuri ciudate, zgomote seci, alunecări de pe trunchiuri, răsuciri de liane – parcă s-ar deștepta șerpi fermecați, parcă

ar tresări păuni nevăzuți. Cine știe câte taine nu se ascund la dreapta și la stânga drumului nostru. Căci, iată, șopârle cu gușa inelată și coamă de balaur sar de pe ramuri, ne cad pe umeri, se răsucesc ca veverițele și sar iarăși, cu zgomot inert, înfricoșător, pe șoseaua brumată.

În câteva minute, se întunecă. Arborii capătă siluete fantastice și licuricii încep a zbura, roi de scânteii. O pădure primordială, nesfârșită și neînțeleasă – așa e pădurea de eucalipti pe care o străbate călătorul ce se apropie de Amritsar venind din Ka-piirthala.

O săptămână întregă am rătăcit noi printre palatele și vilele din Kapurthala. O săptămână nostalgică și inutilă, căci Kapurthala e asemenea unei cetăți-decor, întâlnind la fiecare pas un palat de marmură albă, sau o vilă cu balcoane roșii, sau un lac cu pavilioane. Și am plecat din Kapurthala, cu tristețea că am lăsat în urmă încă un sălaș al visului, dar cu bucuria că ne îndreptăm spre orașul gloriei și martirilor Sikh. Ne aștepta în Amritsar sărbătoarea națională a acestui popor viril și su-oerb: Sikhii. Ne aștepta sărbătoarea zilei de naștere a marelui Guru Nanak, patronul lor.

Cu câtă înfrigurare n-am privit noi, în noaptea aceea de noiembrie, răsăritul lunii! Ochii nu ne-au fost furați de jocul lunar pe meterezele Kapurthalei. Nu. Nici nu ne-am oprit fascinați în fața vreunui palat leit ca din basme; și nu ne-au obsedat viziuni poare când în dreapta și în stânga noastră licăreau blocuri de lespezi albe sau oglinzile lacurilor atâtor principese, întâlneam în singurătatea pădurii, pe șoseaua nebătută de nimeni, aceeași vrajă a Indiei necunoscute și hulite; vraja vieții ei sălbatice și tari, dumnezeiască în nepăsarea și bucuria oi, bucurie stridentă în creație și în joc, bucurie senină în moarte. Parcă adulmecam din Amritsar chemări și șoapte. Și în fermecarea noastră, stăruia o singură părere de rău că, poate, Amritsar va fi încă o dezamăgire, așa cum au fost atâtea locuri și cotați din India, despre cari am auzit prea multe și ne-am închipuit prea mult.

Dar de data aceasta n-am fost dezamăgiți. Căci ce însemnătate ar fi putut avea faptul că, a doua zi de dimineață, am fost arestați în piață și aduși sub gardă la poliția gării? Că am fost ținuți două ceasuri închiși, până ce s-au încheiat cercetările de rigoare într-un oraș bântuit de revolta civilă? Și că am plecat sub escortă militară, după ce am făgăduit că nu vom discuta, nici accepta să auzim nimic de la localnici în ceea ce privește desobediința politică? Era în toamna anului 1930, când cincizeci de mii de naționaliști indieni se aflau în temnițe. Eram în India de Nord, provincia care a suferit cel mai aspru, în care nici un strein nu se putea mișca fără permisie, în care fiecare necunoscut putea fi un agent revoluționar și fiecare indian un făuritor de bombe. Dar ce prețuire am fi putut da noi acestor mizerii mărunte și iritante –

când în fața noastră se întindea orașul visat de ani, iar undeva, ascuns sub porțile și bolțile sumbre, templul lui de aur?!

...Umblam așa cum se umblă într-un oraș indian; cu ochii în toate părțile, fără a putea savura nimic. Femeile în pijamale albe și verzi, cu șaihuri scurte și salbe de aur pe pieptar – femei cu obrazul alb și cu umbletul semeț al indienelor de miazănoapte. Ochii poartă în priviri, alături de inevitabila fascinație a oricărei femei orientale, o mândrie reținută dar puternică. Ele sunt femeile ce și-au batjocorit bărbații când s-au întors: odată de la luptă sub pretext că orice rezistență e zadarnică.! Ele și-au amenințat bărbații că, dacă nu se înapoiază, le vor lua vestmintele de războinici, le vor da haine femeiești și îi vor pune să legene copiii și să pregătească bucatele, pornind ele împotriva năvălitorilor. Drept care bărbații au plecat din nou – și nu s-a mai întors niciunul.

Aceasta s-a întâmplat de mult, pe vremea lui Guru Nanak, prin veacul al șeptesprezecelea. Dar cu câțiva ani în urmă, no-'. rodul Sikh a dat pildă de același eroism de care sunt mândre femeile lor. Cinci sute dintre ei, din clanul Akali, convertiți la doctrina rezistenței pasive a lui Mahatma Gandhi, și-au propus! să „cucerească” un pom. Și în fiecare dimineață trimiteau o echipă din acești tineri să cuprindă pomul în brațe. Firește, s-a împotrivit poliția. Dar tinerii n-au vrut să părăsească poziția, deși n-au vrut s-o apere cu forța. Și atunci au fost bătuți, au fost bătuți crunt, sângeros, până ce au căzut în nesimțire. Și cum cădea o echipă, venea alta să-i ia locul. Fără ca nimeni să crâcnească, fără ca nimeni să ridice brațul. Agonia a durat câteva zile, până ce toți cinci sute au fost doborâți. Dar ei și-au ținut cuvântul, cuvântul dat lui Mahatma Gandhi, non-vkltlența, și cuvântul dat lor înșile, de a,nu renunța la pom decât atunci când își pierd simțirea. Faptul acesta de renunțare la forța fizică e cu atât mai formidabilă cu cât Akali Sikhii sunt de o violență legendară, și pentru cea mai neînsemnată insultă, eiucid. De altfel, fiecare poartă, chiar acum în timpul revoluției civile, un cuțit la brâu și fiecare din ei are o armă. Iar eroismul acesta e împărtășit de întreaga comunitate; victoriile lui aparțin și femeilor și copiilor. De aceea femeile te privesc drept în ochi, cu surâsul lor distant și nepăsător. Alături de ele, unele femei din India par slave.

Înaintăm pe ulița bazarului. Toată lumea e înfrigurată de așteptarea focurilor pe cari le vor aprinde și artificiile explozibile pe cari le vor detuna la căderea nopții. În toate dughe-nele se vând luminări și artificii, bombe de argilă și săgeți cu pulbere, cercuri dinaminate și baloane incendiabile. La toate colțurile se vând flori, ghirlande, coronite și parfumuri. Căci fiecare credincios trebuie să viziteze dimineața templul și să depună ofrande în fața Cărții Sfinte scrise de Guru Nanak, pe nume Guru Granth.

Suntem duși de curentul viu cu flori și mirodenii. Ajungem și nm. o dată cu șirul de oameni cari ne poartă. Templul se descoperă deodată, minune cu totul și cu totul de aur, în mijlocul unui lac pietruit și încins din patru părți cu cheiuri de marmură. Parcă ar fi o jucărie, într-atât de perfect și ireal se ridică în locul apei, oglindindu-și turlele aurite și crenelul poleit. E nefiresc și înmărmuritor templul acesta în mijloc de loc, lângă care se adună zeci de mii de Sikhi; bărbați înalți, cu turbane de mătase colorată, cu bărbi de războinici, încinși cu brăuri scumpe, cu pumnale și iatagane; femei cu pijamalele lor neprețuite, în culori ce odihnesc privirea, cu cosițele negre și parfumate pe umeri, cu talpa piciorului roșită; copii căroră proporțiile turbanelor albe și albastre le dau un aspect de paji orientali la bal mascat.

Cum ajungem în fața porții cheiului, trebuie să ne descăl-țăm. Pantofii îi lăsăm în grija unor oameni prodigioși, cari îți recunosc imediat încălțăminte printre cele câteva zeci de mii de perechi aidoma și înapoiază, pantof după pantof, în vârful unui baston. Scoatem de asemenea țigările pe cari le avem asupra-ne și le încredințăm aceluiași paznic al papucilor. Dacă am fi avut cu noi alcool, cât de puțin și sub orice formă, ar fi trebuit să-L lăsăm și pe el; căci religia Sikhilor nu îngăduie nici un fel de atingere de tutun și alcool.

Pătrundem conduși de cercetașii sikh, cari sunt însărcinați să explice vizitatorilor streini istoricul templului și mersul ceremoniei. Cu picioarele goale, ocolim cele patru cheiuri, înainte de a apuca pe podul de piatră ce leagă templul de uscat. Și fiecare își are brațele încărcate cu flori și de pretutindeni se înalță mireasma aceea intoxicantă a ofrandelor vegetale. Dar cercetașii noștri știu să ne facă loc. înainte de un sfert de ceas, iată că am ajuns la poarta templului. Pas cu pas, cu răsuflarea ritmată de emoție, cu trupul prins între sute de trupuri – înaintăm, în mijlocul templului, în fața Cărții Sfinte, un covor întreg e încărcat cu flori. Depunem ghirlandele cu o plecăciune și un preot cărunt, un guru, rupe câte un boboc de la buchetele ce împodobesc cartea și ni le dă.

Templul Sikh e singurul templu indian în care sunt acceptați toți oamenii, de orice religie și de orice rasă ar fi ei. O clădire simplă, fără idoli și fără draperii. O încăpere centrală, sobru decorată, în mijlocul căreia, pe un tron, se află Guru Granth. La o anumită pagină din această carte sfântă, în fie-care sărbătoare, câte un guru citește din învățăturile înțeleptului și vajnicului Nanak. în restul încăperii – flori și mirodenii. în această zi, cea mai mare pentru Sikhi, templul întreg e covârșit de flori. Și oamenii nu dăruiesc flori numai templului, ci și lacului. Deja pe meterezele cheiului se înșiră tnci candele de lut ars, pe cari le vor aprinde în inserat. Sunt mii și mii de asemenea candele, așezate pe trei rânduri. De cum apune soarele, copiii încep a le aprinde, una după alta. Când se înserează bine, templul e înconjurat de

acest triplu colier de Iu-! minițe; iar oglindirea candelor în lac îl fac să tresară, să pâlpaie asemenea sclipătelor unei comori.

Noi ne-am urcat deja pe terasa porții; poartă magnifică din piatră albă care închide și apără intrarea spre podul ce duce la templu. De aici, de sus, nu știi ce să admiri mai întâi; feeria copilărească și fantastică a templului păzit de trei șiraguri de candelor sau cetatea care începe să se lumineze. Căci în tot Amritsarul se sărbătorește cu lumini vii și colorate ziua de naștere a lui Guru Nanak. În fiecare casă a rămas cel puțin un om ca să aprindă torțe la uși, candelor la ferestre și artificii pe terasă. Sunt câțiva nerăbdători cari zvârl în văzduh cele dintâi traieci- 1 tori orbitoare. Dar semnalul luminărilor îl dă poarta templului. De aci, când întunericul începe să se închege, pornesc roțile cu pocnitori și șrapnele roșii. Îndată, din cele patru turnuri ale meterezelor înălțate la colțurile cheiului, se aprind focuri bengalice. Umbrele verzi se ridică, se aprind și pier, deasupra lacului.

Obuze în miniatură se sparg mult deasupra capetelor noi; tre – scânteind în ciucuri stacojii. Sunt unele cari se desfac ca o corolă verde-violet și se sting cu greu, coborând până deasupra apelor. Sunt altele cari își lătesc pulberea ca un uriaș voal de mireasă, argintat și aerian. Unele par traiectorii de jăratec, bici incendiat trosnind și scăpărând ca un fulger. Altele par potire de sticlă topită suspendate ca printr-o minune printre cioburi și cristale cari cad vertiginos. Oamenii lucrează întruna, ațățați și fericiți, căci pentru sufletul marțial al Sikhului, orgia aceasta de trăsnete și lumini e mai mult decât o sărbătoare religioasă. Pe terase s-au adunat lăzi întregi de explozibile, sute de rachete și mii de roți bengalice. Orice iluminăție europeană pălește alături de risipa și măreția focurilor bengalice de la Amritsar. Sunt cKpe când erașul întreg e luminat de verdele sau violetul rachetelor ca sub proiectorul unui teatru prodigios. De-abia mai poți auzi vorbele vecinului. Vuiește văzduhul și se încălecă traie:toriile, se ciocnesc roțile de foc, se sfarmă clopotele de lumină, se amestecă mii de confetti de I iăratec. Aproape nimeni nu mai privește colierul smerit și viu al templului. însuși templul parcă s-ar umili cu tot aurul lui veritabil și masiv sub ploaia aceasta efemeră și orbitoare. Mulțimea, așezată cu picioarele încrucișate ca orice mulțime indiană, nu mai are ochi decât pentru gloria de o clipă a rachetelor. Femeile râd și se bucură, copiii se agită violent, bărbații se încălzesc cu mâinile pe pumnale. Unii, mai calmi, mestecă alune americane sau frunze de betel – dar tot cu privirile în sus. Numai templul și cu preoții au rămas așa cum erau și în timpul zilei. Numai ei sunt senini și tăcuți – alături de o mulțime delirantă.

Stau sus pe terasă și încep a obosi tot privind jocul copilăresc și fastuos cu care acest norod viril își sărbătorește gurul. Alături de mine stau și doi englezi. Numai doi, din toată cetatea, își fumează pipele de la începutul

iluminației. își comunică impresii scurte, pe cari le savurează îndelung. Și nu știu de ce, mă bate o undă de tristețe. Mi se pare mie sau într-adevăr e un simbol templul de aur, templul bătrân și viu, împodobit cu trei coliere de candelă, care stă uitat în mijlocul sărbătorii – pentru că oamenii privesc cu desfătare numai exploziile de o clipă ale focurilor bengalice? Dar poate mi s-a părut numai. Căci a doua zi, între mormane de zgură și cenușă, între flori putrede și hârtie colorată, stă, strălucitor și senin, așa cum a fost de trei sute de ani, Templul de Aur.

JAIPUR.

Vagonul trenului care se îndrepta spre Ahmedabad a fost detașat în Jaipur la ceasul trei dimineața. Și când m-am deșteptat, păuni albaștri și învolți își încercau aripile în pervazul ferestrelor. M-au deșteptat și luminile lovite de albastrul lor, m-au deșteptat și cârâitul lor strident. Eram singur în compartiment. Și mi-a trebuit să stau mult pe gânduri, ca să aflu unde am ajuns. Poate în Gwalior, poate în Ujain, poate în ...Ah-medabad. gândeam eu, fericit și leneș.

Vagabondam de câteva săptămâni, fără nici un itinerar, din India centrală până la fruntariile Rajputanei. Cu o seară mai înainte, mă întorceam din Fatehpur-Sikhri, cetatea moartă a lui Akbar, magnifică și vacuă, de la marginea AgreL N-am știut atunci că revedeam pentru ultima dată cea mai nostalgii și mai obsedantă cetate a Indiei moghule. Mă întorceam < gândul că voi reveni a doua zi de dimineață, pe același druraj cu măcieși în floare și cu maimuțe, odihnind sub aceiași oleanJ dri părăginiți și mângâind în treacăt aceleași fântâni ruinate. Dru-J mul de la Agra la Fatehpur-Sikhri e presărat cu ruini, așa cura numai în jurul celor șapte cetăți din Delhi poți întâlni. Dar m-aJ întors, mi-am plătit hotelul, și m-am dus la gară fără nici un gând, fără nici o intenție.

Să plec, atât. Aproape la întâmpănare am ales Jaipurul, la marginea deșertului. Și în noaptea aceea am visat același viaj de romanță grotescă, de tragedie halucinantă pe care îl vi-L sează probabil orice vizitator mai îndelungat al Indiei centralei L-am uitat, acum. Dar mi-aduc aminte cât de firești mi s-au] părut mie lucrurile scrijelate de albastrul păunilor și tăcerea! aceea ciudată, de colț de gară indiană. Parcă aș fi trăit alt-J undeva.

Puțin câte puțin soarele a început să bată pieziș, păunii aul fugit ca să se ascundă sub umbra arborilor mango și eu mi-am. | adus aminte că sunt în Jaipur. Curios, nu venea nimeni să mă deștepte. Vagonul fusese izolat pe o linie din dosul gării și oamenii îl uitaseră acolo. Am scos capul pe fereastră să chem vreun chaprasi cu ceai. Au venit numai hamali, mai frumoși și mai marțiali decât în celelalte orașe pe cari le văzusem până atunci. Unul din ei s-a oferit să

facă și pe ghidul. Iar în timp ce eu mă îmbrăcam, el îmi insinua jumătate în hindhustani, jumătate în urdu, farmecele orașului.

— La noi, sahib, englezi nu, scump nu. Aici fete, danturi, muzeu de Maharajah făcut. Avem armată, avem mărci, avem Zoo.

— Mergi cu mine, Sahib...!

Și am mers cu el, dar da astădată nu m-am căit. Căci ghi dul meu mi-a arătat șalurile cele mai stinse și batistele cea mai vii din Jaipur, și mi-a arătat oale și statui de piatră, așa cum se făceau sub ochii mei în atelierele de sub Poarta Roșie, și mi-a arătat colțuri din cetate pe care turistul nu le vede, căci turistul e mândru. El îmi aduce și geamantanul! Ne-am suit într-o tonga și am pornit pe șoseaua prăfuită, aliniată cu mango și shivavri-ksbu. Trăsurica intră într-o curte cu chaprasi mulți cu turbane I poleite și pijamale albe; o clădire feroce, jumătate americană, | jumătate rajpută.

— Ce-i asta, chokra? 62

— Hotel, sahib.

— Și cât costă?

— Douăzeci de rupii, sahib.

— Mână înapoi...

Și ca să nu creadă cumva că n-am bani nici să-i plătesc micile lui servicii, îi șoptesc cu o mutră tainică și confidențială, care îl fascinează.

— M-am săturat de hotele, chokra. Noaptea asta dorm în oraș, dorm undeva în Jaipur...

— Very well Sir! o dă el pe englezește, ca să-L audă birjarul.

Și așa am intrat în Jaipur, cu tonga sunându-și clopoțelul în fața fiecărui car cu boi ce întârzia de-a curmezișul șoselii, în fața fiecărei cămile și în fața fiecărui convoi de familii raj-putane ce nu învățaseră încă să traverseze o stradă citadină.

— Chalo babu, chalo ma /... striga el victorios, de câte ori era gata să treacă peste vreun sătean cu sacul încărcat sau peste vreo rajpută cu vase de lut pe umeri. Am încetinit trapul când ne-am apropiat de bazar.

Intrând în oraș, m-a izbit frumusețea proaspătă a Jaipuru-lui, cetate cu totul de piatră roșie, cu creneluri în stil rajput, cu străzile principale largi, însoțite, pe cari curgea mulțimea aceea atât de vie și de ciudată: bărbații cu șaluri de cămilă pe umeri și mândri ca cetățenii unui stat liber, fără englezi, împărțit de un maharajah; femeile, cu glezna grea de brățări de argint negru, cu profilul prelung, arian, cu urechile goale sub coafura despletită și cercei mari, enormi, lovindu-li-se de obraji în mers. Cu cât sunt mai sărace, cu atât mersul li-e mai elegant, căci costumul se apropie tot mai mult de nuditate, până ce ajunge, pe șoselele dinspre marginea cetății, cu sânii goi și o fâșie de pânză vișinie în jurul coapselor.

Rar vezi câte o femeie care să nu poarte nimic pe cap; și din pricina acestei poveri pe care trebuie s-o echilibreze prin forfoteala bazarului și sub arșița câmpului, umbletul lor ajunge atât de ritmic, de armonios și de personal, îneât ai impresia că e dans. În salt, genunchii lor împung fâșia de pânză și conturează nuduri pe fiecă clipă schimbste. Capul li-e dat peste spate, brațele se rotunjesc ghirlandă în jurul vasului de pe umăr sau de pe creștet, mișcările coapselor ajung extraordinar de ritmice. Și la fiecare pas, brățările tresar sau se lovesc într-un fel deosebit, neghicit și neînchipuit – într-atât de adulemecătoare muzica aceasta robustă și primitivă a brățărilor.

De pe fiecare stradă principală se vede zidul de apărare al cetății, urcând pe colinele aspre, împrejmuid fortul așezat pe coamă. Din loc în loc, porți frumoase, simple, roșii, pe sub cari trec cămile odihnite și tonga iuți, cu cai cu pompon și clopoței Bazarul începe chiar din inima orașului, de pe strada regaia ce duce la Palatul Maharajahului, și se continuă tortuos și luxuriant către Poarta dinspre miez-noapte. Începându-ți preum-blarea tihnită printre aceste comori și minuni – repede te bi-i ruie ispitele și intri la un anticar cu manuscrise rajpute și le-i gaturi din Bagdad, la un colecționar de săbii cu minerul suflai sau bătut cu pietre scumpe, la un vânzător de lămpi. Iată aici aurarii și argintarii, cu tărăbile doldora de paftale lucrate ca sula, de lămpi pentru uleiuri scumpe, de brățări înșirate pe un corn de fildeș, de pahare zimțuite în aur, de tabachere bătute în peruzele, de inele groase, grele, vândute cu gramul, cu safire cit unghia. Iată alături bijutierii, ținând pietrele scumpe în talere de abanos, pietre câte sunt pe fața Asiei și pe coastele Malayei: grămezi de turcoaze ca boabele de rodie, bucăți de jad de agathe, casete de fildeș pline până în vârf cu perle, sticlute de jad și calamfir cu apă de roze și ulei de iasomie, zei de opal, elefanți de fildeș și maimuți de abanos – toate minunile și arabescurile Indiei musulmane le găsești în vitrinele și rafturile bijutierilor din Jaipur. De aici pornesc darurile zemindarilor și maharajahilor, de aici se aprovizionează Persia și Malabarul, cu nestematele și șalurile din Jaipur se momesc femeile deșertului.

Trec din dugheană în dugheană furat de luxurie, amețit de attar, înfiorat de atingerea șalurilor acelea de mătase ca pânza păianjenului, de covoarele din păr de cămilă, lucrate cu fir de argint și cu umbre mate de jur împrejur.

Într-un atelier, introdus de ghid, asist un ceas la operația aceea meschină și dumnezeiască a colorării unui șal-batist; zeci de fete lucrează, tăcute și atente, cu mătasea albă între mâini, muind cu grijă colț după colț în altă oală cu vâpsele. Lângă perete, șiruri întregi de oale cât o candelă, fiecare cu altă vâpsea, așteaptă. Fetele își trec una altele șalul și din bucata anostă de mătase albă, rigidă și lucioasă ca o rochie de mireasă, iese o minune ca aripile de fluture, elastică și frivol scâmoșită cu violențe și nuanțe surprinzătoare.

Dar atelierele de marmură și tehnica aceea populară da: robustă, crescută în canoanele artei primitive indiene, de unde ies idoli grotești de marmură albă cu fețele colorate în smalt, Krishna lucrat în marmură neagră, amorfe și candelice pentru parfumuri? Dacă ai apucat să intri într-un atelier, apoi n 64 v.n afiș, te silesc să te apropii de dugheana lor și cu toate protestările, cu toate ironiile sau mitocăniile tale, te îndeamnă sigur, te copleșesc sub politețe, îți cer onoarea de-a vizita numai „două minute” tezaurul și te împing în cele din urmă, victorios, în atelier. Acolo îți aduc scaun, îți oferă țigări și betel și așezați pe vine în fața ta îți răscolesc mormane de șaluri, de covoare, de batiste. Cu greu rezistă un european. De politețe, trebuie să cumperi măcar un șal-batist de mătase...

Buimăcit de gloria bazarului, m-am suit iarăși în tonga și am pornit spre grădina publică și Muzeu. Și una și alta, creațiile Maharajahului, izbândite din educația lui europeană. Grădina e ca toate grădinile indiene, loc de reculegere, de trândă-vie și de întâlnire între bărbați. Femeile când vin, vin stoluri. Grădina publică e în același timp și grădină zoologică precum și curte a muzeului. Se află câteva duzini de cuști cu tigri locali, lei, leopardzi și urși. Maimuțele, în aer liber, sunt legate de un lanț în pomi și marea lor distracție e să se hârjonească cu câinii și veverițele. Pe câini îi obosește repede, căci de câte ori încep să latre, maimuțele sar la loc în pom. Dar veverițele le urmăresc din creangă în creangă și spectacolul e apreciat de o bună parte din privitori.

Muzeul posedă poate cea mai bună colecție de vase și statuete rajpute, dar ceea ce e unic aici e o admirabilă ilustrație în ceară a tuturor pozițiilor asceților indieni și a mijloacelor de autochinuire. Vezi aici asceți spânzurați de picioare cu capul deasupra unui foc pe care ucenicul într-o sfințenie nu-l lasă niciodată să se stingă. Și vezi altul spânzurat de păr într-un pom, altul cu o mână ținută de doisprezece ani în sus, mână de mort. Toate aberațiile, fraudele și tâmpeniile ascetismului popular indian expuse cu dibăcie și obiectivitate în vitrinele de sticlă.

Ies din Muzeu cu cele dintâi semne de oboseală. A trecut de miezul zilei și de-abia am început să aflu ce trebuie văzut în acest prodigios și fascinant Jaipur. În grădină, oamenii au început să se retragă la umbră. Vezi dintr-odată, după conduita lor, după privirile lor, după vorba pe care o adresează unui alb, că nu sunt sclavi: mândria cu care îți spune oricine de pe stradă: „Noi avem un rege, noi suntem stat independent, la noi nu e ca în British India.” Poate că sunt mai obraznici, mai tâlhari, mai cruzi cu frații lor din British India, dar îi preferi...

Păunii se găsesc pretutindeni în Jaipur și te întâmpin din gară, cu frumusețea lor sacră, albastră, mândră. În pai se numără cu sutele, pe toate crenelurile, prin toate boschelele, pe pajiște, peste tot. Aștepți seara privindu-i,

fără ne răbdare. Te obișnuiești repede cu Jaipurul. Sub ochii tăi viați se schimbă în mai puțin de jumătate de ceas. Strada re e acum luminată – și luminile oricărei cetăți orientale îți su greează fără voie un foc bengal. Treci furat de umbrele cu acelea cubice, cu terase întotdeauna enigmatice.

Dacă ești de câteva zile în Jaipur, cunoști fără îndoia! adresele celor mai vestite case de dans, clădiri majestv: și totuși discrete, în care nu ești lăsat să intri decât cti dul tău și în care ești prezentat dimineața. Căci ca să aleg dansul pe care vrei să-L vezi noaptea – trebuie să vizitezi pi patron încă de cu ziuă. El te va pofți într-o odaie cu covoaan multe, îți va întinde betel și țigări Gold Flake și te va în treba – după inevitabile incursiuni în viața ta privată – c< fel de dansuri poftești și cât ești dispus să plătești grupa d<j dansatoare.

Prețul poate ajunge până la șapte mii de lei – 100 dd rupii – pentru trei ceasuri de muzică și dans, cu patru pej rechi de dansatoare. în Jaipur, dansatoarele alcătuiesc o cal stă aparte și sunt crescute de mici cu o cultură și o politețe specială: pot vorbi curent englezește, pot cânta cu mai ir instrumente, știu să aprecieze o ștofă veche, un obiect de arta și știu cum să se poarte cu fiecare clasă de oameni. Numai în| vățarea politeții și a umbletului politicoș le ia câțiva ani. Ași că patronul nu primește pe oricine să le vadă dansând.

În acea dimineață el îți arată – pe niște lavițe speciale -4 diferitele costume cari vor fi îmbrăcate și desbrăcate de dara satoare. îți explică ce melodii se vor cânta, îți arată instrui mentele de orchestră – și dacă vede că te pricepi puți: muzica indiană, te întreabă în ce ragă dorești să fie eântatj melodia cutărui sau cutărui dans celebru.

Seara trebuie să te prezinți la ora fixată și banii ți-i ii patronul. Orice consumație trebuie plătită tot înainte, iar h țigări nu ți se mai aduce restul, căci orice rest se consideri bacșiș. Ești introdus în camera dansului.

Te afli singur. Orchestra e așezată înapoia unei perdela i două viori, vina, un soi de țambal și o tobă scundă. Dansatoarele apar toate deodată, cu sfiala mărită pentru că ești ropean, ținându-se de mână – și se plimbă agale prin cair, ca să le admiri costumele.

Unele costume sunt adevărate minuni și înspăimântător de scumpe; câteodată se ridică la o jumătate de milion de lei, fiUmai fir și mătase nemaivăzută, cu coliere și nestemate. După, e te-au îmbiat cu țigări sau băuturi – bat din palme ca să riceapă muzica. Stau toate lângă perete și îngână muzica, sălind foarte ușor talpa piciorului. Apoi două din ele se desprind i vin spre mijlocul încăperii cu mișcări de brațe unduite, parcă r legăna un prunc nevăzut. Din picior bat nefiresc de ușor,

;șă că numai o părere de clinchet metalic descoperă brățările le argint. începe dansul național rajput, pentru care cele două

: te au venit în costum special: sari de mătase galbenă, lieptar strâns, întunecat, și șal roșu. Părul le e înnodat în două coșițe, pe umeri. Amândouă pornesc aplecându-și trupurile pre stânga, într-o mișcare precipitată, parcă le-ar răsturna

— și când brațele s-au plecat, lovesc din palme și saltă înapoi.

Mișcarea se repetă în timp ce fetele pășesc în direcții opuse

4 trasând două cercuri ce se întretaie – iar muzica grăbește din ce în ce mai mult ritmul, până ce plecările și ridicările par oiște sbucniri și căderi de o neînțelească armonie.

E peste puțină să redai dansul acesta, numai ritm și numai sugestie. Muzica se stinge deodată, surd, fără preliminarii; i ecou – și fetele se opresc, tot atât de neașteptat, în mijlocul odăii, cu trunchiul și cu brațele în aceeași poziție inițială. Cine ar putea descrie un dans rajput? Cum să poți sugera mișcările acelea de cobra somnoroase, mișcări de mușchi lungi, mai mult intenție decât gest, întretăiate de tresăriri raâniate de idol însuflețit prin minune, mișcări de trunchi întreg curmate din seninătatea capului? Dans după dans, descoperi alte ritmuri, alte prodigii de simplitate, alte unduiri chemătoare, agonizante, revoltate, poruncitoare.

Programul a fost astfel întocmit ca dansurile cu mai puține și mai umile vestminte să fie cele din urmă. Iată roata ie țărănci rajpute, grup de șase fete învârtindu-se și lovind palmele în jurul unui foc nevăzut, și simplu îmbrăcate, ca cea uin urmă femeie din provincie. Și apoi vine dansul final, dansul nudului, neașteptat de somptuos, aproape regal: dan-atoarele și-au păstrat bijuteriile și brățările de argint de la glezne. Pe trupurile lor alb-arâmii-argintul pare o patină de ghiață. r<e-ai crede izbucnite din pământ, așa cum stau înfipte pe picioarele greu-argintate. Par idoli cu umblet de vis, sau o ghirlandă ie Asparas, acele nimfe cerești cari încântă prin muzică și dans eternitatea zeilor indieni. Mișcările lor, anevoie le-ai fi crezut cu puțină pentru un trup omenesc; înfiorări și gesturi schițate timid, o interiorizare tot mai perfectă a ritmului, până ce se localiS* 67 zează și strălucește într-un singur centru. Iar când se opreș-orchestra, împietresc și ele, în aceeași atitudine prin care ai început dansul, și-ți apar deodată goale și absente – ca și cum ar fi fost șase statui însuflețite de zâne și împietrite diij nou o dată cu zborul lor, o dată cu tăcerea.

ÎN RAJUPUTANA.

Amber, 2 februarie 193.

De la Jaipur la Amber, drum uscat printre cactuși și ghimpii suind pe lingă colinele cu turnuri de apărare; câțiva kiâo-l metri, cu tonga, și, deodată, cetatea veche cu palatul răsfrâni în lac, largă îmbrățișare a orașului, panoramă de șesuri nisi-l poate străbătute de caravane. Pe șosea, cămile minate de că-L milari rajpuți, asini purtând donițe, copile. Ghidul meu, cărei nu tace, îmi

explică genealogia răposatului Maharajah. El al avut o sută de neveste și treizeci de copii; dar la moarte născăpătase încă nici un copil legitim, așa că a urmat la tron ne-j potul său de frate, acum în vârstă de 22 ani și bucurându-se nu-L mai de o soție. Actualul Maharajah este un domnitor modern. J Numai palatul său a păstrat grădini de 1 001 de nopți, pa-i vilioane numai din frunze și liane în cari apa țâșnește din cincij părți odată, răcorind și parfumând până la enervare văzduhul. Palatul poate fi vizitat de oricine, plătind la fiecare ușă bac-; șișuri grase.

Un observator de marmură albă, care te orbește cu cadra-] nele lui de marmură răsturnată, cu constelațiile și scările lui] de zăpadă; te-ai crede într-un cimitir în deșert, într-o carieră ' de piatră părăsită. După observator, cutreier la întâmpănare o | duzină de cămări împărătești, văd apoi Durvarul, văd trăsurile Rajahului, grajdurile – unde vizitiii și cămilarii obraznici] fac glume în hindi asupra-mi. Din nou, alături de ghid; în tonga, încerc să-L ispitesc să-mi spună cum privesc cetățenii] Jaipurului pe englezi. îi dau țigări și îl las să-mi vorbească I despre femei. Dar cum îl întreb de englezi, zâmbește cu tâlc, I scuipe și-mi spune: „Aici Maharajah, aici englezi nu!” Și j revine asupra farmecelor soției lui de-a-treia, Radha. Căci, deși el este musulman, s-a căsătorit și cu două hinduse, două indiene tinere cari îl plăteau cu două rupii pe zi; amândouă erau văduve, deși nu aveau decât 17 ani, și pentru că în hinduism ar fi fost considerate îngropate de vii și nu s-ar fi putut recăsători au ales un soț mahomedan.

Mă gândesc că suflul uman, regenerator, al islamismului nu s-a comunicat decât tot prin panică și violență; convertiri forțate, convertiri prin lubrificate. Femeile ghidului meu au murit, apoi, lăsându-i bani. Regretă pe cea dintâi soție și laudele îi sunt neprecupețite: i-a adus zestre și feciorie ...izbânditoare.

Mă gândesc asupra fraternității hindus-musulmane în Statele Independente, ia adăpost de instigațiile administrației britanice. Totuși, o fraternitate prin luxurie, prin furnicație.

De comparat unirea visată de Akbar, înfățișarea mistică a unui Kabir. Astăzi schimb de văduve, dublări de soții. Dar, totuși, nu e mai puțin o apropiere...

Amber e peste măsură de frumos, cu elefanții cari urcă lent pe la poarta principală și cămilele ce se îndreaptă spre Bikaner. Lacul, în mijlocul cetății, încălzit de soare, întunecat de ziduri. Ce coridoare urcând în serpentină, cu ferestre lucrate în traforaj de marmură și odaia aceea cu mozaic de oglinzi: ori unde te-ai fi uitat, îți întâlneai chipul rotunjit și oval, și dacă aprinzi un chibrit, din mii de mâini scapără aceeași lumină, mai palidă, mai pâlpaitoare. Când te

miști, parcă s-ar schimba un decor magic și alte decoruri ar cădea și s-ar înălța electric.

De la fereastră – fereastră de turelă, dăltuită, joc de raze, căci odaia e vecină sălilor de baie ale sultanilor – zărești jos lacul trist (e trist pentru că amurgește sau pentru că Ambe-rul și-a pierdut gloria de Capitală rajpută, definitiv cucerită de Jaipur? cu pod de piatră conducând de la o parte a Palatului la alta. Pe poartă, magnific și blazat, intră un elefant cu baloturi de paie. O clipă poposește, trompa legănându-se între zidurile porții. Cămilarul parcă ar ghici ezitarea lenevoasă a elefantului și-L împinge. Probabil că se amendează baliga de la poarta principală a cetății vechi...

Sus, în dosul traforajului de marmură, încercam să mă satur de minunile dealurilor vinete sub apus, cu roșul deșertului spre miazănoapte, unde zăream caravane plecate spre Bikaner. Fiecare cămară o întrecea pe cealaltă. Obosesc de atâta mirare și de atâta bucurie.

Simt deodată o toropeală – și nimic nu mă mai lovește. Zadarnic îmi spun că nu voi rămâne mult în Rajputana. că trebuie să culeg cât mai multe viziuni ca să am apoi de unde să-mi amintesc. Zadarnic. Mângâi pereții, și deși recunosc că sunt neasemuit de frumoși – asemenea cămărilor Fortului din Delhi – nu-mi pricinuesc voluptatea aceea din primele zile la Agra și Fatehpur Sikhri. Parcă mă ispitește o ciudată și timidă tristețe: că i-am văzut și pe ei – și mi-a rămas lu-L mea mai săracă, lipsită încă de o surpriză...

Dar sunt stupide reflecțiile acestea. Poate că eram numai obosit. În camera de baie a principeselor, ultimii vizitatori! spărseseră o sticlură cu atar. Oleiul parfumat învia pietre,; acolo. Poate femeia care a spart flaconul a făcut-o dinadins I ca să alunge pustiul din cămara aceea de zâne, cu colonade de agată.

Ies la un balcon. Parcă nu-i atât de frumos ca balcoan^e; din Agra, din Delhi – dar e mai viril în aripa lui neagră, scut și luminător al Palatului. De jur împrejur, se văd turnurile de | pe dealuri – iar mai departe, acolo poate unde a căzut seara, marginile deșertului. Sau poate mi se par mie, căci le aștept?...

Întoarcere pe lună, fumând alene în fundul trăsuricii, as-eultându-mi tovarășul. Zidurile roșii ale Jaipurului sunt acum i crem, asemenea nisipului. Lumini multe la ferestrele de jos; | ferestrele de sus ferecate. Se face răcoare pe nesimțite. Orice femeie întâlnești de acum pe străzi poartă brățări la glezne, I pieptar de aur și ocii îi sunt înecați în atropină. DansaJ toare.

Ajmer, 5 februarie.

Am ajuns aproape de miezul nopții, pe un ger strașnic, și tremur mult în tonga până ce ajung la singurul hotel „Raj-putana”. Sărăcie deprimantă, hotelierul anglo-indian care se laudă că are bunici la Glaskow; vorba lui politicoasă și poză de mare antreprenor, deși sunt singurul oaspete, ocupând

una din cele două camere ale hotelului. Odaia din față, care dă în stradă, e strălucit luminată și masa veșnic pusă. Dar celelalte odăi sunt jalnice, murdare, fără saltele. Familia hotelierului, cu copii mulți cari te privesc printr-un ochi de geam dimineața, când ești încă în pat, – doarme alături. Îi auzi vorbind în șoaptă, îi auzi dezbrăcându-se, văitându-se în ascuns; noaptea auzi mișcările lor sub polog. Țânțari. Un câine mare și negru tot venea din camera gazdei, iar o femeie îl tot fluiera și îl ademenea. Deprimare penibilă, în acest oraș sub dominație britanică. N-am mai întâlnit de mult atâta mizerie și grandilocvență mercenară ca la hotelul „Rajputana”. Rar se abat călătorii pe aici. Ultimul venise și plecase la 10 ianuarie... 70

Vizită în oraș, cu tonga. Ce păcat că Ajmer e atât de puțin cunoscut. Are ritmul cel mai oriental și aspectul cel mai cinematic din câte am văzut până acum. De data aceasta, iată un oraș cu un stil pur; casele europene sunt în apropierea cantonamentului. Restul – case albe cu terase cubice, blocuri mari de lumină printre boschete de brazi pitici și cocotieri. Ulițele sunt înguste spre bazar, culorile tot mai violente, hainele fetelor încep să se fixeze în galben și fiecare fată stă gata să râdă, gata să-ți întoarcă privirea înapoi cu o mirare și mai jucăușe decât a ta. Bazarul e parfumat cu roze și iasomie. S-au deschis fiole la un neguțător de uleiuri persiene. Îmbată sute de pași împrejur.

Moscheea lui Akbar e imensă, argintată și aurită. O privesc din curte, din școala pe prispele căreia copilăresc sute de musulmani. Nu se îngăduie necredincioși înlăuntru. Paznicul, un mahmedan de peste optzeci de ani, de o frumusețe albă, tagoriană. Avea un album unde scriseseră mâini ilustre – de regi, de miniștri, de învățați și de artiști; iar alături, portrete și fotografii, trimise din toate părțile lumii. Mica lui comoară, pe care o arăta fiecărui nou-venit, cu mai multă bucurie decât arăta moscheea. Chipul lui de profet și poet a atras pe orice pictor care a trecut prin India. Îl întreb care portret preferă. Îmi arată zâmbind ca de o glumă capul unui ulla decupat, dintr-o gazetă. „Dar acesta nu e chipul tău”, îi spun. „Un copil a crezut că sunt eu, și mi l-a dăruit. În mintea lui, eu eram sfântul. De aceea iubesc acest portret care nu-i al meu”.

La un kilometru spre marginea cetății, lacul cu pavilioane de marmură albă, cu bănci de piatră între chiparoși, lacul care dă Ajmerului o vedenie de basm. Flori și fluturi necunoscuți, parfumuri necunoscute. La ce bun dacă voi rămâne numai o zi? Aici, în pacul acesta, obișnuia să vină Shah-Jehan să se odihnească. Pe fiecare bancă s-au scris poeme.

Rămân ceas după ceas, fără să privesc nimic – numai lacul neclintit, netulburat, ogindind pavilioanele cu acoperișuri dințate.

În Ajmer, tinerețea femeilor e mai chemătoare. Nu te mai simți jignit de rasa ta. Le poți privi fără să te suspectezi de impolitețe. Le poți urmări. Sâni aproape goi.

Vdaipur, 7 februarie.

Orașul cu zid de apărare, cu poduri și grădini, cu lacul Pi-chola, cel mai frumos lac din Rajputana. Am uitat de oboseala drumului, de deprimarea cumplită cu care se întâlnește la răstimpuri orice vagabond. Am uitat că nu voi sta decât câteva zile în cetatea aceasta de fantezie cinematografică. Mă opresc pe câte-o bancă și mi se tot pare că privesc vreo placardă colorată pentru reclamele lui Thomas Cook. Visit India! parcă îmi spune Udaipurul din tabloul lui Cook. Și dreptatea o are el. Căci Rajputana constituie adevărata linie pitorească, India în care ai vrea să stai o lună de miere. India în care să te odihnești și să privești.

Nimic în aceste cetăți rajpute din eforturile plastice și responsabilitatea întunecată sau luxurianta arhitectură din India de sud sau de est.

Pe care poartă să intru mai întâi? Aleg pe Chand Pol, „Poarta lunii”, deschizându-se pe podul ce trece deasupra lacului, dezvelind ochiului parcuri și terase, creneluri de castele, bărci cu pânze albe și confetii de forme umane împletindu-se dincolo de poartă.

De la „Poarta Elefantului” (Hathi Pol) mă îndrept spre templul lui Jagannath, suind pe acel rând de trepte de piatră, cu un elefant de fiecare parte. Elefanții se opresc undeva în dosul templului, sunt păstrați în Palatul Maharanei, urcă dealul din afara cetății, cu poveri, cu stăpâni, cu vagabonzi.

Nu pot vedea palatul Maharanei; ar trebui să cer în prealabil permisie. Rămân tot timpul în parc, primprejurul templului. Serbările de aci sunt celebre, cu torțe pe lac, cu orgii și lamentații, cu bărci luminate și artificii. Totul a contribuit să facă la Udaipur un oraș de basme. Dar, acum în urmă, un oraș de cinema. Cu câteva zile înainte a plecat o trupă indiană care a turnat aici două filme istorice.

Un clar de lună dureros de concret, de parfumat. S-ar spune că treci nu prin noapte luminată de lună, ci printr-o pondere magică, vrăjită și pipăibilă. Din fiecare colț al străzii, ai altă impresie despre Udaipur. Acum pare stins, cu desăvârșire stins. Acum pâlpâie de lumini. Acum mocnește deochiat, ca un oraș scufundat cândva prin farmece.

Bâkaneer, 10 februarie.

Vreau să scriu numai atât: că Bikanirul se află în fund de deșert, după zece ore de drum de fier printre nisipuri (vezi caravanele pe fereastra vagonului, vezi călăreți curajoși în zare) și că totul, totul e roșu, nisipul, muntele de piatră pe care stă cetatea, și nisipurile, și casele, și terasele.

Bikanirul îți apare deodată, din zarea către care înaintezi de zece ceasuri, înălțat, creneluri pe munte cu totul și cu totul în aramă. De la roz la purpură; Bikanirul e muntele fermecat al lui Sindbad marinarul.

E tot ce mi-a plăcut mai mult în India, minune unică și intrare neînchipuită. Bucuriilor mele nu le vor corespunde în afară decât aceste linii de caiet de drum.

Nu voi vorbi de Bikir nimănui, niciodată.

CROCODILI

(dintr-un jurnal de vânătoare 1931)

Camping în junglă, lângă Sahibgange.

Ieri seară am părăsit Calcutta și am ajuns în zori la Sahibgange, în provincia Orissa. De astă dată, nu voi mai cutreiera ruini, nici nu voi cerceta temple. Mă aflu în plină junglă, într-un ținut locuit de Santalf, triburi sălbatice, animiste.

Zorii m-au prins într-o sală în care nu deosebeam decât umbre îngrămădite pe jos, una lângă alta. Sala de așteptare a gării. Mă întrebam ce-ar fi: târgoveți sau lucrători, indieni sau șantan. Am adormit pe chaise-longue cu taina aceasta, amă-gindu-mă. Când m-am deșteptat un ceas mai târziu, contempnam un spectacol pe care orice european ar fi dat mult să-L întâlnească într-o Indie pitorească. Sala era tixită cu câteva familii bengaleze. Probabil că veneau de departe și erau istoviți de oboseală, căci revărsarea sfioasă a luminii nu i-a deșteptat. Lângă perete, dormind pe așternuturi improvizate, aproape goale, cu busturile nude și cosițele răsfirate, cinci femei tinere, ciudat de frumoase în paloarea aceea obosită. Sari le atârnau înnodate pe șolduri.

...Din călătoria mea în susul Gangelui, spre gura râului Kursi: ostroave de nisip alb, plăgi sorite și dezolate – și corul bucătarilor antali înghesuiți în partea din urmă a vaporului. Nu le înțeleg limba, iar ei hindustani nu știu. Tipuri non-ariene, întunecați și naivi; muncesc zece ceasuri ca salahori la căile ferate și nu capătă decât pantru anna (16 lei). Dar se mulțumesc cu foarte puțin. Nu sunt vegetarieni, pentru că nu sunt hinduși. Cu arcuri și săgeți, doboară orice pasăre, de la barză la cioară, și o frig. De aceea e atât de dezolat ținutul acesta.

Trebuie să mă afund în junglă, ca să găsesc iar forfoteala păsărească a Indiei.

Tovarășii mei de vânătoare sunt toți anglo-indieni, funcționari la Căile Ferate și insipizi ca toți anglo-indienii. Doi sunt catolici, unul francmason – dar au adus cu ei, coolies, și un santali fermecător de șerpi și tămăduitor de mușcăături rele. Sceptici și blazați, bătându-și joc de „those poor savages”, îmi vorbesc toată dimineața de tămăduiri miraculoase realizate de vrăjitori santali. Vorbesc, beau bere cu sandwichuri și privesc malurile albe, încercând să descopere crocodili.

Vaporașul înaintează greu; e de la Navigația Fluvială, învechit și trist, purtând câțiva albi pe puntea din față și zecile de robi pe puntea dinapoi. Cântecul lor nu are melodie. Melodia le-o împrumută zgomotul elicelor.

Râul Kursi se varsă în Gange la un colț de deal surpat, de pe care se poate vedea câmpia nisipoasă și albă, pe deoparte, jungla tot mai deasă și întunecată, de cealaltă.

Câteva colibe îngrozitor de sărmâne. Pescari și barcagii, unii pariah, alții sălbateci trecuți la hinduism. O femeie în zdrențe pisează orz pentru turte. Bărbații cos plase de ață smolită. Dar tristețea e covârșitoare. Cu greu pot prinde peștele în apele acestea infectate de delfini și crocodili și când îl prind, nu au cui să-L vândă. Sate nu sunt prin apropiere, iar până la Sahibgange peștele s-ar strica. Se bucură de două ori că ne-au văzut că vom ucide crocodilii și că le vom cumpăra peștele. La gura Kursi-ului se joacă zeci de delfini. Câteodată, vreun pește puternic sare din apă, improașcă, și-l vezi urmărit de un delfin. Nu scapă niciunul din colții delfinului. încercăm zadarnic să împușcăm spinările brune și înăsprite sub osânză. Glonțul lunecă și se stinge, în apă sau sub piele.

Barca noastră ne încarcă bagajele, cortul, merindele, pachetele cu cartușe și așternuturile. Avem un bucătar – care ne fierbe neconținut ceai, căci altă apă decât a râului nu avem, și tot ce e mai bună când e băută ca ceai – doi coolies și doi ju-puitori de piei de crocodili. Barcagiii lopătează alene, căci apele dogoresc. Porniți pe mal, le-am pierdut repede urma; nu le mai auzim smucitura vâslelor, nu le mai ghicim glasurile. înaintăm într-o tăcere tot mai caldă, tot mai nouă. Pe un mal al râului, începe jungla; celălalt mal rămâne deschis, un sân de nisip mâncat de bălți pe care mișună crocodilii.

Așa mi se spusese și așa așteptam să văd. Nu mișunau chiar de la gura râului și nu mișunau dintr-odată, cum auzisem. Au trecut aproape două ceasuri de umblet încadrat, cu răsuflarea ținută a novicei și cu pasul atent deasupra ramurilor – până când brațul tovarășului dinainte s-a oprit și ne-a îndemnat să ne tupilăm în iarbă. Primul crocodil. Nu zăream nimic decât un soi de potcoavă, pe celălalt mal, aproape de apă.

Așteptam toți. Bubuitura se auzi exterioară și străină în junglă, urmată de plescăituri din colțuri unde nimeni n-ar fi bănuț crocodili; movile de nisip umed, chiar pe malul împădurit, pârâiașe ascunse sub verdețuri, trunchiuri putrede. Dar glonte nimerise și toți am privit cu entuziasm prima victimă a celui mai norocos dintre noi. Aflându-se pe malul celălalt, n-am putut observa spasmul crocodilului. Fusese lovit în țeastă și glonte îi sfărâmasese șira spinării. Rămăsese balaur cu labele groase, lăbărțate de trup, fără să mai ajungă apa în care și-ar fi dat drumul la fund și ar fi plutit apoi stârv umflat, câteva zile, până la marginea vreunui ostrov din Gange. Barca va ajunge în

acest loc numai după un ceas. Jupui-torul îi va culege pielea, o va freca cu sare roșiatică, o va împături într-un sac umed și o va trânti în fundul bărcii. Vulturii vor avea grijă de stârv.

Jungla e aci mai rară, fără păsări, cu șerpi mulți în malul ierbos. Tovarășii îi omoară cu bastonul. N-am întâlnit, încă, cobre și nu e timpul să stricăm cartușe. De altfel, nu avem la îndemână decât carabine cu două gloanțe, numai pentru crocodili.

Pe cel de-al doilea L-a ucis cineva de pe malul celălalt. Se afla înaintea noastră și nu-L vedeam. Același semn cu mina și ne-am tupilat. Primului glonț i-a urmat un al doilea. Atunci am alergat, ca să găsim bestia cu spinarea sfărâmată și cu grumazul găurit, improșcând sânge, încercând să ajungă râul. Un balaur din copilăria mea cu Niebelungi – așa îi țâșnea sân-gele. Beția pe care am simțit-o, ispita de a deschide pumnii în sângele acela aburit. Dar ceilalți nu mă știu și nu m-ar fi acceptat astfel. Și nici crocodilul nu e mort. Coadă și-o repede ritmic la dreapta și la stânga. O lovitură peste picior și ar fi destul să rupă osul pentru totdeauna.

De atunci, împușcăturile se țin lanț. La fiecare cot al râului, alt adăpost înșorit, cu spinări brune, noroioase. Alte pânde, aceeași palpitație, ochirea îndelungată în ceafa cât o buturugă și glonțul care pornește smucind arma. Un monstru lovit în cap de trei ori găsește puteri să se piardă în râu. Nu avea ruptă șira spinării.

În patru ceasuri, nouă crocodili pe mal și alți câțiva pierduți. Lângă ultimul vânat, așteptăm istoviți barca. Fumăm și tragem în toate păsările cari ne trec pe deasupra, ca să avem hrană pentru coolies și barcații. O pasăre cu aripile lungi, roșii, cu ciocul lung, cade inertă și desumflată. O așezăm lângă crocodil și iar așteptăm. Soarele bate prea tare ca să mai nădăjduim alți crocodili uciși. Barca se apropie lent și se îndreaptă spre noi cu aceeași leneșă batere de lopeți ca și cum s-ar fi apropiat de un crocodil ucis. Un colite sare jos pentru pasăre; cei doi jupuitori de piei își ascut cuțitele înguste. Asist la o operație admirabilă, o adevărată ilustrare a manualului perfectului jupuitor de piei.

Stârvul nu se zvârle. Căci îndată ce un crocodil a fost ucis, în înaltul albăstruiul se poate deosebi zborul în rotocoale al câtorva vulturi. Acei câțiva ajung curând legiune. Cât timp se jupuia crocodilul, vulturii se adunau pe pomii din apropiere, se coborau pe ramuri tot mai joase, săreau apoi pe pământ și aproape se repezeau la stârvul cu pielea jupuită numai pe jumătate. Dar nu-i gonia nimeni, după cum nimeni nu ucide pe acești curățitori ai Indiei. În așteptare, se resemnaseră și-și ghemuiseră capetele în pene, ca să se apere de bătaia soarelui ce cobora. O legiune de mici Napoleoni – așa ni s-a părut fiecărui alb, vulturii cu capetele înfipite între umeri. Câțiva deschideau

drăgăstos aripile, mari de un metru, și apucau sub ele, frățeste, pe vreun vultur vecin. Acela primea indiferent protecția și patronarea.

Pielea a fost împăturită și noi ne-am suit în barcă, să continuăm pe râu călătoria, până la primul popas. Dar nu ne depărtasem bine de mal, când trupul alb și penibil al jupuitului se pierdu sub năvala vulturilor. Soseau unii peste alții, smulgeau halce, sfârtecau cu ghiarele, scormoneau tot mai adânc în pânțele, și fugeau la câțiva pași să înghită, să spargă oasele, să ciugulească. Țipete croncănitore, aripi zbatute, pogorări și ridicări însângerate.

Vulturii purificau.

Am ajuns ia cinci după amiază la locul fixat pentru camping. După amiaza am petrecut-o în discuții cu tovarășii. Unul din ei cunoscuse pe colonelul Lawrence. Țigări și ceai mult – și lene deplină. Mâine ne vom scula în zori.

Același camping.

Aseară, pe neașteptate, am făcut toți baie în Kursi, în același râu pe malurile căruia vânașeam ziua întreagă. Și ceea ce mă uimește: nimănui nu i s-a părut actul acesta un gest curajos. Ci numai igienic, căci transpirasem din belșug, și eram cu adevărat obosiți.

Înaintăm alți zece kilometri pe Kursi. Nu mai știu câți crocodili s-au adunat. Vânătoarea e lipsită acum de pasiune. Numai atunci când a trebuit să căutăm cu cangea un crocodil căzut într-un ochi mort din râu ne-am antrenat din nou. Râul e prea mic ca să putem vâna din barcă. Trebuie să batem malul ca și până acum.

Întâlnim un grup de santali cari ne cer un crocodil ucis proaspăt, ca să-L mănânce diseară. Făgăduim pe primul venit și într-adevăr li-L dăruim. Nu mă surprinde că mănâncă și carne de crocodil. Aflu despre santali lucruri sălbatice și dezgustătoare. Ei prind câteodată, mai ales după retragerea apelor da inundație, câte un pui de crocodil, pe care îl cresc cu broaște și șerpi, până ce ajunge destul de mare ca să poată fi tăiat cu folos. Dar nu-L ucid, pentru că nu au ce face dintr-odată cu atâta carne. Iar de păstrat, nu o pot păstra, pentru că nu au ghiață. Și atunci fac un lucru simplu: în fiecare zi taie câte o bucată din coadă din crocodilul legat cu un soi de lanț. Croco-dilu se zbate, sângerează, dar nu moare. A doua zi i se taie altă bucată, a treia zi încă una; apoi e lăsat câteva zile, până ce se tămăduiește rana... Un crocodil poate rezista astfel până la zece zile. Santalii noștrii povestesc cât e de gustoasă carnea crocodililor prizonieri.

Azi noapte, un șacal rătăcit și lihnit venise până la cort după câteva bucăți de pește rămase. Flămând, le-a mâncat ca un câine, după ce i le zvârlisem din cort. Am auzit până dimineața alte urlete, mai sus de pădure,

acolo unde poate începe dezolarea câmpiilor Orissei. Aproape nici un sărac din această provincie și nici un dobitoc din sălbăticiile ei nu are ce să mănânce.

Pielele sărate de crocodili au început să miroasă a șerpi descompuși, a Dumnezeu știe ce scârnavie. Și nu au trecut decât primele zile de vânatoare.

JURNAL HIMALAYAN, 1929

Kurseong, S mai.

Dela Siliguri iau trenul de linie îngustă, un tren miniatură cu cinci vagonete... îmi găsesc numele scris pe o carte de vizită, într-un compartiment cât un dulap.

Vecinii mei: o artistă indiană care seamănă uimitor ci Indira Devi și trei persani. Cel diitai... Nu, nu e bine să însemn și amintirea nopții din expresul East Bengal Comp Dacă ar fi fost numai spectacolul familiilor europene părăsind Calcutta pentru „change” – caravană de servitori hindus purtând baloturile gospodăriilor aristocratice – dacă ar fi fost numai pitorescul unei gări indiene sau conversațiile cu tova-j rașii ce-și farmecă insomnia nopții tropicale cu brandy, aș îputut începe acest Jurnal cu dimineața de la Siliguri.

Plecarea. Mă conving, încă odată, că plecarea singura soluționează acele serii de sentimente pro și contra pe cari slăbiciunea îngâmfată a modernului le-a numit problematică sufletească. Trecerea, într-o singură noapte, din arșița Ben-i galului în limpezimile de la Siliguri. Ca orice călător în Indiaj îmi port patul cu mine. Aceasta dă un aer de intimitate că-l napelei și o atmosferă de hotel compartimentului.

Medicul scurt și gros (coincidență literară) ducea la Dar-L jeeling un coș cu fructe. N-am avut nimic de obiectat când și-a cerut voie să lase coșul sub canapeaua mea. Miezul nopții. Luminile stinse. Numai fluierul discret al ventilatorului și țipetele vagoanelor pe șine. (Nu știu dacă am scris că nu poți călători noaptea pe drumurile de fier indiene fără să ai, f la fiecare clipă, senzația penibilă a deraierii).

M-amj deșteptat în urma unor neobișnuite senzații tactilei Am apucat unul din obiecte și, fără să fie lumină, am înțeles că era scorpion. Invadat de scorpioni... Nu prea mulți dar destui, în orice caz, ca să mă înspăimânte. Dacă aș fi sărit din pat, aș fi strigat și aș fi aprins becul – n-aș fi rezolvat nimic. Pentru că oricât de repede aș fi sărit, cel puțin un scorpion ar fi avut timp să mă înțepe. Am urmat, atunci, sfatul unui învățător al meu: „când viețuitoarele primejdioase se apropie, poruncește-le să fugă”. Și, cum era de așteptat, scorpionii s-au retras, unul după altul. (Cititorii culți sunt rugați să se scandalizeze pentru acest fapt superstițios).

Dimineața am povestit întâmplarea, medicului. Acesta e sigur că am fost invadat de gândaci, nu de scorpioni.

De la Siliguri la Kurseong, distanța e mică, dar drumul greu. Trenul urcă și coboară munții copleșiți de junglă. În cîteva ceasuri, ajungem la 5000 de picioare; puțin față de Kin-chinjanga, dar destul față de câmpiile Bengalului. Drumul e – fără entuziasme și fără sentimentalism – cu adevărat unic. Priveliștile alpine pălesc alături de el. Cutia de metal suspendată deasupra prăpăstiilor elvețiene nu mai pare, aici, .

senzațională. Himalaya sa înalță într-un surprinzător albastru, cu orgia vegetală în văi, cu muchii pietroase și nori albi pe creste. Nu am întâlnit, încă, aspectele ei maiestuoase, singuraticе. Vedem zăpada prea sus ca s-o' credem reală. Nici frigul nu e prea aspru. Dar diversitatea fără de seamă a ...Himalayei. Trenul se strecoară anevoie printre stâncile și podișurile revărsate de pe culmi. Drumul e chinuitor de șerpuit, acum alunecând la marginea prăpastiei, acum întunecat de pădure, acum copleșit de neguri. Negurile fumegă ca dintr-o.ăldare și se risipesc cu o uimitoare repeziciune.

Pe alocuri, calea ferată e susținută cu îndârjite eforturi, dolina e tencuită, valea e diguită. Șivoiul prăpastiei se precipită pe treptele de piatră. Altminteri, o dată cu dezghețul, drumul săpat cu milioane de rupii ar fi fost înecat de pietriș; i sufocat sub arbuști.

Întâlnim cantoane de lemn, cu paznici în vestmintele asiaticilor munteni. Tăcerea e, câteodată, atât de pură, îneât fără voie te întrebi dacă trenul există aievea sau e numai zvonul suinii din tine. Pentru că liniștea era atât de ireală, îneât fierăria și cărbunii nu o puteau alunga. Numai amintirile și ispitele și fierberea unui suflet ar fi putut să irosească minunea Himalayei.

Artista semăna cu Indira Devi. Aceasta e singura însușire pe care i-am surprins-o. Tot timpul a privit pe fereastră. Păstra, încă, timiditatea femeii recent emancipată din pur dah. Un miracol, curajul ei, să călătorească singură până la Kurseong. Fusesse, totuși destul de feminină, scriindu-și pe cartea de vizită a geamantanului: „actress”.

Persanii erau volubili și neastâmpărați. Veneau la Derjee-rling pentru câteva zile și au început să se amuze din gară. La Kurseong eram prieteni.

Încă înainte de a coborî din tren, am fost amețiți de fetele cari se ofereau să ne ducă bagajul (care e femininul pentru „hamal”?). European, crescut în cultul eternului feminin, eram destul de încurcat în alegere. Pentru că erau prea multe fete cari își ofereau serviciile – și bagajele mele prea puține. Alergau la fereastră compartimentului și luptau cu coatele împotriva concurentelor. Majoritatea sikimeze, minore sărace, dar cu brățări de argint. Dacă nu aveau prilejul să apuce vreun geamantan, ieșeau înainte și cereau „bacșiș” (cuvântul e aceeași). Cunosc, de-acum, un nou obicei asiatic: acela de a cere bani fără a-ți aduce servicii și fără a cerși propriu-zis.

Bacșișul e aici și un act gratuit, așa, ca de la un mahăr jah, care dă bani pentru plăcerea de a da și pentru a auzi u urmă serii nesfârșite de salam. Copiii te întovărășesc pe stras – evident, în bună parte goi – și poartă mâna la frunte, aț o trântesc pe genunchi, strigând: „Sahib, bacșiș! Sahib, bc și?!”

Fetele poartă bagajul într-un fel ciudat. îl leagă cu o frân-ghie, îl așează pe spate și îl susțin cu fruntea, cu ajutorul unt fâșii de scoarță.

Kurseong: trenul ajunge printr-o stradă destul de lar și bine întreținută; vile cu stil împrumutat și cu „papii gwesto”; populație amestecată și informă. Întâlnesc grupur: de englezoaice, cu inevitabilul baston de munte și cu privirile atât de departe, încât s-ar fi crezut la câteva mile deasupra Kurseongului, în munți.

Vizită la colegiul catolic; preoți belgieni și francezi, ca vorbesc sanskrita tot atât de fluent ca și latina.

Se întunecă. N-am găsit nici o vilă care să mă mulțumească Am căutat la marginile Kurseongului, pe colinele cu fior agățătoare. Mă întorc pe jos prin pădure. După apusul soarelui, cerul se înseninează ciudat. Ochii mi se opresc pe creste necunoscute, depărtate, reci.

De câte ori schimb brusc clima – fizică sau spirituală mă năpădesc atâtea senzații și gânduri streine, încât trebuie &t fac serioase eforturi ca să-mi regăsesc orbita și centrele de echilibru. în asemenea ceasuri, mă desfată revizuirile de conștiință. Slăbiciune modernă: se revizuieste ceea ce e deja schimbat, mort.

Discuție cu Father T. asupra sensului existenței în creștinism și în hinduism. Asistă și un profesor de fizică, bengalez. E ciudat cât de profund crede acesta în metempsihoză sau, cel puțin, în transmigrația sufletelor în trupuri umane. Observ că profesorul de fizică e mult mai dispus decât Father T. să accepte miracolele. Preotul catolic e de un scepticism rafinat și ironic în tot ce privește pseudo-misticismele, esoteris-mul, mistagogii și neospiritualismul. Nu admite minunea. Pentru că, spune, Dumnezeu alege întotdeauna calea firească, științifică, în manifestările și revelațiile sale. în miracole cred scepticii și preudo-scepticii; adică toți cei ce nu au priză directă asupra realităților. (Comentariul acesta îl fac eu)

Poate creștinismul e singura religie care a disociat credința de miracol. Și în el se deosebesc numai două mari minuni: Christos și permanența creștinismului flf)

VILEGIATURA LA DARJEELING

11 mai.

Toate drumurile, în Darjeeling, duc la Grădina Botanică. Aceasta e o porțiune îngrădită, cu câteva specii veștede, bănci și o seră sărăcăcioasă în care se găsesc, printre altele, mușcate.

În general, grădinile botanice îmi repugnă mai mult chiar decât un ierbar. Ierbarul e un instrument de lucru, o piesă de laborator, un obiect destul de științific conservat, ca să mai păstreze ceva din trufașa naivitate vegetală.

Dar o grădină botanică? Numai un veac stupid ca al XIX-lea – cu rădăcinile în veacul emancipărilor, alimentat de superstiții și de o mitologie timorată – putea concepe astfel de monstruoziități. Grădina în sine nu e monstruoasă. Micile ei păcate decorative nu provoacă și nu justifică revolta. Ceea ce e barbar e semnificația grădinii botanice, e ideea ce și-o fac modernii despre ea, e valorificarea plantei prin botanică, adică prin știință. Iar, cum obiectele ne ating, nu prin sine, ci prin semnificațiile lor – iată de, ce o asemenea grădină îmi repugnă. Ca să mă exprim grosolan o serie de gânduri ce nu-și au loc aici: mă supără atitudinea, ce se întâlnește și în alte manifestări moderne, de a reconstitui natura. Contact direct cu natura – așadar, putere de a o plăsmui – nu are decât Dumnezeu (care a creat-o) și n-o au decât animalele (cari sunt parte din însăși natura). Omul aparține unui regn divers.

De altfel, aici, grădina botanică nu e nici frumoasă, nici maiestooasă. Simplu colț din imensul parc ce străbate Darje-elingul colaborând în valea cu scări de piatră.

Așezat pe coline, pe terase săpate în munte, Darjeelingul te silește să faci excursii ca să cumperi jurnale, chibrituri sau fructe. Numele său înseamnă „orașul trăsnetului” – dar eu l-aș numi, ca și pe Bangalore din Sudul Indiei, „orașul grădinilor”. Cu excepția pieții și cazărmilor – peste tot inundă florile. Macul crește aici înalt și sângeriu, alături de flori necunoscute mie, cu frunze crestate, portocalii, cu parfumul tare al buchetului asiatic. Negura creștelor coboară atât de des încât a ajuns familiară și supărătoare ca fumul. Când acoperă Darjeelingul, vizitatorii se retrag pe terasele vilelor sau hotelurilor. E imprudentă orice aventură pe străzile pietruite și accidentate, străzi ce urcă și coboară asemenea scărilor unei clădiri barbare.

Negura și ploaia au dat, naștere unui obicei ciudat. Oamenii nu-și părăsesc locuințele fără trench-coat, umbrelă și oche-* lari de soare. Dacă la hotel „Mount Everest” e senin, jos, în târg, sau pe terenul sportiv, e negură. Iar până să parcurgi distanța, se întâmplă să plouă de două ori. Cei cari suferă ma: serios sunt jucătorii de tenis, siliți să-și întrerupă partidele, și strângă plasa, așteptând, revenind, blestemând.

Spectacol grotesc și reconfortant pentru un mizantrop; bărbați cu umbrele și cu pelerine de ploaie. Umbrelele sunt made în England: mari, negre și imposibile.

Târgul de duminică. Pentru un iubitor al tipurilor și curiozităților Asiei Centrale, târgul din Darjeeling e un început și o ispită. De cu noapte se ridică corturi și barăci. Majoritatea neguțătorilor sunt bhutanezi și sikkimezi sau

indieni veniți di Bengal. In duminica aceasta n-am recunoscut decât un târgoveț din Assam. Se întâlnesc cumpărători și vânzători Lepcha, Paharia, Kasmirieni, Limbu.

Bhutanezii și Sikkimezii vând legume, mălai, vestminte, sare] și fructe. Mai exact, femeile bhutaneze și sikkimeze sunt acelea i cari vând. încă nu le pot distinge prea bine. Dar cele din Bhutan; au o frumusețe ciudată. Ovalul feței se îngustează neverosimil spre bărbie, înfățișând linia seducătoare a figurinelor japoneze și a păpușilor de porțelan. Ochii strălucesc viu în orbite înguste, deosebind lesne pe asemenea femei de indienele cu privirile languroase ale ochilor de bou (epitetul e o laudă poetică de mare preț și e surprinzător de just).

Iubesc Asia cu cit mă apropii de centru. Prefer Rajputana Hyderabadului și Kashmirul, Bengalului. Femeile din vecinătatea Himalayei capătă proporțiile minore ale mediteranienilor. Mișcările sunt mai iuți. Costumul nu e frumos, dar are un aer indescrptibil, amplificat de brățările de aur greu, de bijuteriile cu lucrătură fină de cerceii mari cât o farfurie, de aripioarele aurite fixate pe nări. Când o femeie râde, albul dinților sub aurul podoabelor îți dă o senzație ciudată, parcă ar fi răsărit deodată un idol. Cu cât privesc mai mult statuile și imaginile icomice asiatice, cu atât podoabele și vestmintele feminine îmi apar mai puțin grotești, mai intime.

E un adevăr banal faptul că englezii vor să se simtă, în orice ținut sau climă s-ar afla, „at home”. Mă întreb dacă sple-enul acestor insulari colindând globul după senzații inedite nu e, într-un anumit sens, o legendă. în orice caz, englezii, cari rămân mai mult timp în locurile „sălbatece”, nu cruță nici un efort ca să-și metamorfozeze habitatul într-un colț din Anglia.

Darjeelingul e reședința de vară a guvernatorului Indiei. Aceasta spune mult. Sunt terenuri pentru tenis, săli de dans, cinematograf. Dacă n-ar fi personalul de servicii în costum indigen – hotelurile ar părea europene; adică, tot atât de hidoase ca și în Europa. Civilizații – cu sensibilitatea opacă simbolului și ritmului lăuntric proiectat în mediu – se simt bine în Himalaya, pentru că se simt,at home”.

Poate nu sunt singurul care am suferit de barbaria Darje-elingului. Darjeelingul, totuși, nu e mai puțin fermecător. Și are o mare calitate: în jumătate de ceas scapi de el, te afunzi în junglă.

De altfel, e semnificativ faptul că n-am cunoscut, nici n-am auzit până acum de vreun vilegiaturist care a vizitat Sikkimul sau nădăjduiește să-L străbată. Și, totuși, e atât de aproape. Și drumurile, după câte știi, nu sunt tocmai, tocmai înspăimântă-toare.

N-am fost, încă, la inevitabilele garden-party pe cari familia și intimitii guvernatorului le realizează săptămânal în scop de binefacere. Darjeelingul sărbătorește zilele acestea o sută de ani de la descoperirea sa.

Vizitatorii sunt puzderie. Mai toți frecventează centrul, odios ca toate centrele confecționate.

Vilegiatura la Darjeeling, oferă, pentru europeni, două avantaje: aceea de a fi în vilegiatură și de a fi la Darjeeling. A spune că ai petrecut o lună în „orașul trăsnetului”, echivalează cu un adevărat titlu. E ceva mai mult decât ai spune la București că ai petrecut vara în Elveția. Am socotit întotdeauna Darjeelingul un punct de plecare, prețios prin situația lui privilegiată nu prin viața comodă și scumpă (aristocratică) ce o oferă. De fapt, el e privit drept limită, posedând toate superlativale în sine, fără altă posibilitate de depășire. (De altfel, aceasta e adevărat pentru orice stațiune de vilegiatură. Civilizația unifică).

Nu-mi repugnă Europa – superbă și nemuritoare realitate – ci prozelitismul stupid al europenilor. Tot astfel, Asia e suspectă și nesuferită în Europa, nu prin substanța ei – ci prin propaganda pseudomistagogilor.

Cunosc o duzină de vilegiaturiști. Amestec surâzător de obișnuiți ai hotelurilor cosmopolite și de familii de fermieri modești, cari înghit stingheriți și timizi. O bună parte sunt cultivatori de ceai din ținutul Darjeelingului, îmbogățiți prin Scăderea ceaiului singalez. Nu se simt bine decât când pornesc pe cai spre „Tiger Hill”. îi recunosc lesne, cu pălăriile lor mari, cu biciușca lungă și pipă. Reconfortant spectacol, alături del grupurile călăreților de lux, țepeni și emoționați, străbătând de trei ori Darjeelingul în mare ținută, înainte de a porni spre coline.

Caii sunt mărunți și senini, purtând copiii în șea cu balcon! sau baloturi uriașe. Urcă fără să răsufle și, de câte ori poteca se îngustează primejdios, e prudent să închizi ochii și să te lașii în voia animalului cu instinctul sigur și cu pasul precis.

Mă împrietenesc cu doctorul De, inspectorul Sanatoriului,! și cu un tibetan bătrân, care a întovărășit pe Sir Jagadis Bosej în toate expedițiile botanice în Himalaya. Tibetanul viețuiește! în Darjeeling de douăzeci și cinci de ani, și a slujit pe comi-î sarul expediției engleze în Tibet, din 1904. Știe multe, dar po- | vestește puțin. Poartă ochelari moderni și vorbește toate dia-L lectele Indiei de Nord. Noaptea trecută, câștigat de atenția și țigările mele, mi-a povestit cum au fost zdrobite regimentele] tibetane în 1904, în coasta unor munți cu izvoare calde. Un tij betan fanatic a ucis pe aghiotantul comandantului expediției;] calul generalului fu de asemenea ucis. Atunci, englezii au des- 3 chiș focul. Tibetanai coborau în pilcuri, decimați. Au început j să fugă și, dacă focul ar fi continuat, ar fi fost vânați până la unul. După

aceasta a urmat cunoscuta conferință dintre China, | Anglia și Tibet, la Simla – și s-a stabilit postul englez permanent (de protecție) la Lhasa.

13 mai.

E adevărat: Darjeelingul e orașul trăsnetelor. Noaptea aceasta m-am convins. Erajată de frig, încât tremuram sub două pături de lână. Apa de spălat trebuia încălzită. Ceaiul îngheța în pahar. Singura mea bucurie era faptul că nu am plecat la Kalimpong. Noaptea aș fi petrecut-o într-un bungalow, ud și înfometat.

Nu regret spectacolul munților fulgerați. Orice drum nu lung în Himalaya cuprinde, inevitabil, și o după amiază sau noapte de trăsnete.

Încep să mă gândesc tot mai mult la Kinchinjanga.

PE „COLINA TIGRULUI”

Ghum, 13 mai.

S4 jendroni și licheni. Nu eram singur. Eram cu noul meu prieten, doctor în Nagpur și botanist înăscut.

— Well, începu doctorul, India nu e interesantă decât prin flora ei și îndeosebi prin criptogame. India fără licheni e o țară sălbatecă, lipsită de interes și de valoare științifică.

— Bine, dar cultura? mă împotrivi eu.

— Oh! my goodness! cultură în junglă! Cum pot fi culți oamenii cari cred în transmigrația sufletului în... cum îi spune? în metempsihoză?

— Totuși și Pythagora credea, încercai eu să-L ațâț.

— De aceea și tabla înmulțirii e incorectă. N-ai observat cât de aproximativă e înmulțirea lui nouă prin trei și prin el însuși?

— Nu, mărturisii eu candid.

— Of course, pentru aceasta trebuie un ochi de botanist. Botanica e singura știință care are sensul în sine; aici, botanica nu servește la nimic practic, botanica propriu-zisă, firește, aceea a lichenilor. Restul e pomicultură, agricultură, horticultura și, probabil, puericultura.

— Lichenii sunt fenomenul cel mai interesant în India. După aceea, eu socotesc Himalaya. In al treilea rând, monsunul, That's all. Restul, pagode, temple, every thing... sălbateci și îndrăciți...

Drumul nostru nu era prea ușor și dialogul era întrerupt de lungi tăceri. Nu încerc să-L reconstituiesc: nici n-ar fi prea interesant, în întregime. Spicuiesc, totuși câteva maxime și observațiuni de ale doctorului, asupra lichenilor, Indiei și vieții. Ele se adaugă la voluminoasa colecție de fraze și crezuri, încă inedită, conținând mii de atitudini și de exclamații pe care o îmbogățesc cu fiecare nouă cunoștință.

„Raiul e în Grădina Botanică din Java”.

„Grădina cea mai frumoasă e o seră, iar sera cea mai perfectă, o colecție de lamele microscopice”.

„Stejarul e interesant prin paraziții criptogamici”.

„O plantă nu e interesantă decât după ce moare”.

„Omul e o plantă emancipată, plus sistemul circular”.

„India e o grădină botanică rău îngrijită”.

„Existența se rezumă în pori și în rădăcini”.

„India a produs pe cel mai mare botanist, Mahavira (VI Sec. I. Chr.), fondatorul Jainismului. Mahavira a interzis consumarea vegetalelor. Al doilea mare indian e Sir Jagadis Bose, botanistul. Buda a fost, probabil, un escroc”.

„Când savanții vor izbuti să transforme plantele, botac I va ajunge teologie”.

„Chimia e o pseudo-știință, pentru că a produs război chimic.” „Războiul e atroce, dar în colonii e civilizație.” „India, fără guvernarea Angliei, n-ar fi ajuns atât de semnată în botanică.” „Dacă englezii n-ar stăpâni India, indienii s-ar epuiza războaie interne. Comunicațiile științifice ar fi rupte. Ini modernă e o creație a Angliei, după cum India antică e o creație a Greciei. Nu există propriu-zis India înainte de Alexandra „Viitorul Indiei stă în plantațiile de ceai”.* „Orice plantație e dușmană botaniceii, pentru că distruge paraziții”.

Evident, spusele doctorului nu trebuiesc socotite decât sclij piri dintr-un humour neconținut și viu. Altminteri, prezei» lor în acest Jurnal ar fi inutilă.

Ajungem, încărcăți de plante, la marginea lacului din munte Pe drumul bătut, nu ne-ar fi trebuit mai mult de o jumătate de ceas. Noi am făcut patru ceasuri, urcând pieptiș și coborâr în toate văgăunile. Doctorul își schimbă ierbarul himalay* la fiecare doi ani. Caută exemplare magnifice și e interesat G deosebite de rădăcină. „Dacă cea dintâi plantă ar fi renunțat la rădăcină, bagatalizează doctorul, ar fi ajuns om. Drumul omului către Dumnezeu se va efectua prin suprimarea picior relor. Totul prin mâini, chiar cu riscul de a ajunge fluturi.” :

La marginea lacului ne odihnim. E frig, se apropie neguri Lacul e cimentat, apa e limpede. De aici pornesc tuburile eaj | alimentează Darjeelingul. în mijlocul pădurii, în vârf de munte lacul pare o minune. Comunic entuziasmul meu doctoruli' Mă privește cu neascuns dispreț.

— Un lac fără nuferi, fără ierburi... Un lac incert, ui | pseudo-lac. De ce să-L numim lac? Baie; aceasta e o baie cm mentată. Probabil, copiii din Ghum se scaldă în el, iar noi bei apa în Darjeeling... Dumneata, adică, pentru că eu consum d cincisprezece ani soda-water...”

Ne grăbim să coborâm. Neguri tulburi se ridică din vale Doctorul coboară fără să vorbească, gânditor și abătut.

Rămânem în Ghum, pentru că mâine în zori pornim spre Tiger Hill, să contemplăm Everestul în răsărit.

Colina Tigrului, 14 mai.

Fiecare călător are cel puțin o preferință și o antipatie. a, amândouă sunt inspirate din cărți; cărți de geografie sau romane sentimentale. Gândiți-vă câți adolescenți sunt îndrăgostiți de Napoli și gândiți-vă la cunoscutul adagiu care se afăă la obârșie.

În ceea ce mă privește, Everestul a fost întotdeauna centrul antipatiilor mele geografice. De când am cetit cea dintâi descriere, am preferat pe Kinehinjanga. Evident, motive se pot găsi, dar fundamentul acestei alegeri e pur și simplu capriciu, lirism, fraudă gratuită. Everestul e prea mult fotografiat și fiecare magazin de știință populară păstrează un clișeu.

Aceasta nu înseamnă că nu eram nerăbdător să-L văd. Noaptea am dormit incomod. Era prea frig și doctorul polemiza prin somn. La trei dimineața, servitorul bhutanez ne-a deșteptat. Nu aveam timp de ceai. Tremuram de frig și de emoție. Emoția nedeslușitului; plecăm, noapte, Himalaya, streini, inedit... Aceeași tulburare nedeslușită a plecărilor înainte de zori, a plecărilor pe cari le-ai visat noaptea.

În curte ne așteptau caii și stăpânul lor, un tibetan posomorit și liniștit, fumând țigara fără să o atingă cu buzele.

Și apoi, drumul. Urcam o aleie accidentată și arbuștii își scuturau rouă. Zăream umbre largi de munți ghiceam creste înzăpezite acolo unde lumina alburie se accentua. Liniște. Acea liniște neasemănată a Himalayei. Pașii cailor se stingeau, piereau ca un nimic în mare.

Am ajuns, pe platou cu un sfert de ceas înaintea răsăritului. Cer clar, nefiresc, alb. Văi nesfârșite, incolăcite, negre. Pădurile urcau asemenea mușchiului pe stânci. Ne-au ajuns încă două grupuri, venite direct din Darjeeling. Cu deosebire o miss brună era emoționată. Clima Himalayei e atât de incertă și nestatornică încât rareori îngăduie să fie văzute piscurile.

Căutam, nerăbdători, așteptând soarele. Creste albe, în dreapta și în stânga lor. Dar, deasupra spinării împădurite din fața noastră, în direcția Nepalului, un vârf înghețat ne-a atras de la început privirile. Lămurirea ghidului l-au confirmat: Everestul. Pată albă, clară, depărtată. E o minune că se vede de aici, la o sută patruzeci de mile. Privim, privim și pata sticlește în soare, prezentă și inaccesibilă, pură ca zăpezile Nepalului, înaltă și resemnată, singură și bătrână, în tăcerea aceluși soiiloqui inuman care se țese de la obârșia timpului.

Revelația s-a sfârșit, indiferentă, acoperită de neguri. Ne-am trezit iarăși pe platou.

„Colina Tigrului”... Îmi place numai numele. Loc deschis și comod, ridicat ca o frunte cu iarbă și cu piatră.

Doctorul ierborizează. Domnișoarele prepară ceaiul și ser» vesc biscuiți din cutii anevoie deschise. Conversația ajunge ine-tabil la schimbarea de adrese și la întrebări asupra tennisului Doctorul își continuă paradoxele asupra botanicii. Gândurile fiecăruia ajung terne și cotidiene ca un dejun.

La plecare, doctorul îmi șoptește:

— Pe colina aceasta n-a fost niciodată un tigru.

FUNERALII LA LEBONG.

Lebong, ÎS mm.

De două zile sunt oaspetele unui fermier, bogat în plani tații de ceai. Vila e așezată la capăt de stâncă, deasupra șoselei Privită de jos, pare un castel ciudat, fără strategie și fără mei tereze. Ferestrele sunt pereți, balcoanele sunt terase, grădina 1 parc. Toate aleile și potecile munților se împreună la poarS vilei.

Din camera oaspeților, dimineața, zăpezile Himalayei și văd cu o nefirească limpeziciune. Viziunea nu durează mal mult de un ceas.

Zorii sunt urmați de ceață. Cerul se înseninează, soarela coace tufele de ceai – dar crestele rămân în negură. Arareori își descoperă ghiată și zăpezile în timpul zilei.

Numai cinci mile depărtare de Darjeeling, spre miazănoapte 1 dar priveliștea e cu totul schimbată. Coastele cu ceai au un aspect surprinzător. S-ar spune că sunt păduri de rhododendronl neînfloriți. Tufele cresc până aproape de văi. Din terasa vilei! văile par prăpăstii, iar lucrătoarele cu coșuri, miniaturi.

Vila e, întotdeauna, aproape pustie. Fermierul pornește în zori, călare, cu biciușca scurtă, cu casca și cu pelerina de ploaie îl întâlnesc la breakfast, precipitat și bine dispus. Apoi pleacă iarăși. Copiii au fiecare câte un poney și un servitor adolescenți Galopează pe aleea principală, cu servitorul alergând în urmă, tras de coada calului. Nu obosec și nu se supără când plouă' își continuă cavalcada prin ploaie, iar băiatul răsuflă zgomotos și-și face toaleta nasului în goană.

În cea dintâi zi, nu m-am coborât. Era prea frumos. Vili aceasta cu arhitectură europeană între brațele junglei, la margine de stâncă, transfigurează viața într-un mister asiatic sau într-un film. În după amiaza aceea a plouat. Ploaie scurtă de ciunte, cu neguri calde, fără vânt. Am rămas singur cu locotenentul Potter, șeful cantonamentului de la Lebong. Biblioteca era vastă, dar cărțile puține. Am cercetat împreună harta Sik-kinului și posibilitățile de a trece frontiera pe la Tonglu. Adevărul e că poliția din

Darjeeling nu mă lasă să plec singur iar, tovarăși pentru un drum de trei săptămâni, niciodată mai jos de zece mii de picioare, n-am găsit până acum.

Trabucele din frunze de tutun burmez se sfârșesc în parc. Nu știu de ce, alături de violenta bucurie a norilor spărți de lună, un sentiment straniu îmi înfrigurează sufletul. Vila ardea cu cele șaizeci de becuri. Și, în timp ce ascultam – fiecare cu gândurile noastre – viața junglei, prezentă, răsuflând în frunze și târându-se în șerpi – vila se înălța goală, streină, rece și frumoasă ca o bijuterie.

Drumuri prin pădure, de la Lebong spre piscuri. Poteca își face loc printr-o vegetație pocnind de sevă, cu scorburi, cu rădăcini aeriene, cu ferigi uriașe. Arbustii se împletesc ca un zid, florile fac eforturi către lumină, mușchiul crește învult și afânat ca un covor ruginiu, lianele atârnă, pretutindeni, verzi, albăstrie, străvezii ca o țesătură de păianjen sau groase, țestoase, cu noduri și cu scoarță, cu mugurii cât cărăbușii, cu câr-cei elastici, purtând cuiburi, larve, fluturi adormiți, molii, prăfuite, noroi și rouă.

Cu deosebire îmi place o specie de ferigă, cu ramificații nesfârșite, crescând înaltă ca un arbust, acoperind stâncile ca o draperie. Ferigile ruinii dau același aspect de floră geologică, contrastând ciudat cu trandafirii de munte, agățători, purtând buhreteie asemenea florilor de ceară.

Șopârlele roiesc; mari cât o vrabie, cafenii, cu picioare lungi și coada scurtă, cățărându-se pe copaci și înșelând ochiul ca un cameleon.

Șerpii se întâlnesc cu deosebire prin văi. Am zărit un cuib lângă o stâncă cu soare, dar eram prea departe ca să disting dacă erau sau nu veninoși; și cercetări n-am făcut. Cunoscut destul asupra unor șerpi ai junglei, ca să fiu prudent.

Vizită la o mănăstire buddhistă și nouă, cu inscripții în țî-betană, alături de versiuni engleze, cu lumină electrică și copii sărăcicioase după frescele de la Lhasa și Giantse. Anumite cadre sunt făcute pe hârtie de desen, ca acuarelele. Tot ce era de văzut erau statuetele în aramă și bronz reprezentând pe Buddha, pe Lakshmi, pe Shiva. Mănăstirea, ca toate mănăstirile tibetane, nu păstrează un buddism pur, asemenea celui din Ceylon sau Japonia. E mai degrabă lamaismul, amestec | înspăimântător de buddhism mahayanic, animism, demor tibetan și influențe mongolice.

Mănăstirea, nu mai veche de optzeci de ani, era păzită un călugăr tânăr într-o robă albă și lungă care îi dădea, aspect de misionar catolic. Destul de incult, tânărul om șșă explice rostul tuturor zeilor din sanctuar și nu înțelegea ps limba textelor canonice.

Am părăsit mănăstirea plictisit și decepționat. Am luat îri mul prin satul de munte, ce ducea la Darjeeling. Satul se nmea încă Lebong. Casele erau europene și indiene, străz canalizate, iar cișmelele moderne funcționau prompt.

Cu tos. acestea, Lebongul din munte are Lin violent caracter asiatic himalayan. Străzile sunt accidentate, cu trepte de piatră all Felinarele caselor erau tainice. Femeile cu șaluri, venite care apă, în pofida cișmelelor mecanice, păreau grupuri ara din tablourile veacului trecut. Și drumul meu, deși numai câteva mile de Derjeeling, avea toată primejdia și toată ispi unui drum de frontieră asiatică. încă din curtea mănăstirii aua, sem strigătele și detunăturile, uralele și jazzul unei cete ni văzute, oficiind undeva în sat și trăind ceremonia unei îr mântări tibetane. Ceata se afla în jurul unui altar buddhist luminată de câteva facle și luminări. Oficianții aparțineai tei roșii lamaice. De pe terasa unei case, am privit ceremonia, dil amurg și până la căderea noptii.

Trei bărbați în robe purpurii, cu pălării conice, ascuțit^ roșii, citeau precipitat, cu un ritm straniu, dintr-un manuscri^ tibetan. Erau litaniiile pentru sufletul mortului. Erau fraze p-cari goana lecturii cântate le transformau în sunete simple guturale, grupuri consonantice întretăiate de acompaniamente vocalice. La răstimpuri, lectura se condensa în strigăte. Aceasta era, probabil, un semnal. Oamenii de alături, cu fluier, tror pete, tobe și tălângi, intrau atunci în acțiune.

Preotul în robă cu umbre aurii, cu aceeași pălărie înal asemenea unui con, dându-i aspect de mag, începea să rătă i să chiuie. Un auxiliar, cu brațele goale, hohotea și dansa grc tesc, avântând o sabie. în același timp, un altul descărca o pușc veche, asemenea celor din Afghanistan. Răsetele erau falș^ strigăte – și vacarmul păreau 'demonic. Preotul avea o fațl brăzdată și largă, cu un zâmbet drăcesc, cu ochii sticlind de bucurie răutăcioară.

După aceasta,. cei trei continuau să citească laolaltă, u ceilalți se linișteau.

În timpul sarabandei, omul cu sabia lovea un arbust înfășurat în paie și în ierburi. Probabil că aceasta simbolizează trupul mortului, care se nimicește ca să dea libertatea sufletului în paradisul lui Avalokitesvara. Când ritul s-a repetat de mai multe ori, preotul a aprins câteva luminări și, cu prilejul unei noi sarabande, a dat foc arbustului. Jazzul, pocniturile, răsetele, chiotele, țipetele, dansul, gesturile – căpătară acum proporții sălbatice. La lumina flăcărilor, ceata de oficianți în veșminte sângerii păreau duhurile unui coșmar primitiv. Fețele aveau reflexe dilatate, demonice. Un entuziasm barbar și grotesc însuflețea ceata sărbătorind, trecerea din viață a fericitului tibetan. Curând, râsul falș de la început ajunsese răs sincer. Râdeau și hohoteau cu toții, învârtindu-se fără simetrie în lumina focului, bucurându-se de minunea mortului și de plata ce o vor lua pentru ceremonie.

Am privit cu pasionată atenție fața preotului. Niciodată nu am văzut realizată mai perfect expresia râsului sardonice. „Omul acesta părea un nebun

inteligent. Câteodată, zâmbetul crispat pe fața largă mărturisea o ironie profundă, inumană.

Alături de funerariile din Lebong, ceremonia brahmană la care am asistat la Calcutta, cu ofertele vegetale și cu untul dăruit focului, pare de o cerească liniște și de o inocentă complicație.

ÎNTR-O MĂNĂSTIRE, ZOK-CHEN-PA.

Ghum, 25 mai în Ghum, după amiaza, e întotdeauna ceață. Satul e bhutanez, femeile sunt frumoase și nimeni nu pricepe o boabă englezește. Aceasta înseamnă că trebuie să-ți aduci un ghid din Darjeeling; unul din acei ghizi asiatici cari sunt câteodată ser-dari – adică șefi de expediție himalayană, îngrijind de coolies și luându-și răspunderea siguranței călătorului în Sikkim – iar altădată sunt bearer, servitori particulari în hoteluri.

Am plecat fără ghid, dar a trebuit să-mi improvizez unul, ca să găsesc mânăstirea. E cea mai mare în districtul Darjeeling-ului; așadar, în tot Bengalul. încă din Ceylon aflasem de ea, de când un tovarăș buddhist mi-a dat cele dintâi indicații practice asupra lamaseriilor din Himalaya răsăriteană.

Drum prin sat bhutanez; copii cari urmează din instinct pe orice strein, ulițe neînchis de răsucite, negustori cu prăvălii asemenea tarabelor pe prispă, femei la sfat, lături vărsa* în drum din curte, tibetani cu cozi negre și lucioase, cu cizme înflorite și mustățile asemenea unguenilor, coolies, purtând coșuri cu ardei iuți, banane, săpun și cartofi. Miros de opaițe alături de mirodeniile asiatice. Fetele cu aceiași cercei mari de aur și aceleași aripioare pe nas. Coliere de o grosime neașteptată, scurte și aurite. Veșminte în culori stinse, cu șaluri albăstriei înfășurând capul.

Drum prin negură, către un podiș apropiat și necunoscuta Dealul în care e săpată cărarea pare un umăr de munte. De-a stânga drumului, prăpastia cu poteci ascunse, cu stânci și cu smocurile verzi ale tufișului himalayan.

Ghicesc apropierea mânăstirii prin flamurile tibetane; prăjini înalte, purtând rugăciuni, vrăji, farmece și imprecații tipărite pe un soi de hârtie pufoasă, sau scrise pe pânză. în negură, pădurea de flamuri părea viziunea unei vegetații de mărgean sau barba și unghiile acelu strigoi chinez pricinuitor' de furtuni.

Ajungem. Templul se află în locul de cinste. Structura templelor buddhiste, cu streșină largă și dreaptă, cu două ferestre de-a dreapta și de-a stânga intrării. Alături, o căsuță în-' cuiată păstrând relicve și vase sfinte. Apoi, locuințele călugărilor, cu scări de lemn conducând în camere întunecate, posomorite și reci.

Întâlnesc numai puțini călugări. Restul se află – după obiceiul buddhist – în împrejurimi, colindând satele, căutând singurătate, adunând pomeni și luând parte la necazurile co-i muni tații.

Sunt călugării „sectei roșii” (Zok-chen-pa), purtând robei roșii și slăvind un Dalai Lama cu totul și cu totul în roșu... J „Secta roșie” nu e numai un nume și nu depinde numai de un veșmânt. De ea se leagă anumite pagini de glorie din viața religioasă a Tibetului. Artiștii ei au creat minunile colorate ale Iluminatului în mijloc de ceruri. Chiar magia sectei roșii nu e cu desăvârșire sălbatecă – așa cum se crede prin Universități – și poate chiar simbolul veșmântului nu e primar și superstițios.

Cea dintâi conversație se leagă prin tălmăci, cu un tibetan încruntat și neîncrezător, care îmi dă, totuși, toate informațiile cerute asupra unei anumite părți din ritual, informații pur tehnice, cari nu-și au locul în acest caiet.

În galeria îngustă din fața templului, ard luminări. Templul e luminat de ferestre și de candelă. E, fără îndoială, unul din templele cele mai frumoase ale sectei roșii, deși nu e grandios. Minunile lui se surprind după câteva ore, în picturile murale sau în lucrătura înflorită a statuilor de bronz sau în bibliotecă.

Cel dintâi lucru ce atrage și țintuiește luarea aminte e o statuie uriașă a lui Gotama Buddha, măsurând împreună cu pedestalul cinci metri. E cunoscuta poziție pe care Budha o avea sub arborele iluminării. Fața e rotundă, ochii lungiți spre tample, buzele unui surâs de sculptură gandharică. Poartă coroana asemenea stăpânitorilor lumești pentru că mulțimea exprimă în categoriile ei ceea ce sfinții exprimă prin tăcere. E în-veșmântat sumar cu fâșii de mătase, împodobite cu ghirlande și buchete de flori artificiale.

În jurul statuii uriașe, nenumărate statuiete de ale zeiței favorite a Buddismului, Tara și imagini iconice din pantheonul mahayanic, crescut din efervescența devoției populare, alimentat de fluviile hinduismului bhaktic, desfigurat de infuzia elementelor transhimalayene. În fața chipurilor de bronz retrăiesc istoria buddhismului în India, degenerat și corectat, tradus și neînțeles, pogorât din cerul „legei celor douăsprezece cauze” cu implicații de înghețată metafizică, în valea caldă și schimbătoare a religiozității. O revizuire, de la Discursurile lui Buddha la Lalita Vistara; și apoi am trecut și am uitat. Poate contemplația pantheonului mahayanic n-a fost lipsită de melancolie. Dar am luat obiceiul să nu mă uit înapoi și să nu mă întristez.

De partea dreaptă, în biblioteca cu rafturi lungi și scunde, se află Kanjur-ul, enciclopedie religioasă în o sută opt volume, euprinzând peste o mie de cărți, traduse din Tripitaka buddhistă. De partea stânga, într-o bibliotecă mai vastă, Tanjur-ul în două sute de volume, formată din comentarii metafizice, logice, cărți alchimice, magice, texte de ale sfinților tibetani, de ale filosofilor mahayanici, cu deosebire Nagarjuna, și tratate prajnaparamita.

E, cred, ediția în lemn de la Lhasa, tipărită pe fâșii înguste, volante, păstrate între două capace și înfășurate cu un șiret.

Se găsesc, însă, ca în orice mănăstire mare, nenumărate manuscrise. Am putut vedea o excelentă pagină din traducerea tibetană a Bhagavadgitei, scrisă în cerneală aurie pe pergament. Apoi am răsfoit un tom enorm, euprinzând istoria populară a lui Buddha, scris acum pentru veacuri, cu caligrafie perfectă, cu fantezii interliniare. Un alt manuscris, tradus din nepaleză, conținea câteva miniaturi colorate, fermecătoare ca orice miniatură de manuscris original, și sufletul meu de colecționar fără noroc a suferit așezându-l, pios, la locul lui în raft. Se aflau, de asemenea, câteva manuscrise nepaleze și altele scrise în devanagari ancient style. Probabil că nu le citeai nimeni.

Cu un raft mai jos de zei, se află stupas de aur, imagineal acelor monumente pe cari buddhiștii le-au ridicat pe urmele celor dintâi predicatori. Lucrătura e neasemuit de fină, cu aur mult și greu. De asemenea chipurile zeiței Tara se disting printr-o lucrătură minuțioasă, completă, în laturile postamoritului fină și exactă în creștăturile filiforme ale aureolei cruciale care constituie un soi de fundal.

Surpriza a fost picturile murale. Cu ajutorul lămuririlor! aceluia lama încrunțat și ale unui ucenic care nădăjduia bacșișul – am descris doi pereți, împropătându-mi multe scene i viața lui Srong Tsan-Gan-Po, auzind nume și fapte noi de Gurus (învățători), recapitulând existența fără seamăn a lui Milarepa, poetul criminal, magul și ermitul pentru care păstrez) o veche pasiune.

Cu deosebire o scenă centrală e neîntrecută, reprezenta pe Milarepa în munți cu o aureolă purpurie, așezat cu picioare rele încrucișate pentru meditație, cu mâna la urechea dreaptă simbolizându-l aplecat să asculte și să tâlcuiască sunetele „năuzite” ale naturii. Cei cari cunosc ceva asupra teoriei și magiei sunetului, asupra mantrei înțeleg că simbolul atât de evident) reprezentat în statura magicianului care a ajuns criminal tocmai prin exercițiul mantrei, e o justificare și o verificare pre-finițioasă.

Lama care mă întovărășește nu e nici prost, nici încult; dar tâlcuitorul nostru încurcă inocent și traduce primitiv. Del altfel, cum întrebările mele se accentuau în jurul Tantrei, nău cred că aș fi aflat prea mult. Aș fi avut același răspuns și aceleși invitații: „Lucrurile nu se spun la drumul mare; cine vrea să cunoască, rămâne cincisprezece ani cu noi”. Acesta e un leit-motiv care nu e strigat și proclamat. Simplu prilej de meditație sau comparație cu „esoterismul indian” al teosofiei europene, care posedă societăți și casieri, ține conferințe, alargă după neofiti și publică volume în o sută de limbi – toate pentru comunicarea adevărului, esoterie”.

Lama e mișcat de zelul meu și e flatat de cunoștințele mele. îmi dăruiește un nimic, un tablou reprezentând pe Buddha cu ceruri albastre. Poate a făcut aceasta ca să-și „adune merit”. Sau poate a păcătuit și el, lăsându-se emoționat

de acest strein venit de peste mări și țări ca să afle scripturile Iluminatului. 1 A păcătuțit împotriva indiferenței... Indiferența, detașarea sg- | nină de lucruri, de fructul acțiunii, acest dar genial al Asiei – alături de care spiritul olimpic pare teatral și îngâmfat.

Se întunecă cumplit. Ard lămpile ca opaițe în ceață. Găsim drumul anevoie și coborâm înfrigurați. Iarăși senzația de izolare, de aruncat de Dumnezeu, de singurătate și agonie. E frig, e întuneric. încep să mă gândesc cu dor la hotelul din Dar-jeeling. Cu tabloul lui Buddha sub braț, drumul meu părea drum între două drumuri. Ucenicul zâmbi și se scuză:

— Bacșiș...!

CÂND VINE MONSOONUL.

Jorepokri, 31 mai

...Ar trebui să descriu caravana mea și Serdarul din Bhutia Băști. Patru coolies îmi poartă bagajele pentru nopțile friguroase din Sikkim și alți patru hrana. Dincolo de Ghum, până la Pamianchi, nu vom găsi nimic de cumpărat. Sikkimul mi se pare acum depărtat în neguri de neatins. Ziua aceasta petrecută în ploaie, în ceață grea, pe drumuri ude și pietroase, mi-a sfâșiat entuziasmul. Nu sunt obosit. Sunt mâhnit de atâtca priveliști pe lingă cari am trecut fără să văd. De-abia zărim la câțiva pași. Și ploaia obosea hamalii, stingea țigările, închidea ochii.

Vom vedea Sikkimul?...

Serdarul e și bucătar. îmi pregătește ceaiul, așa cum îl beau tibetanii: cu lapte, cu unt, cu sare. Cea dintâi ceașcă am luat-o ieri, la Ghum. E de culoarea cafelei cu lapte și are gustul supei, în Tibet, majoritatea locuitorilor consumă patruzeci-cin-zeci de cești pe zi, dar nu sunt puțini acei cari înghit șaptezeci. Eu îmi beau cupele obligatorii pentru că e frig și umezeală. Pustiu. Nu mai iese nimeni din casă. Nu voi vedea oameni de-cât la bungallow.

Ca să pot fuma, mi-am improvisat un cort din două pelerine de ploaie. Cortul propriu-zis, purtat de doi hamali cu rândul, zace indiferent, ud, masiv. Nu-L vom mai desface decât după ce vom trece de Phallut.

Singura priveliște pe care mi-o amintesc astăzi: o coastă cu pădure și apoi alta, și încă una; iar sus de tot, noroi acoperind zăpezile. Oh! blestemată ceață. Și eu o lăudasem cândva. E drept, numai în ceață simt duhurile vegetale, chemate de agonia luminii, însuflețind jungla. Zăresc la doi pași, înainte înapoi nu mă uit. Brazilii sunt mult prea negri și lianele mult prea mari. îmi ascultam respirația, minunându-mă de vastitatea ei. Flacăra chibritului căpăta aureolă. Deosebeam valurile de ceață revărsate din vale și aceasta îmi da o stranie senzație că acolo e începutul. Care început?...

Trebuie să mai repet că toate întrebările, în junglă, își amână răspunsul?

...

Ceaiul e rece. „Serdarule, Serdarule!” mă tângui eu, ame-nințând. El înțelege prea puțin englezește, iar eu vorbesc prea puțin hindustani. Dar eu am dicționar. Și nu mă pot opri să nu zâmbesc, ud și înfrigurat cum sunt, dându-mi seama de grotescul situației; răsfoind un dicționar ca să pot explica Serdarului că vreau ceaiul fierbinte...

Noapte. Furtună și ploaie. Trăsnește apocaliptic. Mă trezesc din somn și începe să-mi pară rău că am plecat.

Tonglu, 1 iunie în sfârșit, atingem unsprezece mii de picioare. Aceasta înseamnă că ceața începe să scadă. E frig și la colțuri, vânt. Dar plouă, plouă, plouă...

În timpul popasurilor am ierborizat și am verificat brusca schimbare de floră.

Ploaia are un singur avantaj: gonește șerpii. Am trecut printr-o regiune bântuită. În Europa tot auzeam de injecții împotriva mușcăturilor de șarpe. Da, există injecții, dar serul își pierde eficacitatea după două – trei ceasuri. Cu alte cuvinte, ca să poți scăpa de o mușcătură veninoasă, trebuie să te afli la Calcutta sau la Bombay, să te urci imediat într-un taxi și să alergi la spital, unde serul se prepară în câteva minute. Aceasta e tot, dar e dureros de puțin.

Al doilea avantaj al ploii e că grăbește hamalii. Acești coolies sunt incerti și greu de stăpânit. Orice strein ce vrea să viziteze Sikkimul trebuie să-și angajeze un serdar. El semnează un contract la poliția din Darjeeling și își ia toată responsabilitatea expediției. Am întâmpinat destule piedici la oficiul sikkimez din Darjeeling, tocmai pentru că sunt singur și nu cunosc suficient hindustani sau nepali.

Seară. Bungalowul e curat, primitiv, cald și nu prea scump. O casă de lemn, cu paznic care controlează pașaportul și cere plata înainte. Paturi de lemn, fără așternut. Așternutul se află într-unui din acele baloturi purtate de coolie. Cumpăr vreascuri și buturugi ca să fac foc. Sunt singur. Plouă năpraznic Ser-darul fierbe orez și eu desfac bunătăți din Darjeeling. Darjeelingul mi se pare acum depărtat, în altă lume, cu lumină electrică și englezi.

Serdarul îmi servește o cină incertă, dar caldă. O iau numai pentru că e caldă. Vasele sunt noi, de aluminiu și îmi amintesc atâtea drumuri din adolescență, când dormeam pe creste sau plajă, în jurul unui foc păzit de prieteni răspândiți acum pe toată fața pământului. Atâtea cine vesele, în farfuria de aluminiu spălate dimineața cu nisip. Și acum sunt singur ca un cuc, și plouă, plouă...

Sandakphu, 2 iunie.

Am văzut Kinchinjanga! Am văzut Kinchinjanga! Am uitat toate necazurile, și toată ploaia, și toată ceața. Am ajuns la bungalow pe seară. De pe

culmea muntelui (numele e frumos ca o legendă), am surprins, fără greutate, șirul ghețarilor la nu știu câte zeci de mile depărtare, albi și bătrâni. Am putut privi în voie, pentru că bungalowul era aproape și serdarul fierbea cinci pumni de orez.

Am împărțit țigări și pesmeți hamalilor. Am fotografiat Kinchinjanga de șase ori, dar cum sunt un nou venit în această artă și cum e seară târzie, nu mi îngădui prea multe speranțe.

Dimineața a plouat. Dar drumul din apropierea amurgului a fost neașteptat de clar. Privirile se scoborau în văi lungi, pe platouri verzi, cu brazde de ceai. Se zăresc, încă, locuințele și plantațiile câtorva fermieri.

Ar trebui să scriu multe asupra zilei de azi. Și povestirile pe jumătate înțelese, pe jumătate ghicite ale serdarului nu sunt lipsite de geniu. Da, de geniu. Acest Saidali e cel mai celebru scornitor de minciuni frumoase din tot ținutul...

Cea dintâi noapte liniștită. Nu e prea frig. Pot să rătăcesc pe potecile din jurul bungalowului. Sunt singur și aici patul e tare, așternutul ud, focul puțin – dar pot face baie în voie, cu toate împotrivirile serdarului.

El doarme în odaia vecină, împreună cu paznicul. Șoptesc și fumează până după miezul nopții, căci aici e alt obicei. Nu se pleacă la drum înainte de opt dimineața. Nu există teama să te „prindă soarele în chiept”. Așadar, serdarul nu se grăbește să adoarmă. Nici eu nu mă grăbesc. Lampa fumează. Luminările mele pâlpaie. Mă dor ochii. Pentru că nu pot ceti, iac gimnastică. Sunt aici șapte paturi goale și un pat cu așternut: a nut. Fac tumbe dintr-unul în altul; și fiecare știe că alt exercițiu mai desfătător, pe pământ, nu se află.

De ce doarme serdarul alături? Pentru că doctorul indian din Darjeeling mi-a atras luarea aminte; sunt oameni pricepuți, cari știu să-și adoarmă stăpânii cu prafuri turnate în ceai, și se strecoară noaptea, și răpesc rupiile. Dar eu păstrez banii într-un geamantan. Și ușile sunt zăvorite. Iar patul meu nu se află în dreptul ferestrei. Același doctor mi-a spus „p&. zește-te să dormi în dreptul ferestrii; toți străinii călători în Sikkin cari au murit, au fost găsiți împușcați în pat”

Undeva în junglă, 3 iunie în drum spre Sabargham...

De ce am plecat? Stau sub cort și scriu. Plouă, neguri. Serdarul mă asigură că acesta e monsoonul, deși îl așteptam numai după o săptămână, la Pamionchi.

Nu rriai văd nimic. Coolies cârtesc. Mi-e teamă să nu-mi lase bagajele în ploaie și să se întoarcă.

Așteptăm de trei ceasuri. Sfăt cu caravane. Serdarul vorbea aspru și amenința. Dar coolies sunt îndârjiți. Cer să ne întoarcem la Sandakphu. Câțiva sunt răniți de lipitori. Picioarele lor goale sângeră. Smulg lipitorile, după ce le

ard cu vârful țigării. Pe potecă adesea alunecam din cauza lipitorilor. Și ploaia! Chiar când se oprește pentru câteva minute, plouă din pomi, de pe liane, de pe stânci. Cumplită vreme! „Serdarule, Serdarule!”

Trebuie să ne întoarcem la Sandakphu.

Mai pot scrie ce am văzut? Unde mă aflu acum, nu știu. Gândurile aleargă de la un capăt la altul al lumii și de la începutul vieții mele la sfârșitul pe care l-am văzut aproape, aproape.

Mi-amintesc un drum în junglă, un drum lung de coșmar, cu răsuflări înecate de ceață, cu tuse de ploaie. Nu gândeam nimic, nu speram, nu-mi aminteam. Ca să scurtăm drumul, am coborât la vale, de-a dreptul prin junglă, și țepi ascunși ne sângerau, și frunze mari ne zgâriau și corole cu apă multă ne udau. Umblam, umblam.

Și, deodată, ne-am oprit. Nu știu de ce, dar toți ceilalți știau. Ploaia încetase, dar ploaia nu ne mai înspăimânta acum. Auj zeam un zgomot ciudat, stins, foșnit. Ca pașii unui cortegiu de umbre pe covor de mușchi. Ce Dumnezeu înseamnă aceasta? „Serdarule! Serdarule!”

Și atunci am înțeles spaima lor. Căzusem prea jos în vale, în drumul lipitorilor. Și lipitorile înaintau, coloane, mii și zeci de mii.

Nu le vedeam. Nu auzeam decât târâșul lor umed și nu vedeam decât frunze tremurate.

Cine a spus că tigrul sau leul sau cobra sunt animalele cele mai temute ale junglei nu cunoaște jungla în început de monsoon. Bestiile acestea blânde te ucid odată. Dar lipitorile? Se apropie – și nu poți fugi. Le vezi – și nu le poți lovi. Dacă ești înspăimântat – ești pierdut. Pentru că omul înspăimântat fuge în vale și în vale e agonia lungă, cu sfârșit fără sânge.

Ascultă!... Ah! dacă aș putea scrie! dacă n-aș fi scris atâtea lucruri comode și imaginare în viața mea!... Ascultă cum am ascultat și eu. Mi-au înghețat întâi urechile, apoi gâtul, apoi picioarele. Cum aș putea rechema sunetul stins, funebru, rece – al legiunilor negre și lipicioase? Câteva m-au atins și îmi priveam degetele mânjite cu sânge. Am vrut să fug, am vrut să fug în vale. Numai serdarul m-a scăpat.

Urcuș pe coasta mărăcinoasă, sub ploaie, cu lipitori pe mâini, pe trup, pe față. Întâi mi-am sfâșiat cămașa, ca să strivesc limba de piele neagră ce-mi scrijela sânul. Apoi mi-am rupt umerii cămășii, apoi ciorapii. Alunecam și lăcrămam, îmi scrânteam degetele și-mi zgâriam genunchii cu pantaloni în zdrențe.

Sus, pe poala lăsată, ne-au întâmpinat alte convoiuri de lipitori. Am privit îngrozit pe serdar. Și, fără voce, gândul îmi torcea în lumină și umbră, viață.

Ce a urmat și cum am scăpat? Nu știu. Fuga. Am fugit ca duhurile, ca strigoii. Cu toate strigătele și bicele serdaru-lui, hamalii au lăsat bagajele și au fugit; iar noi am fugit cu ei.

Aceasta a fost tot. Astăzi, Himalaya era înaltă, iar lipitorile mărunte, mărunte. Și omul le privea nedumerit și fiecare se ruga și blestema în limba lui.

Aceasta a fost tot.

MĂNĂSTIRI ȘI PUSTNICI DIN HIMALAYA (1930)

DE LA DELHI LA HAEDWAR.

Luni, 29 septembrie, ajung în Hardwar. Noaptea am lăsat în urmă Delhi cu semilună de argint pe cerul verde, văzduh prodigios și ireal, despicat săgeată de moscheea Jami-Masjid. Trepte de marmură albă și cum sui ostenit de drum și minunat de moschee, zvonul bazarului te chiamă înapoi, negustori de statuete și vânzători de șaluri îți apucă mâinile, lămpile lor cu acetilenă te orbesc, copiii alergându-se pe trepte și balcoane te lovesc, ghidul te imploră: „SabAb! Sahib!* La portal, un om cu barbă îți aduce papuci. Jami Masjid... Cea mai faimoasă moschee din India; cupola cea mai perfectă, turnuri cu balcon în cele patru colțuri, metereze pentru femei și mii de porumbei odihnindu-se în amurg. Înălțată deasupra bazarului, masivă și suplă, privește fortul lui Shah Jehan de pe malul Jumnei.

— Vino să-ți arăt „Moscheea de Perle”, Sahib!

— Altădată, altădată, serdarule...

„Moscheea de Perle”, în Fortul lui Shah Jehan, grădinile e xă lumina... Le-am văzut, le-am văzut. Dimineți sticloase și orbitoare ale toamnei indiene. Dhcan-i-Am, cu coloanele de marmură și tronul lui Shah-Jehan. închideam ochii și-mi reaminteam memorialul lui Bernier asupra recepțiilor din timpul lui Aurangzeb. îmi aminteam povestea lui Austin de Bordeaux, care a lucrat în mozaic de pietre scumpe cele mai însuflețite păsări și chipuri ce se pot vedea pe zidurile unui palat moghul; Austin care s-a îndrăgostit de o principesă și aventurile lui coridorul secret, subteran, între Delhi și Agra... Și apoi wan-i Khas, sala de audiențe private, unde se afla „Troni păunului” miracolul de nestemate, cu totul și cu totul de aur safire, rubine și perle, prădat cu Nadir Shah în 1739. Pe plafonul sălii stă scris în persană:

Agar Fardaus bar ru-i-zamin ast Hamin ast wa hamin ast wa hamin ast.

„Dacă e cumva un Rai pe fața pământului. Apoi acesta e; oh! acesta e! acesta e!”

Boschetele și iedera neagră, bazine lungi, cu trepte, amin-tindu-mi Taj-Mahal din Agra. Terasă laterală spre malul apei.

Câte cetăți în Deîhi... Ziduri de cretă; apoi alte ziduri, posomorite, cărămizi umede, cactuși crescuți în șanțuri; acesta e zidul orașului bătut de tunurile lui Nicholson, împotriva insurgenților sepoy, în 1857.

— Să-ți arăt mausoleul lui Humayun, Sahib...!

— Am văzut, serdarule...

Mașina alerga din Pahar Gânj spre ruinile lui Firozabad, năpădite de bălării și arbuști tari la secetă. Spre Purana Kila („fortul cel vechi”), ridicat de Humayun. în cele din urmă, la Mausoleu. îmi amintesc iar de Agra, după cum Jami Masjid îmi amintea moscheea de marmură albă din Fatehpur Sik-hri, cetatea moartă; Akbar se ruga în acea minune fină și minusculă. Cum aş descrie Mausoleul lui Humayun, bloc de marmură(albă susținând cupola centrală, și etajele, balcoanele, chioșcurile laterale? Din turnuri, Delhi se întinde printre dealuri, frunziș verde astupând șarpele de lumină al Jumnei; tăcerea pietrelor cari au răsunit cândva de gloria Moghulilor, cari, au privit nebuniile lor, păcatele și senzualitatea, cruzimea și înțelepciunea lor. Tăcere arsă, străbătută numai de țipătul păunilor în zbor; dar fiecare turn, fiecare lespede ^comunică senzația aceea sugrumătoare a crepusculului, a sângelui și a morții.

— Mausoleul lui Humayun, Sahib...!

— Oh! serdarule...

Îi dau țigări și îl invit într-o ceainărie. Aș vrea ca serdarul meu să cunoască povești ce nu se citesc în cărți, povești cu Mariam, soția lui Humayun, sau cele șapte principese cari se adunau pe înserat în grădina Bu Halima. Aș vrea ca serdarul să-mi spună adevărul asupra duhurilor din Kutb-ul-Islam, moscheea ruinată, alături de ruinele unui templu indian și de faimosul Kutab-Minar. Dar serdarul începe prozaica poveste a lui Alaud-din și îmi recită traducerea versurilor sanscrite scrijelite pe „turnul de fier”. E un farmec, pentru mine, tovărășia aceasta de ruini indiene și musulmane, moscheea magnifică ce n-a putut fi sfârșită tocmai pentru că musulmanii ruinaseră templul indian cu gândul de a întrupa gloria Profetului. Pe tavanul coridorului templului se disting încă basoreliefuri inspirate din viața lui Krishna. O inscripție arabă din moschee pomenește de douăzeci și șapte temple păgâne, „idolatre”, cari au fost dărâmate pentru a aduna materialul giganticelor arcade și coloane. De bună seamă, templele idolatre erau hinduse și jaine. Dar nu amănunte arheologice, nici rezumate discrete ale abătutei istorii a Moghulilor, îi ceream eu. Cu un an mai înainte auzisem admirabile legende asupra ruinilor din Delhi, superstiții legate de cele „șapte capitale”, amintiri și folclor din răscoala sepoyilor.

Ghidul meu era pe atunci, un indian scund și taciturn, re-citindu-și corect ritualul în fața monumentelor, dar econom la vorbă și penibil de bănuitor, îndată ce ajungeam în stradă. Totuși, pe seară, începuse să-mi povestească. L-am întrebat și el povestea. Multe și multe nimicuri, broderie în umbra cetății. Apoi, deodată, o seriozitate sinceră, întunecată, adâncă. Poate a

fost vina mea; îl întrebasesem despre revolta sepoyilor. De ce n-ar spune? Familia lui e veche în Delhi. Unchiul lui era stăpânul unei țesătorii bogate, cu caravane în Sind și Kurdistan, cu lucrători dibaci aduși din Murshidabad. Asediul cetății de către generarul Nicholson, foametea, setea, apărarea îndârjită; despre acestea, oamenii bătrâni din Delhi pot, încă, povesti destule. Când englezii au pătruns în cetate, a început măcelul. Pe bună dreptate, pe bună dreptate, gândea unchiul lui. Dar de ce să riște necinstirea femeilor? Omul și-a adunat soția, surorile, cumnatele și slujnicile și le-a întrebat dacă acceptă captivitatea. Ele l-au implorat să leucidă. Omul a lucrat din greu, pentru că era singur; dar când englezii au ajuns în dreptul casei lui și l-au împușcat, n-au avut nimic de robit: ei au găsit patrusprezece trupuri de femei cu capetele retezate. Numele acelui om, unchiul lui, e bine cunoscut și mult lăudat acum, în toată provincia...

Iar serdarul meu, în ceainărie îmi povestește venirea lui Ala-ud-din... Dacă ar fi știut el cât de însetat de taine eram... Delhi, ultimul oraș cu viață mixtă și incertă, ultimul oraș cu lumini electrice și tipografii, ultimul popas civilizată în drumul meu himalayan.

M-am oprit ca să văd procesiunea zilei întâi de Durga Puja și să revăd Jami Masjid. M-am oprit cu tot riscul de a fi poftit la „baia turcească”, unde doi băieși îți frâng oasele și te spală fără săpun, turnând găleți de apă rece și de apă fierbinte, răsucindu-ți fiecare încheietură, jucându-ți cu călcâiul pe spate și trăgându-ți gâtul – iar apoi te întreabă câte „fete” vrei.... Cu tot riscul de a fi socotit „british” și a întâlni pretutindeni primire înghețată, incertă și zeflemitoare.

Am ajuns în Delhi de data aceasta, într-o criză politică maximalizată brusc și primejdios. Și cu toată organica mea indiferență pentru politică, eram suspectat mai la fiecare pas. Dar era ultima mea încercare. Îndată ce procesiunea avea să treacă pe bulevardul principal, eram liber. Încă o noapte de tren și dimineața avea să mă deștepte la poalele Himalayei, izolat definitiv de orice agitație și insipid confort. Era ultima mea seară în India musulmană, cu semilună în ceainării și semilună de argint pe cerul verde. Iar serdarul...

— Ce ești tu, hindus sau mahomedan?

— Creștin, sahib...

Cu numele de Josef... Dar păstrându-se toate instinctele asiatice dinaintea conversiunii, prezentându-mi o duzină de leneși în coridorul moscheii cu titlul de „mare preot”, și sugereându-mi inocent bacșișul de la o jumătate rupie în sus.

Am întrerupt proza descălecării lui Ala-ud-din. În tonga, am pornit spre Fort, apoi m-am îndreptat să asist la procesiune. Imaginile zeiței Durga, în care împodobite și cu ghirlande electrice, urmate de convoiuri cu facle, artificii și

ofrande de flori. Delhi e un oraș specific musulman, dar de data aceasta mahomedanii întovărășeau procesiunea hindușilor, studenți cu insignă „naționalistă” și „voluntarii” congresului păstrând ordinea, corectând circulația vehiculelor, având inițiativa ura-leăor, cari nu se adresau întotdeauna către Durga, ci mai mult pentru șefii politici de închisoare.

Toate acestea sunt semne precise; India cea nouă, plămădită subteran, unitatea nedezmintită a acestui continent grandios și înmărmuritor, balaur adormit ce se deșteaptă; sfârșitul farmecului. Și totuși mă năpădea o ușoară tristețe aflându-mă acolo, singur, asistând la cortegiu și întâlnind privirile lor ați-țate, reci, jignitoare, concentrate asupra „albului”...

Anevoie de găsit loc în tren. Toate trenurile sunt acum supraaglomerate din cauza vacanței Puja și a marilor reduceri pe orice cale ferată. Acesta e timpul când indienii călătoresc, vizitându-și satele de obârșie sau aducându-și familiile la un loc sfânt, în munți de preferință Hardwar și împrejurimile. Ei călătoresc înghesuiți, cu copii, femei și nenumărate bagaje, crățițe, oale, fructe și pahare. Negăsind loc în calasa II, sunt nevoit să călătoresc într-un compartiment „interclass” (inter II-III). Vecinii mei sunt toți indieni și mă bănuiesc toți a fi misionar. Misionarii sunt singurii europeni cari călătoresc în „interclass”, se interesează de indieni, de tradițiile și filosofia lor, ajung familiari cu ei și, firește, încearcă să-i convertească, pe orice cale.

Călătorim în noapte. Cu cât ne depărtăm de Delhi, vântul se întetește; se face frig. Trenul e greu, e prea încărcat, iar mașina insuficientă. Opriri mai la fiecare stație, și din noapte răsar oameni grăbiți, cu aceleași bagaje complicate și minuscule invadând compartimentele. Când nu găsesc nici un locșor, se refugiază în clasa III, căci mai toate vagoanele sunt de clasa III. Aici nimeni n-are dreptul să refuze.

Oamenii se urcă pe bănci, pe etajere, iar copiii adorm în vârful bagajelor. Sunt de tot felul, de toate castele. Și mai toți călătoresc spre Hardwar...

HARDWAB.

Acesta e locul cel mai sfânt pentru pelerinaje. Gura Gangelui – scăpat din strânsoarea munților – se pierde izbânditoare apoi apele se calmează deodată. De aici se detașează mult lăudatele canale ale Gangelui, cel mai mândru începând din Khan-kal și ajungând până la Rurki și mai jos. Aici se ține, odată la doisprezece ani, acea faimoasă sărbătoare sacră și națională, Kumbh-Mela, când se adună până la patru milioane de pelerini și credincioși, se țin predici și se răspândesc sectele noi, se schimbă păreri și se îmbospătează unitatea sprituală a Indiei.

Încă de astă iarnă, de când am asistat la Mela din Allaha-bad, mă hotărâsem să petrec câteva luni sihăstriile himalayene din jurul Hardwarului.

De numele locului auzisem până și în descrierea lui Hiuen-Tsiang, călugărul chinez care a zugrăvit de minune India secolului VII după Christos.

De Hardwar vorbesc toți cei ce dovedesc oarecare interes pentru religiozitate și respect pentru acei atleți morali ai ascezei și solitudinii; așadar, vorbește întreaga Indie. Hardwar e lăcașul mântuirii pentru cei năpăstuiți de soartă sau însetați de marea libertate. Până mai acum câțiva ani, când un om să-vârșea vreun fapt ireparabil, fugea spre Hardwar și se retrăgea în pustnicie. Nimeni nu-L întreba de unde vine și adesea criminali de rând ajungeau mari pustnici, căutați de pelerini și dăruiți de mulțime. Acum, lucrurile s-au mai schimbat; totuși, sumedenie de necunoscuți vin zilnic în Hardwar sau în împrejurimi, încercând să se aciuiască pentru totdeauna.

Ajung dimineața, îndată după revărsatul zorilor. E răcoare de-a binelea, deși munții sunt pitici. Spre Gange, spinările munților se încălescă, se întunecă; acolo e drumul către înălțimile himalayene, spre Badri Narayan, vestitul templu și loc de pelerinaje, aproape două sute de kilometri drum de munte, în vecinătatea izvoarelor Gangelui, pe frontiera tibetană. Acolo, la Badrinath, voi ajunge eu la primăvară, când se vor fi topit zăpezile, și de-acolo Tibetul, cu drumurile bătute cândva de călugării buddhiști ducând „Legea” către inima Asiei, și mai departe, în China, în Mongolia. Pe aici e drumul cel mai scurt și mai puțin obositor, căci trecătorile sunt largi, iar caravanele de pelerini în permanent schimb între Tibet și Indii.

Găsesc dok-bungălov-ul, în apropierea gării, unde paznicul e musulman și prepară cele mai pipărate mâncări cu berbec. A încercat poate o ciudată surpriză întâlnind primul european care să refuze friptura. Am fost prudent, mulțumindu-mă cu orez fiert și nesărat și cu vegetale preparate în, graba de musulman, căci luni de acum înainte voi suporta regimul mănăstirilor indiene, unde chiar ouăle sunt interzise.

Șoseaua e largă, cu plop și stejari, coborând masivă prin crângurile și plantațiile de orez, aceleași în toată regiunea. Din gară, închiriez o tonga, trăsurică elastică și iute, cu două roate, un coviltir primitiv, și un cal. Sunt singurul european în acest orașel sacru, și astfel toți mă privesc uluiți, și mai toți încearcă să mă înșele. Aproape de fluviu, tonga se oprește. Străzile sunt aici înguste, cu lespezi colțuroase albite de ape, casele în piatră roșcată – și toată lumea se îndeasă pe aceeași stradă, ce duce la scăldătoarea principală, după cum. toată mulțimea se îndreaptă la Benares, spre „templul de aur”. E deabia opt dimineața, dar strada e plină; oamenii se grăbesc pentru abluțiunile matinale. Mă descalț la zece metri depărtare de cheiul larg, cu trepte, care poartă în toată India același nume de „ghat”. Oamenii se îmbracă îndată ce se îm-băiază, iar rufele lor picură, așa că locul e noroios de trecut pentru cel care n-are de gând să facă o baie totală în Gange. Îndeosebi, apariția mea în haine

europene stârnește curiozitatea și entuziasmul mulțimii, căci vizita mea respectuoasă e un omagiu adus Gangelui. În timp ce mă descalț, cercul se strânge. Când pornesc spre ghat convoiul mă urmează, iar un sadhu (călugăr în robă portocalie) mă întreabă, într-o englezească alterată, din ce țară vin. Îi răspund că sunt „francez” și atunci călugărul începe să vorbească franțuzește... Surpriza e de nedescris în mijlocul ascultătorilor. Swami mă lămurește că a apucat calea renunțării, sanyasi în ultimii ani, dar mai înainte a fost lucrător și voluntar în corpul indian din Franța: a făcut războiul, încheiat, pe frontul francez, L-a bătut câțva timp gândul să se stabilească în Egipt, apoi s-a întors în India.

...În timp ce-mi împărtășește viața lui „mondenă”, ajungem pe chei. Priveliștea e tulburătoare; apele verzi ale Gangelui se lărgesc deodată ca într-un lac de smaragd, o insulă cu vegetație de junglă în mijloc și coastă de deal stâncos pe mâna stîngă, de unde Gangele se coboară din ghețari.

Orbit de soare, fluviul se întinde aici ca un lac fermecat iar ghat-ul de piatră albă se coboară cu trepte albe până departe în adâncul apelor. Afluența credincioșilor pe chei e pitorească, venind cu familii, cu copii și slugi, unii după alții scâldându-se în doti de cânepă, înghițind o gură de apă și schimbându-și doti cu o dexteritate admirabilă. Un pod conduce dinspre cheiul principal către al doilea ghat, mai în adâncul Gangelui. Mulțime de femei – frumuseți din Sind cu pijamale de mătase și voaluri albe: sau din Kathiavar, cu obraji răsători, și pieptar de catifea în broderie de argint; sau din India Centrală, mărunte, arse de soare, cu brățări grele de aur în jurul brațelor și brățări de argint, lacăte în jurul gleznelor; sau femei din Bengal, cu același zâmbet micios, pe jumătate ascuns de umbra voalului, cu sari albastre, petrecute deasupra coafurei, îmbătate cu parfumul tămâiat al uleiurilor și esențelor.

Grupuri, grupuri, se precipită către ghat, întovărășite de bărbați frumoși, înalți, curioși și rău crescuți. Cerșetori, oameni sfinți, fachiri și sadhu cerșesc, oferă sfaturi și servicii sau se propun călăuze. Unii sunt norocoși și găsesc credincioși cari primesc mantra (formule sacre) și îi răsplătesc cu bani de nichel. Ca pretutindeni în India, majoritatea fachirilor și saddhus ce se întâlnesc pe ghat, sunt farseuri, leneși, cerșetori de rând pe cari nu-i respectă nimeni, dar pe cari îi ajută mai toți, din cauza sfințeniei locului.

Mă întorc în stradă și pornesc pe șoseaua care taie coasta muntelui, înaintând o bucată de drum paralel cu fluviul, apoi cotind de-a dreptul prin pădure, spre Rishikesh. Vizitez două temple curioase, amândouă în peșteri. Cel dintâi e sus, în munte, și urc o scară de fier până ce ajung. Nu pot intra înlăuntru, dar înțeleg că nu are mare importanță, îngust, rău cioplit și fără imagini venerabile. Al doilea e de un pitoresc rar; fața peșterii e vâpsită cu roșu. Iar bazinul e săpat în piatră și primește apa din izvoare. Se poate vedea foarte

bine simbolul de piatră neagră al lui Shiva, simbolul erotic printre ghirlande de iasomie și petale de trandafir, ofertele femeilor ce se scaldă la ușa templului.

Aici cunosc un tânăr desghețat și instruit, a cărui meserie e să trateze mușcăturile de șerpi și scorpioni. Enigma aceasta, fatală pentru toxicologii europeni, a fost soluționată de mult în India, și pe diferite căi. În Orissa, de pildă, am întâlnit oameni vindecați de mușcăturile cobrei prin muzica monotonă a acelor medici-vraci rătăcitori. Majoritatea tratamentelor se fac, însă, prin ierburi himalayene, cunoscute numai sihaștrilor și ka viraj ilor. Tânărul meu a trebuit să stea vreo șapte ani în aceste locuri până ce și-a găsit un meșter priceput și a învățat a recunoaște plantele de leac. „Secretul” se vinde câte-odată, medicilor din Sud, dar, după spusa tovarășului meu, singurul tratament eficient e cel al ka viraj-ilor și rishi-lor hima-laieni.

Kankhal se află la cealaltă extremitate a Hardwarului, drum de două mile de la ghat, pe șoseaua îngrădind case albe, mari, bogate, și grădini cu chiparoși. Șoseaua ține câțva timp pe marginea canalului cu ape verzi, repezi. Grupuri de drumeți și pelerini se întâlnesc la orice ceas de zi și pe orice direcție. Ei umblă nepripit, cu ochii mari deschiși, salutând pe fiecare și neabătuți nici de arșiță, nici de frig.

Templul lui Daksheshvara, celebru în întreaga Indie, cu ziduri vechi, umede, cu plopi uriași și salcâmi. Intru lăsmdu-mi pantofii la poarta curții; umbră de stejari, liniște. Gangele curge prin fața templului, dar nici valurile lui, nici strigătele maimuțelor ce sar printre pomi – nu tulbură liniștea aceea sacră, nefirească. Câteva bătrâne pioase poartă grija altarelor mici, căci sunt multe și vechi, alături de templul lui Shiva. Ruini, coloane de cărămizi arse, lauri și viță sălbatecă, liane cu flori brumării, veverițe. Vin pelerini și se îmbăiază în Gange, își ung frunțile cu aurul prafului sacru. O fată tristă, tăcută, vinde flori pentru ofrande. Florile sunt în parte scuturate, așa că ofranda consistă într-o mână de petale și câțiva trandafiri. Cer și eu și primesc petalele pe o frunză de banan. Le ofer zeiței Lakshmi, pentru că altarul ei era mai sărăcăcios și flori mai puține pe piatra neagră. Bătrânele mă privesc ca și cum aș fi săvârșit o minune. Sunt puțini albi cari ajung până aici; și mai puțini acei ce oferă ghirlande de iasomie și petale parfumate zeilor arieni.

În altă zi am vizitat templul Gangadwara, în altă zi acea” bibliotecă minunată, într-o casă albă, cu grădini, bazin și bănci de marmură. Panditul e bătrân și conversația în sanscrită, îmi arată un manuscris extraordinar al voluminoasei Hari-vamsa, fiecare pagină lucrată cu miniaturi marginale și portretele zeilor în centru, portrete de o finețe rajpută, cu o grațioasă exactitate și unele detalii înmărmuritoare. Manuscrisul cuprinzând vreo mie de file, cu peste cinci mii de portrete, și fiecare pagină avându-și o ornamentație-filigram deosebită – a fost cerut de mai multe ori de către British Museum în schimbul a

unsprezece milioane lei. Proprietarul bibliotecii și al școlii e atât de mândru de manuscris, încât a refuzat oferta, cu toată sărăcia sa și a țării.

În altă zi, vizită la colegiul arian Gurukul, câteva mile depărtare de orașel. E gloria iLry-Samaj-iștilor, acei reformatori energici ai Indiei, puritani și combatanți, cari își cresc copiii în idealul vedic, zece ani departe de casă, trăind în colegiu, în aer liber. Viața lor e de o perfectă puritate, exaltând virginitatea, cultul Dumnezeului imaterial, respectul pentru India și tradițiile sale – și inoculând disprețul pentru idolatrie, creștinism semitic, religiozitate feminină și afemeiată, moralism teosofic și dominație britanică. Gurukul nu e numai un colegiu temut, de unde se întorc adevărați arieni și perfecți sans-critiști; e, în același timp, și un focar naționalist. Când l-am vizitat, jumătate din profesori se aflau în temniță, pentru că luaseră parte la revolta civilă. Ceilalți profesori purtau Khadar; e inutil să adaug că nimeni nu fumează, nu atinge „stârv”, nici ceai, cafea și intoxicante. Hrana lor e lapte, miere, vegetale. Portul lor e cel al indo-arienilor vedici.

Aici se vorbește cea mai superbă sanscrită în India de Nord. Și cu toată atitudinea lor ofensivă, reformatoare, intransigentă, nu sunt deloc intoleranți. Din cea dintâi zi a vizitei mele m-au invitat să conferențiez asupra religiilor comparate. Cu greu m-au lăsat să plec. Politețea lor cere ca găzduirea să se întindă două, trei săptămâni. Și numai făgăduința mea de a mă reîntoarce, precum și conștiința că prezența mea într-un colegiu „aryanist” mi-ar putea dăuna, mi-au îngăduit să scap.

Noaptea erau pe atunci fără pereche. Luna de argint, poleială lunară pe mesteacăni, pe iarba covor de țiuitori necunoscute, iarbă incertă, adăpost de șerpi. Stelele par bijuterii în cerul himalayan, colier de pietre, oază. Văzduhul e aici imaterial, cerul e aproape, mesteacăni zvelți și eleganți: decor.

RISHIKESH.

De la Hardwar, drumul taie prin pădurea cu maimuțe, apoi coboară o vale seacă, străbate jungla de bambuși până ce intrăm într-o poiană întinsă unde iarba înghite omul cu cal cu tot. Traversăm un afluent al Gangelui, ape reci, verzi, cu zvon asurzitor printre lespezile albe. Stejari, imenși, mesteacăni, tot mai puțini bambuși.

Urcăm iarăși. Trecem de linia ferată. Munții sunt acum aproape, atât de aproape încât barează priveliștea piscurilor înzăpezite. Himalaya cu ghețari și peșteri albastre se ascunde sub spinările munților pitici, grei de junglă, sfârtecați de ape. Șoseaua se îmbunătățește cu cât ne apropiem de Rishikesh. Intrarea e magnifică; templul lui Shiva pe mâna stângă, ridicat de Swami Purnananda chiar în acest an, cu un simbolism arhitectonic înmărmuritor, globul de cristal în vârful săgeții de pe cupolă mărturisind tragica incapacitate a rațiunii de a traduce divinul în categorii și valori – templu cu ziduri albe, cu

poartă albă în grădina florilor pe care ucenicii Sfân-tului le vor împleti ghirlande. E dimineată și mirodenii au ars pe altar; șoseaua primește aroma, apoi totul se pierde în praful ridicat de cireada templului Sikh. Traversăm praful cu greutate, căci e praf indian, suspendat în văzduh, pondere iritantă și statornică. Tovarășii mei se împart fiecare pe la templul sau ermitajul său. Sunt toți vizitatori de popas scurt, veniți să petreacă în atmosfera sacră câteva ceasuri sau câteva zile.

Rămân în mijlocul drumului, cu bagajele la umbră, bles-temându-mi în gând hainele europene, cari adună privitori de pretutindeni. De la un ashram (retrăite) sikh, un sadhu în robă galbenă vine să mă întâmpine, întrebându-mă dacă am unde să stau și unde să mănânc. încep să înțeleg dificultățile ce mă așteaptă; aici nu se vorbește decât hindi, limbă din care nu înțeleg mai mult de o jumătate de duzină de cuvinte. Știința mea pe bengali și sanscrită nu mă ajută. Englezește nu știe nimeni din gloată. Ne înțelegem cu multă bunăvoință, eu împletind urdu cu bengali, ei reducând hindi la rădăcinile sanskrite. Accept invitația călugărului sikh. Poposesc un ceas în mandir (templu), unde mi se aduce belșug de apă și să mă spăl și delicioase mâncări de Hindustan cu rodii, banane și migdale. Migdalele sunt aici simbolul găzduirii, al reverenței, al dragostei divine. Discipolul aduce migdale maestrului spiritual și acesta îi dăruiește – din însuși darul lui – o mână de migdale; iar dacă e discipol favorit, guru curăță cu îngrijire o migdală și i-o dă direct în gură. Acesta e semnul suprem al dragostei învățătorului.

Îndată ce sfârșesc de vizitat ashram-ul, chem doi pierde-* vară din șosea ca să-mi poarte bagajele și mă îndrept către dokbungallow. Paznicul e fonf și hindi ajunge pentru mine o taină cu șapte lacăte. Nici o boabă englezește, dar îmi aduce regulamentul bungallow-ului, din care înțeleg că trebuie să am permisie de la „Inginerul Districtului” ca să pot ocupa o cameră. N-am nici un permis. Paznicul explică, repetă și în cele din urmă înțeleg că trebuie să telegrafiez d-lui inginer. Las bagajele în tindă și pornesc spre oficiul poștal – o dugheană cu gratii – ca să telegrafiez și să cer permis; răspuns plătit, se înțelege. Mulțime de trecători, călugări, femei și vagabonzi mă înconjoară, urmdu-mă hipnotizați până la gardul de sârmă al bungallowului. Paznicul descuie una din camere – acele odăi albe, simple și fermecătoare, cu tindă largă și chaise – longue, așa cum sunt pretutindeni în Hiina-laya, pentru uzul funcționarilor britanici și peregrinajul cu bagajele după mine ia sfârșit.

Se înserează: seară pripită, cu lună – umbrele stejarilor imenși, Gangele alb la capătul grădinii. Pustiu. Paznicul e în coliba lui atât de departe îneât strigătele mele din prispă nu-L turbură. Câteva vaci, un câine, doi nepoți, un foc – peisaj ciobănesc, dacă n-ar fi umbra junglei de cealaltă parte a Gangelui,

și atmosfera intraductibilă a Himalayei revelată în orice foșnet, în stele, în tăcerea ce sa pogoară neștiut în suflet pâaa ce îl stăpânește.

Sunt sigur în bungalow. încep să mă plimb în curtea ne- ' sfârșită, o margine fiind șoseaua, cealaltă malul înalt al Gangelui. Malul e mai degrabă o râpă cu bălării și veverițe, pietros și supărător. Gangele e fermecat de lună; se zbate în ochiuri și capcane brumării, se întinde lac, șuvițe, ramă de oglindă, trece de albia fără plajă cu muntele răsturnat de cealaltă parte,. apoi se îngustează în chei și poleiala i se pierde în junglă.

Mă latră cămele și paznicul vine alergând; ghicesc că locul e plin de șerpi, căci cuvântul e același: sarpa, și paznicul îl strigă ostâl până ce îl înțeleg. Peste tot sunt șerpi, în acest ceas de seară. Mă întorc la bungalow. Liniște și apoi, deodată, liniștea e deșirată de clopotele templelor; clopote cu ecou scurt, cristalin, fără melancolia bisericilor ortodoxe, fără solemnitatea catedralelor: ritm de alarmă, ciocănele bătute sincopat, crescendo., oprite brusc, ecoul gătit de mâini îmbrățișând clopotul.

Mai toate casele, în Rishikesh, sunt ashram. Unele din ele mari cât o cazarmă, zidite în cărămidă brună, cu sute de odăi pentru vizitatori; altele asemenea vilelor albe, cu terase vaste coborând în amfiteatru spre șosea. Oricine poate afla găzduire în camerele goale, iar hrană de la cherta, bucătăriile ashrame-lor. Sunt aproape o mie de odăi, numai în Rishikesh, pentru găzduirea vizitatorilor, dacă ei sunt yatri, adică veniți cu intenții religioase. Din aprilie până la sfârșitul lui octombrie, categoriile de yatri abundă pretutindeni și congestia ajunge câteodată atât de mare, îneât nu se găsește loc de dormit nici în curte. Inutil de adăogat că în timpul Kumbh-Melei din Harchvar, – când se adună până la trei patru milioane de pelerini și yatri – Rishikeshul atrage toți acești vizitatori și corturi se întind pe mile întregi în junglă sau pe malul Garr Atunci se ridică sute de colibe și adăposturi din trestie de bambus iar după plecarea pelerinilor întregul camping prezintă un aspect dezolat sau pustiu, de tabără devastată.

La Hardvvar vin oamenii pentru temple și scăldătoarea sacră; la Rishikesh, retrăite milenară, e paradisul eremiților. Donații se fac anual din toate colțurile Indiei pentru întreținerea ascenților, brahmacarin-ilor, saddhus, pandiis, swamis, nagas, și în general a oricărui suflet religios. Hrana e puțină – turte de secară, cartofi fierți și acel inevitabil terci vegetal, dhol – și fiecare sadhu trebuie să și-o cerșească, de două ori pe zi, dueându-se la o chetra pentru turte, la o altă chetra pentru cartofi, la o a treia pentru dhol. Astfel că mân-dria și convențiile societății pe care a părăsit-o, se macină prin umilirea zilnică. Numai când un sadhu e bolnav, i se îngăduie lapte, iar la festivaluri, fiecare primește dulciuri și fructe. Majoritatea, fierște, sunt dăruiți de yatri, în „sezon” cu pânză pentru robele galbene, cu zahăr pentru ceai și gologani de

nihel, pe cari saddhus îi păstrează pentru a agonisi un pelerinaj la Eenaes sau Puri. În tot districtul nu se ucide nici o vietate, nimeni nu mănâncă ouă, iar Gangele e plin de pești colosali pe cari ermiții îi hrănesc cu firimituri. Și totuși nimeni nu e bolnav, nici slăbănog; sunt naga ce umblă zilnic douăzeci de kilometri prin pădure, sunt saddhu cari se deșteaptă înaintea zorilor și citesc voluminoase tratate sanscrite până seara – și toți aceștia trăiesc în același regim vegetal de zeci de ani. Mulți din ei, însă, practică Hatha Yoga, prin care se obține o frăgezime perpetuă a țesuturilor și o elasticitate a oaselor ce prelungește prodigios tinerețea; iar alții cunosc anumite rădăcini cari ușurează eliminarea toxinelor produse de procesele asimilatorii și, în același timp, descarcă remarcabile cantități de energie mintală.

Bazarul e același ca al oricărei populații din Nordul Indiei, dar e mult mai curat, pietruit și măturat. Se găsesc dulciuri, gogoși, trestie de zahăr, fructe de Peshawar; apoi pânză, cuverturi, pături și vase de alamă pentru uzul călugărilor. Acei yatri cu dare de mână, înainte de a porni pentru darsan (vizita personajelor proeminente din retrăite), se aprovizionează din bazar, căci eticheta cere ca nimeni să nu și apropie de un saddhu, cu mâna goală. Chiar cei mai săraci sa învrednicesc să cumpere de câțiva gologani zahăr, alune, migdale și le oferă călugărilor cu toată ceremonia respectului către saddhu. Bazarul e pitoresc, diminețile, când eremiții în robe galbene și portocalii se coboară să-și ia baia, înainte ca cel dintâiu convoi de yatri să ajungă la Hardwar. Maimc se întâlnesc pretutindeni, pe terase, pe streșini, pe străzi. Cu câte ne urcăm spre munți, cu atât sunt mai sălbatice, mai di- l forme și începe să se observe bine organizarea lor în triburi.

Se întâlnesc prin bazar curiozitățile orașelor sfinte orientale. Un om îmbrăcat în roșu și spoit cu cenușă pe față, cu scm- | nele sectei shivaite pe frunte, poartă un templu cu el, un mc dir, acoperit cu pânză roșie. Un drug pe umeri și la ambele capete povara templului, cu capișon de pânză. Omul sună un clopoțel, strigă mantras, se oprește în fața fiecărei dugheni și i capătă ceva în farfuria de alamă.

Altul stă pe o terasă cu ochii înfipti în soare. Poate e orb, căci ziua întreagă o petrece în acel extaz optic, urmărind cu pupilele căscate globul de flăcări. Sunt mulți naga, asceții-goi, cari își acoperă trupul cu cenușă și-și lasă părul să crească plete. Dar în Rishikesh, loc ferit de exaltări religioase și de degenerescenta mistică a Sudului, această clasă de asceți rătăcitori nu sunt prețuiți. Nici un soi de exaltare sau extrem zel re-! ligios nu e apreciat în Rishikesh.

Sadhana înseamnă aici solitudine, meditație, puritate și echilibru. Pe orice drum se ajunge la Dumnezeu, îmi spune un swami, dar cel mai sigur drum e și cel mai simplu. Omul îg-norant a născocit „dificultatea găsirii lui

Dumnezeu”. De ce, să fie greu să-L găsec, dacă e în mine, dacă e chiar sufletul meu? Aşa spune swami...

SWARGA – ASHRAM.

Se află pe malul stâng al Gangelui, la două mile de Rishikesh, ashram fără pereche, întâmpinând fluviul ce ajunge înspumat și cu mirosul ghețarilor, așa cum trece de cheile Laksh-manjula. La început nu vezi decât templul alb, sanctuar al lui Shiva, și câte va căsuțe ascunse printre pomi. Gangele e larg aici, lărgit între coasta de munte invadată de junglă și plaja țărmlui stâng, plajă cu nisip argintiu pe care se plimbă în inserat eremiții. Două bărci poartă trecătorii din ashram pe celalt mal înapoi.

Barcagii sunt toți bărbați de munte, voinici, destoinici; ei nu primesc bacșiș, căci sunt plătiți de mahant (superiorul ashra-mului). Când bărcile sunt amândouă pe celalt mal trebuie să chiui, ca să te audă unul din barcaii, și să treacă Gangele. Soarele bate din plin apele. Munți de amândouă părțile. Gangele curge, curge, iar în Swarga-Ashram se deapănă aceeași viață calmă, monotonă, concentrată, a mănăstirilor indiene. Sunt stânci mari cât malul răsturnat, stânci negre printre care apele se odihnesc în lacuri. Plaja e mărginită de o dună de cactuși, apoi începe pădurea străbătută de liane lemnoase, unele elastice, altele aspre cu ghimpi, adăpostind vegetația aceea prodigioasă a junglei, mușchi și ramuri, arbuști și spânzurători verzi șerpuiind în vânt. Lianele se împletesc pretutindeni, deși călugării le retează pentru netezirea potecilor, și deși oamenii din Lakshmanjula vin de le culeg pentru foc, în fiecare toamnă. Pădurea nu e bătrână, e mai de grabă avangarda codrului ce coboară din munte, dar e deasă, plină de veverițe, de șerpi, de păuni și de pisici sălbatice. Toamna, când seacă izvoarele în munte și se rărește jungla, șacalii vin până la marginea ermitajului, după hrană. Le aud, noaptea, urletele penibile și solitare și cu cât înaintăm în toamnă, cu atât vin mai aproape. Iar prin peșterile din vecinătate se întâlnesc adesea tigri și pantere, coborând din munți dinspre Pauri. Noaptea ei vin să bea apă din Gange, dihanii de lumină în bătaia lunii, domni netulburați în ținutul în care nimeni nu ucide.

Cobor în Swarga-Ashram ca să caut un Swami despre care ara auzit încă din Delhi, Swami Shivananda, de șapte ani în acest ashram. Intrb de el într-o farmacie ayurvedică și un omuleț bătrân se oferă să mă conducă. Omulețul e în pragul renunțării; a venit să-și caute locul „meditației din urmă”.

S-a hotărât să lase familie, feciori și afaceri, pentru care și-a risipit viața în muncă zadarnică și păcate negre. Bătrânul își destăinuie viața cu o înmărmuritoare spontaneitate, încheind că viața de familie e o mistificare, că societatea e plină de păcate și ilustrându-mi pesimismul său cu adorabile scene intime. Pe când era încă tânăr, a călătorit mult în Persia, Afganistan și Arabia și a împrumutat pretutindeni obiceiurile țării, mâncând carne de berbec, bând

zdravăn și culcându-se cu trei femei pe noapte, după obiceiul arab. La Basra a întâlnit prostituate române și trecutul, înviind în sufletul lui pocăit, îl face să plângă. Ne oprim din drum ca să-și potolească plânsul. Un cârd de maimuțe se coboară din pomi și ne înconjoară, socotind că ne-am oprit ca să le dăm alune...

Găsim pe Swami Shivananda în Kutiar-ul său pe malul Gangelui, împreună cu un bărbat cu ochi focoși, impozant, amintindu-mi figura lui Rudolf Steiner, Swami Advaitananda. Acesta din urmă e doctor în drept de la Londra, a călătorit în toată Europa, a cetit mult, ajunsese o poziție socială de invidiat și a lăsat toate ca să-și dedice restul vieții meditației în singurătățile himalayene. Swami Shivanada, om din Sud, e înalt, spătos, negru și fericit ca un franciscan urmând sadhana vedantină, râzând mult, își câștigase prietenia europenilor de seamă din Singapore, unde a practicat medicina zece ani. La treizeci și cinci de ani i-a murit soția și un copil. Atunci a lăsat toate și a pornit pe jos, dormind pe marginea drumurilor, mâncând gunoaie, cerșind din poartă în poartă – din Singapore în Himalaya. A fost bolnav doi ani, reumatism și malarie, dar s-a vindecat prin practicile yoga. Acum e fericit, căci pentru el nu există nici durere, nici moarte, nici despărțire, pentru că dualismul e aparent, iar singura realitate este Brahman-âtman, sufletul, unul și același în om și în Cosmos. Vechi motiv upanishadic, dar surprinzător când îl întâlnesc realizat și rodit în sufletul unui om de știință din secolul XX.

Al treilea swami cu trecut social glorios e Swami Narayan, într-un Kutiar de piatră albă, chiar alături de templu. El a fost judecător în Gwalior și, cu cinci ani înainte de pensie – care trebuia să fie cam douăzeci de mii de lei lunar – a renunțat la tot și a venit în Rishikesh. De atunci a zvârlit hainele, ac-cepând numai un cache-sexe, și cu tot gerul din ianuarie, Swamiji a umblat până la Badrinath, în ținutul zăpezilor veșnice. Doarme pe lemn, se deșteaptă înaintea zorilor și se scaldă în Gange, apoi se cufundă în sadhana.

Nimani nu știe pe ce drum a apucat Swami Narayan, pentru că el e legat de jurământul tăcerii, singurul cuvânt pe care îl pronunță fiind mantra „Om!”, salut pe care îl adresează oricui, salutând pe Dumnezeu pe care îl vede în oricine.

Swami Advaitananda e fericit că m-a întâlnit, ca să-mi expună o foarte isteată paralelă între Bergson și Bradley, pe deoparte, și Shankara vedantinul, de alta. Swamiji e la curent cu mai toată filosofia modernă, pe care o citește în traduceri englezești, și disprețuiește practicile sau devoția în care sunt antrenați majoritatea eremiților, socotind că singura cunoaștere metafizică, reală, efectivă, e de ajuns pentru mântuirea omului. Swami Shivanada îmi dă fructe într-o farfurie de aluminiu. Kutiar-ul său: o cămară în mijlocul unei

grădini, un pat, o poliță cu vase, câteva piei de leopard și tigru și două lăzi cu cărți.

Cât de simplă și plată ar fi conversația, se desprinde din cuvintele lui swami o forță indiscutabilă, o înălțime spirituală manifestată în toate pornirile și prin toate sfaturile. E aproape un magnetism, o magie, căci ochii celui inițiat în yoga capătă un luciul metalic, hipnotic, priviri pe cari nu le poți situa, dar pe cari le simți statice, dominante, reci. Swamiji disprețuiește, ca mai toți în Swarga-Ashram, „puterile” yoghinice, acele exhibiții incerte și oculte atât de discutate în Vestul superstițios. Yoga lor e disciplină personală, cură a trupului și agent de circulație în puhoiul mental, asistent imaculat și puternic în exercițiile de concentrație, meditație și samadhi. Iar cu cât disciplina e mai bine realizată, cu atât discipolul ajunge mai tăcut, mai retras. În cele din urmă, după ani de practică, sadhana cere ca ei să părăsească orice societate – și eremitul se retrage spre Tibet. Peșterile din acest ținut sunt pline de asemenea călugări, ce trăiesc din rădăcini și petrec zilele într-o meditație intransmisibilă, care poate fi simplă aromeală (cum ne place nouă, europenilor, să credem, dar care poate fi, de asemenea, una din acele spețe de extaz static, de posesiune metafizică, contemplații pierdute în Europa odată cu alexandriniil).

Așa, de pildă, Swami Purnananda din Rishikesh nu doarme niciodată. Noaptea lucrează, gândește, iar ziua își învață ucenicii sanscrită și filosofie religioasă. După miezul nopții, până în apropierea zorilor, rămâne într-o poziție ciudată, într-un fel de transă yogică, în care se spune că posedă calități profetice,

I Vezi cartea noastră: Yoga Essai sur les origines de la mystique indienne. claire-voyance, claire-audience; dar despre aceasta nu știu ni-' mic. Fapt e că transa durează numai două ceasuri și după ritmul respirației cu greu aș crede că doarme.

Mai mult, la deșteptare Swami se dovedește a fi soluționat probleme filosofice puse de discipoli sau chiar simple chestii cotidiene. Deșteptarea e sunetul de clopot ce se aude pe tot malul Gangelui, la trei de dimineață. Sunt clopotele templelor și sanctualelor, veghe oarbă în noapte, și e semnul meditației. Se spune că, la acest ceas, fiecare făptură fiind adormită, Krishna se coboară din cer ca să împartă pomeni săracilor, să mângâie pe cei năpăstuiți, să apere pe cei slabi. În restul timpului, oat menii și zeei poartă de grijă pământului, dar la trei din noapte somnul i-a cuprins pe toți. De aceea se coboară Krishna din cer, nevăzut, umil, dăruind săracii.

Iar călugării sunt săracii Domnului și rugăciunea sau me-] ditația lor dinaintea zorilor e blagoslovită...

Cel dintâi apus de soare în Swarga-Ashram, cu swamiji în- * dreptându-se spre locuința superiorului (mahant). Gangele e însângerat, munții par de

purpură, o lumină stranie se strej coară în această vale himalayană, pierdută de lume.

Hotărându-mă să petrec iarna în acest ermitaj, trebuia să; cer îngăduința mahant-ului. Mi-o dă cu bună inimă, fără să mă întrebe de religie, de naționalitate și de bani. Trebuie să res-; pect, însă, legea ermitajului: să lepăd hainele europene, să-mi I acopăr trupul cu o robă galbenă sau cu două fâșii albe (semnul studentului, brabmacarin), să umblu în sandale și să fiu vegetarian. Toate acestea le fac bucuros, căci sunt obosit de vestmân-tul meu, care atrage atenția, și obosit de pantofii pe cari trebuie să-i descalț la fiecare ușă, să-i încălț ca să traversez curtea și să-i descalț iar în pragul sanctuarului...

A doua zi mi-am adus din Rishikesh bagajele, am măturat Kutiar-ul dat de mahant – cămară solitară cu prispă de ciment și umbra „pomului lui Shiva”, cu un pat de lemn și o lampă – mi-am încuiat pentru mult timp hainele și, înfășurat în cele două fâșii albe, m-am coborât să mă scald în Gange. Douăzeci de pași printre stânci și Gangele curge, curge. Ape verzi, reci, cu mireazma tare a zăpezii.

...Au trecut două luni de când m-am statornicit în Swarga-Ashram și multe lucruri noi am aflat, multe mai am de scris în aceste memorii. Dar pe nimeni n-am întâlnit care să știe unde se află Agarttha...

VIATA ERMĂȚILOR IN SWARGA – ASHRAM.

Bat a doua oară clopotele. E dimineață, dar soarele nu se ade încă, căci răsare de cealaltă parte a munților. Ciori și >ăuni; croncănit monoton și strigătul acela aspru, metalic, deș-'ptător, al păunilor sălbatici. Jungla e rece și proaspătă, după întul de noapte. Gangele cu același parfum tare al zăpezilor topite.

Ermiții se coboară, în roabele lor portocalii pe plajă pen-L ru baia de dimineață. Plonjează complet de câteva ori, cu degetele astupându-și urechile și nările, repetând mantras. își pală apoi robele, le întind ps stânci ca să se usuce și se re-rag în kutiarele lor. A doua oară apar când se aude ciocăni-;ul de la chetra și pornesc pe cărări, desculți sau în sandale de lemn, cu vasul de alamă al cerșetorului, cerșind hrana. Ei nănâncă cu degetele, ca orice indian, fără să vorbească, uzând mmai de mâna dreaptă, căci hrana e ofrandă zeilor din trup și masa e mai degrabă un ritual. Mâna stângă o reazemă de pământ, și e socotit o gravă impoliteță, în toată India, dacă un oaspete atinge ceva cu mâna stângă în timpul mesei. Restul tiranei se aruncă sau se dă vacilor; nimeni nu poate atinge un rest alimentar. Când masa e sfârșită, ermiții se coboară pe plajă și-și spală fața, gura și mâinile. Nu există norod mai curat decât indienii. Baia zilnică e considerată nu necesară, ci indispensabilă. Majoritatea iau două băi complete, în fiecare zi. înainte și după mese, își spală atent mâinile și fața,

iar după fiecare act impur, de orice natură, repetă abluțiunile matinale. Firește, sunt și exagerări, printre „ortodocși”. Ei se îmbăiază și își schimbă hainele după fiecare vizită în, streini și nu acceptă să mănânce decât cu bărbați din aceeași castă. Dacă, um-blând pe stradă, umbra unui „sudra” îi atinge, se întorc din drum și se îmbăiază, socotindu-se impuri...

Swarga-Ashram e asemenea acelei mănăstiri din Rabelais, unde „fiecare poate face ce vrea”. Nu sunt obligatorii nici serviciile religioase din templul lui Shiva, unde se împletesc ghirlande de flori roșii în fiecare seară. Locuiesc aici peste o sută treizeci de saddhu, iar la templu nu vin niciodată mai mult de doi, trei. Nimic nu e obligatoriu pentru cel ce a renunțat definitiv la datoriile lumii. Dumnezeu lor e unul și același, dar fiecare îl numește după vrere. Unii îl cheamă Narayan, a, Shiva, alții Shankara și sunt anumiți saddhu. cari se mulțumesc cu acea mantra divină, Om, simbolizând impronuncia-bila prezență a divinului, oriunde. Când se întâlnesc, urarea lor e aceeași: Om! namo Narayan! (Om! respect lui Na» yan!). Dar dacă se află că vreunul adoră pe Dumnezeu st | numele de Shankara, când ceilalți saddhu îl întâlnesc, îl întina pină cu numele: Shankara! Shankara!

Vecinul meu e un naga (ascet gol) din Punjab, voinic, frt moș și sfânt. El nu cunoaște nici teologie, nici morală, mmetafizică. Nu cunoaște nici sanskrită, dar îmi spune că Dunl nezeu ar fi cu adevărat meschin dacă s-ar releva numai celor cari cunosc sanscrita. Naga al meu nu practică o ascenză vio~ lentă, ci se mulțumește cu o simplitate firească, petrecând zilele în lectura acelei imense Bhagavata Purana și în pronun-j tarea aceluiași cuvânt, Shankara. Când îl întreb despre mântu-irea sufletului său, îmi răspunde că însuși rostirea numelui divin e destul pentru a fi mântuit. Noptile, însă, el practică yoga respirației (pranayama), și adesea m-a invitat în coliba lui, după ce răsar stelele, ca să mă învețe această terifiantă. ! tehnică, prin care se prelungește conștiința în somn, în som-! nul fără vise și chiar în catalepsia nudă... Metoda lui e cea bine l cunoscută a școlii Hatha = Yoga, așa cum se practică în Hi-? malaya și în Tibet. își înfundă urechile cu ceară, ia o poziție stabilă f asana) cu picioarele încrucișate, cu șira spinării perpendiculară (în așa fel încât plexurile sacru, prostatic, solar, cardiac, pharingian și cavernos să coincidă pe aceeași linie mediană începând din mulaăhara și sfârșită în sahasrara), cu mâinile într-un echilibru indiferent pe genunchi, cu ochii în-; chiși dar cu vederile concentrate în acel „plex subtil” (ay. cakra) situat între sprâncene și etmoid. După ce obține con-] centrarea necesară (pratyahara, adică anihilarea activităților periferice ale simțurilor), o saturează prin repetarea mentaiă a mantrei Om – și începe ritmarea tot mai lentă a respira distanțând tot mai accentuat aspirațiile până ce ajunge la o aspirație în intervalul de patru secunde. Corpul capătă o imo-bilitate rigidă, câteodată cataleptică, și se poate

constata după ritmul respiratoriu că ascetul doarme, în sensul că toate activitățile sensoriale și mentale sunt suspendate. În această stare, liberat de obstacolele conștiinței diurne, treze, naga explorează acea inaccesibilă zonă a somnului. De altfel, practica ptana- > yama nu-și are alt rost în afara aceluia de a transmuta conștiința vegheii în zone cari, normal, sunt subconștiente sau inconștiente... Când părăsesc coliba, naga păstrează aceeași poziție de statuie; nici un mușchi nu tresare și se pot observa precis etapele respirației ritmice, începând cu umflarea porțiunii inferioare a plămânilor prin retragerea diafragmei, apoi a părții mediane prin ridicarea sternului și, în sfârșit, a părții superioare prin îndoirea arcului toracic, așa cum se află în orice tratat de Hatha – Yoga.

Libertatea ermiților se întinde nu numai la generalitățile devoționale, ci și în orice conduită personală. Fiecare poate face ce vrea, se roagă îi place și respectă credințele oricui. Nimeni nu manifestă acea atitudine definitivă a occidentalilor, că el singur a găsit adevărul Dumnezeu și oricine altul e un eretic. Nimeni nu încearcă să convertească (aceia superstiție semită a monoteismului intolerant și prozelit). Discuțiile lor sunt asupra lui Brahman, Dumnezeu Unul, Imanent în întreaga creație și totuși transcendent ei pentru că e imuabil, necalificat și indeductibil prin relații. Cărțile lor sfinte sunt: Bbagavat-Gita, Upanishadele, Imitația lui Christos, Brahma-Sutra, cu comentariul lui Shankara și Yoga-Sutra. a lui Pan-tanjah”. Dar ei nu citesc toată ziua, ci meditează, practică și actualizează spiritualitatea revelată în acele cărți. Mai tot timpul rămân închiși în Kutiarele lor, rugându-se; dar rugăciunea nu e întotdeauna devotată, nu e religioasă în sensul creștin al termenului, ci mai degrabă un exercițiu spiritual purificare interioară și athletică metafizică. Firește, nu toți sunt filosofi, dar mai toți gândesc cu mijloacele lor proprii. Câteodată, gândirea lor e mediocră, monotona și pedestră, urmând tiparele Gitei sau ale literaturii populare religioase, expri-mând până la sațietate același motiv al identității fonciare Atman-Brahman. Discuțiile cu asemenea saăăhu sunt obositoare și sterile, dar nimeni nu poate spune până la ce punct au realizat acel adevăr banal și până la ce punct „dogma” lor rămâne simplă formulare de vacuități.

Ceea ce e surprinzător, însă, e indiscutabila lor sinceritate și toleranță fără margini pentru orice crez, de oriunde. Chiar cei mai mediocri saddhu sunt întotdeauna însetați să asculte despre Isus Christos, Sf. Francisc, Kabir, Guru Nanak, și oricare alt guru, cum numesc ei pe trimiși. De cum m-am stabilit în Ashmm, ei au venit să mă întrebe asupra creștinătății și le-au plăcut atât de mult povestirile cu Fra Lorenzo (din „Floricelele” franciscane) și câteva din legendele pioase medievale, îneât m-au rugat să le repet, în fiecare zi. Ei toți socotesc pe Isus Christos fiul lui Dumnezeu și îl numesc „Lord Iesus”, așa cum

au auzit pe misionari. Dar aceasta nu-i împiedică să considere pe Buddha, Krishna și alți profeți, egali lui Isus. Ei nu pot accepta limite și zone geografice în manifestarea divinității. Spiritul lor pantheist e patent chiar în cele mai simple afirmații metafizice. Dar roadele sunt emoționante. Un bătrân saddhu, meșter neîntrecut în vorbirea sanscrită, în cel dintâi zi a întâlnirii noastre m-a îmbrățișat și a început să plân^ă/ spunându-mi: „toți suntem unul!” Ei sunt izbăviți de acea curiozitate insuportabilă a europenilor asupra cultului și nunei nu, m-a întrebat până acum dacă sunt protestant, anglican, caJ tolic sau ortodox. Odată am ispitit pe un swami întrebându-I dacă, pentru a cunoaște pe Dumnezeu, e necesară inițierea în hinduism. El s-a mirat mult de o asemenea întrebare și mi-a spus că nici o convertire nu e necesară, iar dacă iubesc hinduismul pot accepta idealurile sale, și nimic mai mult. A adăJ ugat, însă, că dacă dragostea de hinduism e sinceră, aceasta probează numai un singur lucru: că în precedenta-mi existență am fost indian...

Ei spun: „toți suntem Unul!” și, ceea ce e important, pun neconținut în practică această afirmație. Se ajută unul pe altul, se despersonalizează în fața prietenilor și practică sevM (serviciu). Un swami, aproape bătrân, e celebru prin conduita lui. Niciodată nu lucrează pentru sine, deși lucrează ca uri salahor, zi și noapte. Spală Kutiarele vecinilor, spală rufele pen-8 tru cei bolnavi, face ceai pentru oricine, aprinde lămpile, e mesagerul tuturor și e de o modestie și umilință franciscană^l Câteva zile după stabilirea mea la Ashram, a venit și a răsădit I o tufă îmbobocită în fața ferestrii, ca să mă deștept dimineatjH cu bucuria acelor flori întâmpinându-mi ochii.

Odată am întovărășit la Brahmapuri, câteva mile în glă, în susul Gangelui, o Miss venită să viziteze Swarga~A.sh-1 ram. Se aflau acolo multe peșteri și într-un a din ele am î;-tâlnit un Saddhu din Malabar, căruia nu știai ce să-i admirrH mai mult: învățătura sau sfințenia. Ne-am așezat pe nisipuOT rece al peșterii și deși noi venisem să învățăm ceva de la elfl el a început să ne întrebe. Ne-a arătat Confesiunile lui AuguajH tin și a întrebat pe acea Miss dacă a cetit Imitația lui Chri\$tos.m Aflând că nu, a sfătuit-o blând: „citește-o, Mamă, pentru căB e una din cele mai mari cărți ce s-au scris pe acest ...pământfJB Am roșit atunci, încă odată, pentru înfumurarea și păcatelaB albilor cari au venit să convertească Asia.

PEȘTERILE DIN BRAHMAPURI.

Pe atunci era octombrie, zilele calde și jungla deasă, eas cade verzi prăvălite luxuriant din coaste către albia îngustă a Gangelui. Am pornit cu Swami Shivanada și un alt saddhu, 120

Dayananda, în zori, pe poteca inundată de tufe, pe malul de sus, spre Lakshmanjula. Am trecut podul suspendat deasupra cheilor în cari spumegă, albastru, Gangele și apoi, printr-un câmp de flori, sus pe platou, ne-am afundat

în junglă. Poteca se pierdea sub ierburile acelea prodigioase, reptile cu frunza lată, Uane târâtoare care-și au rădăcinile în mal și lujerele în codru, Mnghii umede, vii, sensitive, cari se tânguiesc călcate și izbucnesc de sub picior asemenea omizilor. Arareori vedem soarele în valurile acelea verde-întunecat; îl zăream la răstimpuri în vârful de arbore necunoscut, prin spărturi de cer albastru, zeu incandescent și plutitor în zarea înșelăciunilor. Poteca șerpua dezordonat, acum printre bolovanii unui pârâu sec, acum pe sub trunchiuri căzute, uriași în giulgiu verde. Moartea vegetală nu lasă impresia aceea deprimantă a toamnei sau crepuscului, ci era un dar al prea plinului vieții, o bucurie a materiei ce se schimbă, palingeneză și sacrificiu; dans. Iar eu eram fermecat de magia aceea a ritmului veșnic și strigările cenușii schimbate în lujere cu floare albastră le auzeam, și de pretutindeni mă loveau miresme tari, nude. Umblam toți eu pasul omului intoxicat de junglă, cu respirația amețită de mierea parfumului necunoscut. Pădurea de bambuși a fost oaza simplității după babilonul de miresme și forme. Covorul de frunze era aci sobru și uscat, iar ramurile bambușilor porneau zvelte, fără imaginație, improvizând un cort imens prin pânza căruia lumina se filtra supusă și plâpândă ca un august în Anglia. Umblam și noi mai agale, fiecare cu amintirile noastre, împlânziți și împuterniciți în același timp prin făptura domestică a bambușilor.

Am ajuns întâi la coliba unui brahmacarin nepalez, un bărbat aproape bătrân, pe jumătate gol, care-și durase o gospodărie ciudată, numai bananieri, portocali și tufe de bang, ale căror frunze fierte sau fumate într-o huka de lemn produc o toropeală mult gustată de saddhus, căci se spune că facilitează concentrarea mentală și clarifică meditația. Brahmacarinul ne dăruiește banane și lămâi, apoi ne arată culturile lui de plante medicinale, de cari eram cu deosebire interesat. Știam deja de o plantă care produce o terifiantă căldură internă, uzată de Swami Narayan, acel naga care a luat „jurământul tăcerii” de atâția ani și înfruntă un ger sălbatec numai cu o zdreanță cache sexe. Și chiar în drum spre Brahmapuri, călăuzele mele mi-au arătat anumite rădăcini-bulb pe care pustnicii le folosesc drept hrană și tonic. Numele acestor bulbi o „fructul rishilor”, dar în timp ce un swami ordinar nu cunoaște decât o specie, sânti alții cari cunosc cincisprezece, șaisprezece, unele din ele cu puteri miraculoase. Secretul e grcrj de arătat, iar experiența e primejdioasă, căci majoritatea rădăcinilor-bulbi sunt veninoase. Brahmacarinul nepalez mi-a arătat însă o cultură de „frunza lui Brahma”, o plantă scundă, cu frunze mici și rotunde, cu gustul medicinal. Planta aceasta e renumită prin însușirile ei de fortificarea nervilor. Surme4 najul, excesul de concentrare și chiar unele boli cari slăbesc creierul – sunt admirabil combătute prin „frunza lui Brahma”! Ea e cunoscută de mii de ani în farmaceutica Ayur-Veda, iar! de curând a fost adoptată de „Bengal Pharmaceutical Vorlcsi din Calcutta.

Brahmarinul îmi arată, apoi, un arbust al cărui suc vindecă mușcăturile de scorpion, apoi o specie de canapis care pvM duce o intoxicație asemenea opiului și alte numeroase plante și insecte uzate de medicina ayurvedică. În acea noapte, în! coliba din Brahmapuri, notele mele se adunau prodigios însemând taine din știința botanică și farmaceutică a sihaștrilor himalayani. Multe din plantele culese le-am experimentat fia personal, fie în spiță.ul din Laksmanjula. Odată am furat l și îmi amintesc că am avut o noapte vertiginoasă, căci sensul spațiului se deplasase și mă simțeam atât de ușor, încât de câtfl ori voiam să mă întorc pe o parte, cădeam din pat... Bang are o curioasă însușire de a concentra și adânci gândul, orice gând care domină conștiința în momentul intoxicării. Firește, dacă e un gând religios – cum se presupune – meditația e perfectă. îmi amintesc însă, că avusesem în acea seară o discuție rară cu un vizitator în ashram și noaptea mea a fost plină de coșmare.

...Am coborât apoi pe malul Gangelui ca să căutăm peștera] unui naga, ascet gol. A trebuit să suim și să coborâm stânci bă-L tute de soare, pe cari se încălzeau șopârle mari și șerpi de r;i-sip, până ce am descoperit stânca din mal în care se afla peștera ascetului. Soarele ardea neîndurat și noi suiam pe trepte improvizate, ajutați de o frânghie ce atârna din gura peșterii. Am început a striga: Om! Om! Namō Narayan! și ascetul z deschis ferestruica de lemn ce astupa gura peșterii. Era tânăr palid de înfrânări fără număr, slăbit de arșița ce încingea pe tera și zăpăcit de lumină. Cu desăvârșire gol, cu plete strân coc în creștet, a venit în gura peșterii să ne vadă. Călăuza m îmi spune că peștera e plină de șerpi. încep a descoase, ascet în sanscrită și aflu că a fost pandit și studiază acu comentariul lui Vachaspati Misra la Vedanta = Sutra = Bhashya a lui Sankaracharya. Nu vorbește o sanscrită e lentă, dar îmi arată cărți și manuscrise, printre cari un Kalidasa cu comentariul lui Malinatha, admirabil transcris în cerneli negre și roșii. Vorbește stins, cu ochii ofliți de întunec. Se minunează că vin atât de departe, dar refuză o discuție filosofică, fie pentru că mă socotea un mleccha (barbar), fie pentru că era ostenit de vorbire. Ne coborâm jos, asudați și năruiți de arșiță. Gangele se rostogolește albastru printre stânci, un albastru neobișnuit de viu. Pornim iarăși pe plaja ruptă de stânci gigantice și micul nostru grup marchează cele dintâi dăre umane pe nisipul necălcat decât de maimuțele coborând să bea din apa Gangelui...

Ajungem la Brahmapuri. O singură colibă din trestie de bambu, solid durată pe un fundament de pietriș, cu două pî-râuri coborând în ambele coaste. Swami care locuiește vorbește perfect bengali, pentru că maestrul său spiritual a fost un bengalez pustnicit în aceste părți ale Himalayei. îi ascult povestea, odihnindu-mă pe prispa cu rogojini, la umbra arborilor uriași. Patru oameni din Laksmanjula lucrează la plantația de bananieri și întreaga

gospodărie, oază neverosimilă în inima junglei, îmi reamintește violent peisagii din Ceylon cu singalezi pe jumătate goi în plantațiile arborilor de cauciuc.

Un trib de maimuțe cenușii, cu fețele albe, locuiește chiar în spatele colibei și swami întâmpină multe dificultăți ca să-și păstreze plantațiile. În timpul zilei, el scoate din colibă piei de leopard și de jaguar și le așază pe trunchiuri. Întreg tribul e cuprins de panică, chiuie, țipă și se înalță vertiginos către vârful de pomi, sărind din ramură în, ramură, cu un zgomot înfricoșat de frunze biciuite, sau încolăcindu-și cozile de crăci și oscilând ca un pendul între liane. Niciodată n-am văzut atâtea maimuțe și atât de sălbatice. Spectacolul mă interesa cu atât mai mult cu cât mă simțeam suspectat din vârful pomilor și la orice moment puteam fi lovit cu fructe sau ramuri de către șeful tribului, un mascul cu ochi întărâțați și cel din urmă din retragere.

Swami îmi mărturisește că le observă și el de luni de zile și se minunează de atâta vitalitate. Maimușorii sunt într-o permanentă agitație, cu volte amețitoare, cu risipă de aventuri amoroase – și cu toate acestea, deși hrana lor e puțină și la voia întâmplării, nu sunt slabi și se bucură de o longevitate umană. Swami crede că vitalitatea aceasta vulcanică se datorește unor rădăcini speciale pe cari numai maimuțele le cunosc și-și susține teza amintindu-mi că sihastrii cunosc parte din aceste specii de bulbi, lucru pe care am fost nevoit să-l accept. El, însă, procedează științifice; spionează ce plante și rădăcini mănâncă anumite maimuțe și le observă conduita zile de-a rândul. Investigațiile lui sunt pline de riscuri, dar el e optimist și nu admite eșecuri; e sigur că în câțiva ani va afla planta miraculoasă... Mă surprinde atitudinea aceasta de cercetător pozitiv în viața junglei, pentru că eremeții ignoră, în general, atât frumusețile naturii, cât și legile ei, și sunt de o neînchipuită indiferență la tot ce nu privește Absolutul, metafizica și fizica mântuirii lor.

Gazda noastră aprinse focul pentru a coace turte de se și fierbe vegetalele. Noi coborâm pe malul Gangelui, să viam și peșterile. Sunt mici, ascunse în stânci. create la întâmj de rostogolirea malurilor de piatră. Găsim pe cea mai P^H rească și cea mai încăpătoare, adevărată peșteră de siha; în care a locuit șase luni Swami Ramtritha, acel incompa^H maestru spiritual al Indiei. Intrăm cu greutate și ne așezăm pe nisipul rece al peșterii. Acolo am întâlnit pe acel bătr^H swami din Malabar, care a întrebat, cu alt prilej, pe o creș^H dacă a cetit Imitația lui Christos. Swamiji tocmai se coborâm din piscurile de zăpadă veșnică. Opt luni nu văzuse pe nimeni afară de cei trei brahmacarini minori pe cari îi învață sanaH krita și filosofia. Eram cel dintâi „din lume”. M-a întrebat dacă S regele și Gandhi trăiesc. I-am spus că M. S. trăiește, dar că Mahatma e în închisoare. Pustnicul a început a plânge, apoi a râs, un râs ciudat și sincer. Tainele pustniciei...

Colindăm stânci după stânci. Nisipul arde, șopârle se risa pese la zvonul pașilor și Gangele curge înspumat de chei. Jungla crește magnifică, pe ambele maluri. Miresmele ard din colțuri nevăzute. Nimeni nu știe de unde vin, îmi spune Swamiji căci le-au adus corpul neînsuflețit al lui Swami Ramtirtha, pierit în aceste locuri, în apele Gangelui. E, poate, pocăința fluviului...

COBRA NEAGRA.

Octombrie a fost sezonul pelerinajelor la Hardwar, Ri hakesh și Swarga-Ashram. Zilnic, grupuri de ținuturi împreună în cele patru părți ale Indiei ajungeau la ashram ca să privescă pe cei mai desăvârșiți saddhu și să dăruiască daruri. obiceiul caracteristic al indienilor, chiar al celor agnostici atești, să viziteze cu familiile centrale religioase și să ceară sfaturi de conduită sau să cerceteze pe maeștrii vedantini asij 124 prin tainelor dumnezeului interior. În acest fel, ideile și reformele permează întreaga Indie, vast proces de osmoză spirituală, idei pornite din sihăstriile himalayene și cutreierând provincie după provincie până la Capul Comorin sau în jungla Asamului. Numele unui sfânt se popularizează astfel, alături de rezumatul credințelor sale religioase, și discipolii vin de pretutindeni, fără propagandă și fără publicitate. Cu cât mai retras trăiește un sadăhu, cu atât mai profund străbate personalitatea sa în India, țara balaurului fermecat. Pentru un hindus care trăiește în societate și în familie, cei ce au renunțat și s-au retras în pustietăți sunt asemenea unui zeu, prin simplul act al renunțării. Chiar dacă ermitul e mediocru și plin de tentații mondene, valoarea sa rămâne intactă. El va atinge într-o zi liberarea după care e înfometat sufletul indian. În timp ce acei cari trăiesc participând la instituțiile sociale, sunt osândiți să se nască iarăși și iarăși, în roata dureroasă a transmigrărilor, ...vamsara.

Când, însă, un alb, un european creștin acceptă renunțarea monastică, chiar pentru un răstimp, viața lui ajunge mitologie și numele său e adorat ca al unui RISHI. Cei dintâi pelerini îi răspândesc numele prin bazare prin trenuri, prin șezători în jurul focului – și chipul albului se transfigurează, proporțiile se dilată legendar, spusele lui sunt memorate și citite, scrisorile lui sunt traduse în cele o sută de limbi ale Indiei. Dintr-un simplu și mediocru european venit să învețe ceva de la sihastrii himalayeni, el se descoperă deodată idealizat, într-o apoteoză ciudată și neverosimilă. Oamenii aud de el și vin, vin mereu, pentru darsan. Kutiarul său e invadat de grupuri pioase, bă-trâni cari îi cer lămuriri asupra Bhagavat-Gitei, bărbați cari îi oferă mii de rupii, pentru a înființa aziluri și școli religioase, femei cari îl acoperă cu daruri – pânză de casă, dulciuri, rodii, săculețe cu zahăr și ceai, banane și migdale – fecioare cari se pleacă în nisip și-i ating cu fruntea sandalele, copii cari se cer binecuvântați în sanscrită, bolnavi cari se cer tămăduiți, ignoranți cari se cer luminați.

Albul se descoperă despersonalizat și transmutat într-un Binefăcător taumaturg și angelic. Mărturisirile lui penibile că nu e nimic, că nu știe nimic, că a venit în India să învețe iar nu să predice sunt considerate sfântă umilință. Dacă vorbește – e privit un Suflet mare, magnanim, care își pierde vremea ajutând pe cei ignoranți. Dacă tace – e privit drept un adevărat sfânt, care a depășit vorbăria muritorilor de rând. Oamenii se închină atunci în fața lui, femeile se pleacă și îi mângâie tălpile, îi ating hainele cu fruntea. Un singur cuv: face fericiți pentru un anotimp. Ei așteaptă orice de la; alb care primește să trăiască după cum trăiesc rishii; aștc un zârnbet, o privire sau un vers sanscrit sau chiar numai pronunțarea aceluui cuvânt fermecat; Shanti! Shanii! (pace). India e înfometată de dragoste, de simpatie sinceră și desintere-sată, venită din partea celor cari au robitor-o. O glumă pentru un servitor îl face sclav stăpânului, pentru viață. Oameni învă m tați să primească numai ura și disprețul europenilor sunt co-vârșiți în fața excepțiilor și cu cât sunt mai ignoranți, mai neștiu-L tori de cele europene – cu atât devotamentul lor e mai sincer și mai profund.

Am fost cu prilejul unui asemenea grup venit pentru dar~ f san, când am văzut pentru întââa oară cobra neagră. Șerpi am întâlnit mereu, în ashara, atât vipere cât și cobra, dar nimeni nu îi atacă aici, așa că nu sunt primejdioși. De altfel, e izbitor faptul că nimeni nu își amintește să fi auzit cândva de saddhu mușcat de șarpe. Peste tot în India se vânează cobra și pytho-nul, așa cum se vânează sălbătăciunile. În toamna trecută întovărășeam un inginer englez la vânătoare pe țarmurile Gan-; gelui. Pe când traversam jungla aceea indescritibilă a Bengalului, ne-am oprit deodată amândoi, ascultând un strigăt:le pasăre, strigăt ciudat, uman, agonie. Eu nu am înțeles că e sp unui porumbel sălbatec fascinat de ochii cobrei, dar tovarășul meu a recunoscut strigătul și a început să se apropie atent de arborele de unde pornise chemarea. Amândoi am zărit atunci o scenă intraductibilă, așa cum e întreaga viață a junglei. O cobră gigantică își fixase privirile de oțel albastru pe ochii unui porumbel dintr-un arbore vecin. Pasărea a chemat chemarea aceea de noapte care ne-a tulburat, dar n-a putut -zbura. Cobra își scurgea fascinarea prin aceeași privire de duh teluric, ași teptând. Dar tovarășul meu, după ce mi~a descoperit dn cotidiană a junglei, a împușcat cobra. Ne-am apropiat arnân-doi de porumbelul sălbatec. Era mort și el, de spaimă...

Altădată, în Calcutta, am descoperit un pui de phyton în; sufragerie și L- a ucis un băiat al gazdei. Dar bucătarul ne-a vestit că „mama șarpelui” va veni căutând răzbunarea. Deși am răs cu toții de „superstiție”, gazda a oprit copiii să se joaca seara prin grădină. Puține zile în urmă, în timpul cinei, am auzit toți un orăcăit de broască, străpungător de metalic și precipitat. Gazda a recunoscut strigătul broaștei în gură de șarpe. Am ieșit toți cu felinare și lămpi

electrice pe veranda încăl-L26 cată de vase cu flori și arbuști. Strigătul venea dintr-un colț al verandei și cum a zărit lumini, șarpele, în loc să fugă, s-a oprit încolăcit în loc. N-a fost greu de ucis. Dar era și el un python.

...Nu văzusem, însă, până acum o cobră neagră, cea mai terifiantă reptilă, care ucide, după spusa indienilor, în două minute. Am alergat, și eu și vizitatorii mei, către un kutiar vecin unde auzisem larmă și văzusem oameni precipitându-se cu bastoane. Swami, care locuia în kutiar, își deretica avutul, scu-turând pânzele și măturând odaia, când a descoperit o cobră imensă într-un coș de nuiele. Un swami nu poate să ucidă. Datoria lui e să hrănească toate viețuitoarele, și adesea lasă ® ceașcă cu lapte pentru șerpi dacă se întâmplă să fie. Dar, mă-turând odaia, swami a lovit fără voie cobra și a întărâtat-o. O cobră iritată nu pleacă fără să muște prima ființă ce o întâl-nește în cale. Swami a încercat s-o gonească cu bățul, izbutind s-o înfurie mai rău. Odaia era goală, swami a trântit ușa, aștep-tând să se potolească. În timpul acesta, un englez saddhu, Swami Jnanananda, care se coborâse din munți numai cu puține zile înainte, a venit în fața Kutiarului, unde se adunase gloata vizitatorilor și a ermiților.

Se spune că un englez nu fuge din fața primejdiei, tocmai pentru că îi e frică de fugă. Swami Janananda (pe adevăratul său nume Arthur Yaung) a deschis cu bățul ușa colibei, socotind că va găsi cobra furișată într-un colț, și, sperioasă. Dar a aflat în față-i gigantica reptilă neagră, fluierând de furie în-spăimântată de venin. N-a avut timp de nimic altceva decât să se apere. Și, din, întâmplare, a sfârâmat capul cobrei de la cea dintâi lovitură de baston. A scăpat o viață de om, firește, căci în acest ashram nimeni nu cunoaște leac împotriva cobrei negre și dacă cineva ar fi mușcat, murea înainte să vină leucitorul din Hardvvar. Totuși, Swami a făptuit o crimă, uci-gând, și toți ermiții au fost consternați. Am scos trupul cobrei din colibă; măsura aproape doi metri, neagră cum e cărbunele. Am legat-o cu o frânghie și am aruncat-o în Gange. În acea seară toți ermiții s-au rugat pentru păcătos.

...Dar am observat că adesea laptele din ulcica mea scade. Bănuiam că vreo pisică sălbătică mă vizitează noaptea. Până ce, într-o noapte, am auzit fluierat în surdină și zgomote ciudate. Nu aveam lampă și nu m-am coborât din pat. De altfel, știam că nici un șarpe nu mișcă până ce nu e iritat. Dimineața am mărturisit ciudățenia unui. Swami meșter în toate încurcăturile. El mi-a sugerat o idee minunată. Am prins amândoi o iguana, unul din acei „crocodili” de uscat, ce trăiesc pe sub stânci și vânează șerpi. Sunt animale năuce, mari cât o curcă și cu um dezastruos aspect de reptilă preistorică de carton. Niciodată n-am privit ochi mai nedumeriți decât ai unui iguane. Oricum!

am prins-o cu ușurință și am adus-o cu o frânghie în kutiaruq meu, după ce am închis, fereastra. I-am dat drumul și noi am!

părăsit odaia. Am așteptat vreo două ceasuri, apoi am intrat.!

Iguana, sufla greu, umflată și năucă. De atunci n-am mai auziți fluierat în noapte și nici laptele n-a mai scăzut. Iguana își fă-L

—cuse datoria; înghițise șarpele...:

LEPROȘII.

Șoseaua de la Rishikesh spre Munikhereti coboară o albie de râu secăt prin care curg, vara, pâraie limpezi și leșiatică. Priveliștea e, aici, dezolantă și ochiul caută dornic apele Gangelui, ce se ghicește undeva, după umărul de deal retezat. Spre munte, valea se îngustează printre pietre, apoi cotește înapoia unui asliram cu terasele spre soare-răsare, se înfundă în junglă și se pierde undeva în inima munților, în Tiri.

Acesta e drumul pelerinilor de la Hardwar și Rishikesh, spre Lakshmanjula. Ei vin în grupuri, cu robi purtând pături și șaluri sau cămile închiriate în drum sau catări și cai de munte cu călăuzele lor himalayene.

Altădată, autobuze grele se coboară din Rishikesh și străbat valea seacă în hureit de oțelării, până ce ating iarăși șoseaua umbrită de acei pomi cu floare galbenă și frunze lungi ca ale oleandrilor.

Pe orice drum ai veni, te lovesc dintr-o dată zvonuri tân-guitoare, miorlăit feminin și jalnic, litanie știrbă, nazale prelungite liturgic – zvonuri sfâșietoare, cerșetoare, în cari anevoie distingî cuvintele: „Maharajah, Maharajah...!” Din umbra dealului se coboară convoi neverosimil de zdrențe, cărje și râni. Te oprești uimit în bătaia soarelui, iar ființele acelea inumane te înconjoară, te imploră, te hărțuie cu mătâni și plâns. Nu le ghicești de la început soarta, pentru că ei își acoperă rănile cu zdrențe de sac sau lepădături. Dar dacă te văd rezis-tând, încep a-și arăta plăgile, ispitindu-ți omenia și scârba. Plăgi de coșmar, roz-albe, argintii, sclipitoare, în soare – și în jurul tău valea seacă, dezolantă, pustie. „Maharajah, Maharajah...!”. 128

Leproși. Cu profilele lor accentuat leonine, cu mâinile lor fără degete, bonturi de coji argintii. Unii, la începutul calvarului, proaspăt aruncați de familii, poartă încă vestimintele vieții dintâi. Recunoști tinerețea în femeile cu costițele prăfuite, cu ochii încă vii – căci „principesa de argint” seduce pe îndelete, întâi degetele, apoi talpa, apoi nasul, coatele, gura... recunoști gândire și înțelepciune în privirile bărbaților cari s-au descoperit deodată paria în mijlocul celor pe cari i-au hrănit, ostracizați și blestemați. Nici de cerșit nu li se îngăduie în orice loc. Ei sunt goniți și huiduiți cu câinii, până ce află de un loc ocupat de alți leproși și pornesc atunci să-i găsească. Mulțimea lor se adună, an după an, și deși mulți mor sau seucid în junglă – numărul crește, durerea lor se adâncește ca o pedeapsă din Apocalips.

M-am întors dis-de-diminează. Nu i-am găsit în vale, dar un băietan m-a lămurit că ei dorm într-o casă părăsită din munte și vor veni. I-am așteptat.

Când soarele s-a încălzit de-a binelea, grupurile lor au început a se coborî pe potecile din valea seacă. Unii în cârji, alții târându-se, murdari, căci nu li se îngăduie să se spele în ape curgătoare, iar lacurile au secat. Măștiau că le-am dat bani de câteva ori și fețele lor s-au înseninat văzându-mă. Dar eu venisem cu un gând mai curajos: voiam să le găsesc un sălaș, un spital sau un ashram și bani destui ca să nu mai cerșescă. Căci gologanii pe cari îi aruncă unii dintre pelerini se întorc din mâinile lor argintii, crainici ai „principesei”. Și de curând, o adolescență din Munikhereti, ascunzând naivă un ban de nichel în gură, și-a înțeles soarta și a dispărut. Poate s-a lăsat să moară de foame în junglă sau poate a plecat să-și afle tătmăduirea la vreun RISHI din peșteri. Am început a-i descoase cu bruma mea de hindi pe care am deprins-o în aceste luni de ermitaj. Am aflat că n-au casă, nici hrană căci primăria din Rishikesh n-are fonduri și tot ce a putut face pentru ei a fost să le consacre locul de cerșit pe care l-au ales, în drumul pelerinilor milostivi. Nimeni nu se gândește la ei. Bogătașii religioși sunt ocupați să-și dăruiască averile pentru ridicarea de noi temple și Ashram sau adăugind mii de rupii pentru întreținerea celor șase milioane de saddhus ale Indiei. Autoritățile nu pot face nimic, pentru că n-au primit ordine (de altfel, chiar în Bombay leproșii sunt înșirați pe străzi. m-a lămurit victorios un slujbaș, ca să se scuze). Serviciul sanitar e neputincios, pentru că nimeni n-a învățat cum să vindece lepra și le e frică să se apropie de leproși. Toți fug ladia sau întorc capetele. Le e milă de ei, dar știu că fiecare ►efauij să-și ispășească păcatele vieților precedente. Orice se întârnqH cu noi își are rost și ascunde un tâlc. La ce bun să intervira^H acțiunile altora? Karma e o datorie reconfortantă și eonfoj tabilă, știam aceasta.

...Mi-au spus că, în seara lunii noi și a lunii-pline, îi se dă hrană de la un ashram din apropiere. Acesta e singurul ajutor efectiv. M-au invitat să vin și am venit în seara lunii-r Singurătatea aceea pustie a junglei, dezvoltarea văii răcorit» de lumina lunară. Ei așteptau. Un clopot a bătut mărunț și rândurile lor s-au îndreptat către ashram-ul vecin. Au primit; fiecare chapati și dai, adică aceleași binecunoscute turfc și terci. Primeau hrana flămânzi și bestiali, în cioburi sau în hâSâtlH în frunze de bananier sau în farfurii ruginite. Milostiveau și se târau la marginea drumului. Umbrele lor se jucau hidoase I pe plaja luminii. Mâncau flămânzi, mâncau, ca toți indienii, cu | degetele – cu ce le mai rămăsese din degete...

Trebuiau, de acum, să aștepte treisprezece sau paisp?< zile. Să aștepte, adică să rabde sau poate să moară. Și iâim care să se îndure, să se apropie de ei; nimeni în care să încreadă. Au avut un singur protector, pe un oarecare Hari Singh, dar l-au pierdut și pe el.

Acum vreo treizeci de ani, dr. Hari Singh s-a întors proaspăt de știință și intoxicat de entuziasm social, de la Londra, într-o călătorie spre Paurî, a

întâlnit grupurile de leproși dâfl vale. Deși familia lui îl aștepta în Lahore, doctorul s-a hotărât să nu se întoarcă până ce nu va găsi un azil. A umblat, a stri-gat, a cerșit și a izbutit, în câteva luni, să adune pe toți leproșii din ținut într-un falnic ashram cumpărat cu banii unui mit-lostiv rajah. Era singur, căci nimeni nu se încumeta să se apropie de leproși. Dar a scris serviciului sanitar din Deihi și a primit o echipă. Familia sa a încercat să-i întoarcă din drum» prin orice chip. A trimis o soră, un frate, un copil de câțiva ani, să-L ispitească. Hari Singh a rezistat. A trecut o jumătate de an de la exilarea lui. într-o zi primește o scrisoare, care îi chema urgent: soția sa născuse o copilă și-L implora să vină* Medicul a capitulat. Dar, în seara plecării, când toți leproșii îl implorau plângând, el a descoperit la încheieturile pumnului câțiva solzi argintii. Atât. Și în aceeași seară s-a împușcat Sinuciderea a făcut zarvă. Echipa s-a reîntors la Delhi, ashraot-ul a fost evacuat și leproșii s-au trezit tot în valea seacă., De[^]-atunci nu-i mai ajută nimeni.

LA GKANIȚA AFGANISTANULUI

(fragmente) în ziua de 7 noiembrie 1930, Arthur Young și cu mine eram arestați în gara Lahore. Lucrurile s-au întâmplat astfel; amân-doi plecaserăm noaptea târziu, din Amristar, informați de gazda noastră (un tânăr profesor din Khalsa College) că tulburările politice sunt în violentă creștere și că ar fi bine să ne depărtăm cât Bfi ai curând de centrele naționaliste teroriste. E adevărat, cu câteva zile mai înainte se descoperise un depozit de bombe la Delhi, și asta ațâțase cumplit poliția. Se făceau percheziții pe stradă, se făceau descinderi. Era, s-o mărturisesc, un lucru foarte plicticos. De când coborâsem din Himalaya cu Arthur Young (care își luase numele de eremit Swami Jnana-nanda și umbla îmbrăcat în robă monastică) fusesem neconținut sub observația poliției. La Gurukul, colegiul Arya-Sama) de lângă Hardwar, venisem cu gândul să rămânem câteva zile, când un agent secret se apropie de mine și-mi spune că ar fi de dorit să părăsesc colegiul.

Toate acestea erau de-a dreptul obositoare. Am plecat din Amristar hotărâți să ne apropiem cât mai repede de frontiera nord-vestică. Punctul nostru central era Peshawar; aici trebuia să rămânem cel puțin o săptămână în care timp eu aș fi cercetat arta greco-buddhistă colecționată în Muzeu, iar Arthur Young ar fi luat lecții de pushto și persană (pe aceasta din urmă o cunoștea deja). După aceea, gândul nostru era să trecem în Waziristan, unde Young avea prieteni încă din 1918; de aici, eu urmam să mă întorc – prin Quetta – în India, iar ei să încerce marea aventură de la intra în Afganistan prin Persia. Toate acestea erau bine puse la punct în serile și nopțile noastre din mânăstirea himalayană unde ne cunoscuserăm.

Noaptea din 6 spre 7 noiembrie mi-o amintesc și acum cu o extraordinară prospețime.

Am venit devreme în gară, ca să putem dormi bine până la sosirea trenului. Obosiți, surescitați; eu mă hotărâsc să îmbrac din nou hainele europene, tocmai pentru a nu întâmpina neplăceri. Când intru din nou în sala de așteptare, un domn se apropie de mine și mi se adresează foarte politicos într-o limbă necunoscută. îi răspund, în englezește, că nu înțeleg.

— Cum, nu sunteți mahomedan?

Părea foarte mirat. Barba mea îl înșelase. Atât timp cât păstrasem roba galbenă a ermiților, păream hindus; acum, în haine europene, păream musulman. Nu știu de ce, luql ăsta mă incinta. Domnul mi se prezentă: funcționar la Sfl viciul Aeronautic ciin Bagdad; stabilit de zece ani în PersjM Venise în India să-și vadă niște rude. Comandăm ceai și, de unde noi speraserăm să ne odihnim toată noaptea, domni;! din Bagdad ne ține de vorbă până la venirea trenului. Dar ce conversație, ce amănunte! Deschid caietul cu însemnări din acea călătorie și găsesc: „îmi spune că Bagdadul e un oraș apr parizian și femeile, îmbrăcate ultramodern, sunt în genera] prostituate. Câteva cazuri specifice de mare virilitate a j^H bilor; un bătrân de 60 de ani se plângea Khedivului că nai vasta îi e bolnavă, iar cum el obișnuia să facă dragoste de patru ori pe noapte și cum, pe de altă parte, e prea sărac ca să-și poată lua o a doua soție – ce să facă acum? ...Domnul acesta ne povestește că mulți arabi au copii la 80 de și cu mai multe soții. El a studiat cauzele acestei uluitoai lități: crede că sunt smochinele.”

Bem ceaiuri multe, fumăm, iar când vine trenul alegem ace-* lași compartiment. Dormim puțin; ajungem la Lahore pe ia șapte dimineața. Ne despărțim de musulmanul nostru, fu. te îneântați. Ne uităm pe cer: se vestea o dimineață călduro.;ă. Cu bagajele în mână (lucru nepermis în India), ne grăbim ieșire. Atunci polițaiul gării – un englez îmbrăcet în alb, cu casca tropicală prea mare pentru capul lui, cu revolver și bafl ionetă – se apropie de noi și ne invită politicos, nu în salaB de așteptare, ci într-o odaie de lângă cabina telefonistului. Ne l simțim foarte prost, singuri în odaia aceasta streină. PolițiatujM ne cere pașapoartele. Eu i-L arăt pe al meu. îl privește mirat:m „cum, nu sunteți mahomedan?” De altfel, așa a fost inform: că un domn turc a fost arestat aseară la Bombay, cu numeJjM meu. încerc să-i explic. Inutil; trebuie să rămân arestat în ca-fl mera aceasta până ce va veni șeful poliției locale să ancht li spun că poate telefona la Calcutta, se poate informa mine. Notează cu atenție adresele. îl întreb dacă pașaportul! nu e o identificare suficientă. Foarte placid, îmi răspunde cz seamăn cu fotografia din pașaport; că eu am barbă, iar poșe -firul pașaportului e ras, că turcul a fost prins la Bombbay, că. m | sfârșit, pașaportul nu valorează mare lucru.

Rămânem singuri în odaie. Nu știm de ce, amândoi am tat să ne privim în ochi când am auzit zăvorul tras în t polițistului. Fereastra, zăbreliță; și,

rezemat de ea, un chaprasi nesimțitor, un tip oribil care a refuzat chiar să ie cumpere țigări. Cald. Ne scoatem hainele și așteptăm. Acum, mie mi-era teamă mai cu seamă de Arthur Young. Băiatul acesta nu prea e bine văzut de autoritățile engleze din Inc Irac și Mesopotamia. De la război încoace fusese pretutindeni, își jucase averea de zece ori, schimbase câteva slujbe, încercase să se sinucidă sărind cu motocicleta în mare – și sfârșise prin a se călugări, intrând în mânăstirea Rishikesh. Dar nici aici nu-și găsisse liniștea. Plecase, câteva luni după călugărie, spre Tibet. Pe drumul”Badrinathului l-am întâlnit eu, prăpădit, cu tălpile umflate, pe jumătate degerat, purtat în cârcă de niște pelerini din Rajputana. În acea colibă de pe marginea Gangelui ne-a povestit el, noaptea, foarte emoționat, cum s-a ho-tărât să lepede hainele europene și să apuce calea singurătății; și-a svârlit hainele într-o baltă, pe inserat, și și-a îmbrăcat roba. Așa a pornit. Rajpuții, evlavioși, ascultând povestea aceasta tristă, au început a plânge și i-au căzut la picioare, spunând:”Ești un sfânt, Swamiji” (Și Young care țipa: „Nu-mi atingeți tălpile!”)

Nu pot spune că îmi aminteam toate acestea în ceasul petrecut singur cu Young, acolo în Lahore. Dar mă întrebam dacă nu cumva băiatul acesta ascundea mai multe taine în viața lui atât de misterioasă și de incoherentă. (Am aflat mai târziu că Young delapidase 400 de rupii de la Burma Oii Company, dar că poliția habar n-avea de fapta aceasta. Poliția 51 suspecta pentru haina sa călugărească. Dar în urmă – prin ce miracol nu știu nici acum – L-a crezut agent secret pe „Afghan Border” și i-a făcut toate înlesnirile). În același timp, cum mi-a mărturisit-o altădată, Young se gândea dacă nu cumva eu sunt cu adevărat un spion bolșevic; și asta îl făcea bănuitor și tăcut. Aștepta cu nerăbdare să se întoarcă șeful poliției locale, cu dovezi de la Calcutta.

— De ce ne-am oprit noi la Lahore? mă întreabă, după o pauză penibilă.

Îi explic că orașul e foarte interesant, că în Muzeu se află toate descoperirile de la Gandhara, că, în sfârșit, chiar el dorise cu puține zile mai înainte să ne oprim în Lahore, căci avea aici cunoscuți. Mă privește bănuitor. De câte ori îi vorbeam de arheologie, mă spuspecta de spionaj.

În sfârșit, veni șeful poliției. Chaprasi se ridică de la fereastră și luă poziție de drepti. Eram emoționat. Intră un domn în vârstă, însoțit de polițaiul gării. Foarte politicoși amândoi. „Ce păcat că nu sunteți preot belgian (a belgian father), îmi spune șeful. Semănați așa de mult. N-ați fi avut nici o dificultate atunci.” Mă scuz și eu cum pot mai bine și mă în-căpățânez să-i spun că sunt român. Îmi cere încă odată pașaportul. Mă întreabă dacă nu am ceva scrisori, cu ce mă ocup,

1*% O ce caut în Lahore. Spune că a tetejjwpat la Caâcutta, dar că lai adresa indicată de mine nu locuiește nici un român. Încerc să! protestez, și le spun că voi reclama consulului francez din Io-' calitate, că dacă se îndoiesc de

pașaportul meu, nu au decât să i mă întovărășească la un bărbier, să vadă că sunt același din fotografie. Zadarnic. Își cer amândoi scuze și încep să se ocupe de Young. Că de ce poartă halatul acesta galben? – fiindcă așa îi place lui. Că de ce a venit în Lahore? – pentru că a avut bani; că dacă n-ar fi avut ar fi rămas în mănăstire. Dar cu mănăstirea ce e? Sunt europeni pe-acolo? Se face politică?: Se mănâncă bine? Iată pe Young antrenându-se într-o călduroasă apologia a Himalayei și a vieții cenobitice. Singurătatea munților cu crestele veșnic înzăpezite. Peștii mari cât brațul, întovărășind bărcile ca să ceară de mâncare! Se poate vâna?; întrebă șeful. Nu în regiunea aceasta; Nici un ou nu se poate mânca pe malul stâng al Gangelui, unde sunt mănăstirile. Ei, vezi, reflectează șeful, asta e păcatul Indienilor; sunt bigoți, sunt încăpățânați.

...Rezultatul a fost că s-au retras amândoi și ne-au încuiat din nou. De data aceasta, însă, ni s-a adus ceai, carri și țigări, începem să ne certăm: Dacă tu n-ai fi avut barbă... Și dacă tu n-ai fi venit cu roba asta galbenă.

Au trecut încă vreo două ceasuri. Se făcuse atât de cald, încât am bătut în geam la chaprasi, amenințându-L că-L stingem în bătaie, la plecare, dacă nu se găsește un ventilator de birou. Omul a alergat prin toată gara, a găsit ventilatorul, dar nu putea să-L introducă în cameră. A trebuit să-L proptească de fereastră, să bage sârma printre gratii, și noi de-abia, de-abia am putut să atingem priza. Oricum, era mai răcoare. La răstimpuri, sârea sârma de la priză și Young injura birjărește. Ne scoaserăm cămășile și stana la fereastră fumând. Ckaprasi trebuia să susțină ventilatorul și să gonească în același timp curioșii cari se adunaseră să ne privească...

Nu știi ce-am fi făcut până la urmă, dacă cei doi polițiști n-ar fi venit. Nu păreau deloc jenați că ne găsesc despuiți până la brâu. E un infern, le spuse Young. începură alte cercetări: Unde avem de gând să ne ducem? DiFect la Peshawar? Foarte primej”dios, mărturisi șeful. Vom fi găzduiți de șeful gării, d. Perris, spun eu. Am o scrisoare de recomandăție de la fratele său, inginerul Perris, gazda mea din Caâcutta. Asta îi mai liniști puțin. Citiră scrisoarea de recomandăție (pe care, de.alfel, o mai citiseră odată, la cea dhrtâi cercetare) și ne în-găduiră să părăsim camera dacă nu vom sta mult la Lahore. îi asigur că nu avem nici timp pentru asta; numai câteva ceasuri să văd MuzeuL și apoi ne întoarcem în gară, să apucăm rapidul de Peshawar. Consimt. Ne îmbrăcăm, lăsăm pașapoartele și toate hârtiile la șeful gării, ne silesc să cumpărăm bilete pentru Peshawar și ne despărțim foarte reci.

Pe peron, o sumă de oameni cari se strânseseră să vadă spionii arestați. Plecăm cât putem mai repede. La ieșire, piept în piept cu domnul din Bagdad.

— Cum, n-ai plecat?

— O rudă din Lahore, ne spune el, foarte gentil, foarte mios.

Îl privim cum se urcă în tren.

Sunt multe lucruri de văzut la Lahore, multe porți și morminte frumoase, și grădini, și fortul lui Shan Jehan, pe nume Hazuriagh Darwaza. Câteva luni în urmă drumurile m-au adus din nou aici. Am locuit atunci chiar lângă mauzoleul frumoasei Anar Kali, cea care a fost îngropată de vie de către Akbar pentru că se îmbujorase odată când fiul împăratului, Seiim (Shah Jehan), intrase în harem. Dar de această a doua călătorie a mea în Lahore se leagă atât de multe lucruri, îneât sunt nevoit să n-o pomenesc în povestirea de față.

În ziua de 7 noiembrie 1930 n-am văzut din tot Lahorul decât muzeul și bazarul Anvmâncat, împreună cu Young, într-un restaurant musulman din apropierea gării și acolo am decis amândoi că e mai bine să plecăm cât mai repede spre Peshawar, renttntând la vizitele și studiile propuse.

A fost o călătorie obositoare, într-un vagon de clasa III-a, tixit de pathani și kabuli. Ajungem la Peshawar în zori Nimeni nu mi-a putut spune, încă, în ce constă farmecul acestui oraș de frontieră afgană. Și totuși, de cum intri în Peshawar, simți că treci într-o lume nouă. Să fie oare prezența acestor bărbați înalți de doi metri, spătoși și atât de puternici îneât pot fura noaptea un pian și-L pot transporta zece kilometri, peste graniță? (căci așa mi s-a spus de către informatorul meu). Despre lumea aceasta afgană – despre acei pathani și afrizi de cari vorbește întruna istoria, până în anii din urmă – am cules o sumă de informații^ mai cu seamă de la d. G. Perna, șeful gării din Peshawar și gazda noastră de frontieră.

Acest domn Perris era el însuși un om foarte ciudat, ea toți frații lui, de altfel. Unul din ei era vânător de fiare (big game), altul vânător și iubitor al șerpilor, iar acesta de ai treilea, vânător și un soi de etnograf sui-generis. Omul ăsta iubea într-adevăr pe afgani. Știa ca nimeni altul putsho, fusese cte mai multe ori la Kabul, capitala Afganistanului, și-i plăcea să-și petreacă vacantele pe frontieră, pe acei munți incomparabili de frumoși, de austed, de impresionanți din jurul trecătoarei Khyber.

Ne primește cu entuziasm. Putem în sfârșit lua o baie. ca lumea, ne putem schimba. li spunem dificultățile din Lahore.i Asta îl pune pe gânduri.

Trebuie să fim foarte prudenți, căci și în Peshawar există starea de asediu. După ora șase nimeni nu mai are voie să iasă în oraș. („Cu mine se poate, ne liniști el, pe mine mă cunosc toți aici și n-are niciunul curaj să mă împuște!”). De altfel, | marele pericol e să nu fim răpiți în timp ce ne-am plimba prin împrejurimile cetății. Afganii obișnuiesc să răpească pe orice european întâlnit singur, ca apoi să ceară un preț extra- | ordinar de ridicat guvernului britanic pentru liberai ea prizonierului. Mai e ceva: nu trebuie niciodată să te vadă înarmat prin bazar. Ar socoti aceasta o injurie și cât ai clipi din ochi scandalul e gata. Nu trebuie să ne neliniștim de toate împușcăturile pe cari le vom auzi în timpul nopții; așa se amuză afganii, trăgând cu pistolul prin bazar.

Frigul de dimineață începu să se înmoaie. Pornim prin bazar întovărășiți de gazda noastră. Mulțime cum rareori întâlnești, chiar în cel mai oriental dintre orașele indiene. Șalvari vârgați, turbanele cari lasă moalele capului descoperit, papuci ' de toată frumusețea. Și câte triburi își dau întâlnire în târgul acesta care concentrează tot ce calea regală din Bokhara în Kabul a adunat în miresme, bijuterii și țesături din păr de cămilă! Zadarnic aș încerca să zugrăvesc marea aceea de trupuri înalte și vânjoase, aspectele acelea șmechere și inocente în același timp, oameni cari sunt în stare să-și dea viața pentru tine și să te vândă a doua zi pe două parale. Kahulii sunt renumiți în toată India pentru meseria lor de zarafi haini. Cele-lalte triburi afghane, majoritatea războinice, au alte slăbiciuni răpesc. Răpesc mai cu seamă femei, dau foc și trag cu pistolul în orice, la cea mai mică ceartă. În privința aceasta, clanurile afrizilor din trecătoarea Khyber nu se deosebesc întru nimic de cele de dincoace de frontieră. Am întâlnit, în jurul Peshawarului, oameni din cele mai aspre triburi: zakka khel și kuki khei, coborâți din munții Afganistanului, dinspre piscul Tartara, cel de o frumoasă ascuțime, dezolantă, blestemată. Pe oamenii aceștia aș vrea să-i vedeți; oameni care fug douăzeci de kilometri cu pieptul zdrențuit de gloanțe ca să poată muri pe pământul lor, pe stâncile lor.

Intrăm într-o cafenea. D. Perris ne prezintă câțiva refugiați? partizani de ai regelui Ammanullah. Slabi, prăpădiți, temându-se și de umbra lor. Young intră în vorbă, cu puțina lui persană pe care o știa. Perris ne arată casa din față; de aici se recoltează marile virilități ale provinciei de frontieră, pentru a fi împrumutate orașelor din centrul Indiei, unde moravurile sunt mai austere și alegerea mai anevoioasă. Nu ni se dă voie să intrăm în casă, dar Perris ne lămurește cum stau lucrurile. E o sală mare, cu un balcon circular deasupra, acoperit de o perdea. Acolo sus stau femeile: văduve din alte orașe, bogătașe, cu aplecări trupești nesățioase. Jos, în sală, se află o masă și scaune. Vin feluriți candidați, cu deosebire din triburile puțin războinice, oameni leneși, bine hrăniți, cărora le plac muzica, vinul, femeile. Bărbații aceștia sunt întâi bine dispuși de o sumă de lucruri agreabile, din sală, între alte câteva dansatoare goale. Și, în culmea entuziasmului, ei se apropie de masă și fac dovada proporțiilor lor masculine. Nu se întâmplă nici orgie, așa cum circulă șvonuri prin alte orașe, ne asigură Perris. Totul e pur demonstrativ. Bărbații sunt angajați printr-un ceremonial foarte simplu. Urmează detalii cari nu pot fi comunicate. Studiile etnografice ale domnului Perris sunt pline de surprize. Ne spune, de pildă, cât e de primejdios să asisti la dansurile curtezanelor. Se apleacă spre urechea noastră (deși vorbim englezește și nu-L putea înțelege nimeni din cafenea) și ne mărturisește că toate dansurile acelea se termină într-o odaie bine căptușită cu țesături scumpe și moi. Firește. Dar ceea ce e dezagreabil, e faptul că de multe ori auzi scandal în fața ușii și trebuie să te

furișezi pe podea (niciodată nu trebuie să umbli printr-o odaie care are ferestre) și să tragi cu pistolul prin ușă. Câteodată, lucrurile nu se opresc aici.

Scandalagiii pun foc – sau amenință că pun foc – și trebuie să ieși, așa cum te-a surprins ceasul, și să descarci toate gloanțele: în aer, firește. Nu prea se omoară oamenii în Peshawar. Dar, de dragul detunăturilor războinice, trag unii într-alții până ce termină cartușele. E o minune să vezi afgani entuziaști descăreându-și carabinele ținute într-o singură mină, ca și cum s-ar juca cu o pușcă de copil.

Cine vrea să viziteze trecătoarea Khyber și să străbată în Afghanistan (câteva zeci de kilometri, numai), trebuie să ceară permisie de la agentul britanic din localitate, însărcinatul de afaceri al frontierei indo-afghane. Numai marșea și vinerea se pot face asemenea călătorii. În noiembrie 1930, frontiera era închisă: o nouă revoltă a Afrizilor. (Se încercau atunci, cu câtă eficacitate s-a văzut pe urmă, luptele aeriene contra triburilor insurecte. Bieții afgani se ascundeau prin toate peșterile...). Totuși, dacă obținem asigurarea unui șef afgan din India, garanția lui că ni se va da o caravană de apărare – agentul britanic nu se opunea să ne elibereze pașaportul de trecere.

Două zile le-am pierdut ca să obținem formalitățile. A treia zi am luat trenul pentru frontieră, spre Landi Khotal. Sunt mai puțin de 40 kilometri, dar are 32 de tunele. Ce extraordinare priveliști, caravanele acelea înarmate cari urcă munții pe sub forturi, piscurile acelea zimțuite, zidurile forturilor Aii Masjid, Jamrud, Landi Khotal. Afghanistanul îți apare în cel dinții ceas ca o cetate ruinită, cu metereze agățate de cer, pe acolo unde numai vulturii ajung. Valea aceea strimțată, pustie, trista. – pe unde urcă trenul, de la Laâabegh până la Landi Khotal – pare o punte de castel medieval. Pereții de stâncă roșcată se înalță deoparte și de alta ca două ziduri amețitor de înalte. E frig pe aici, frig și vânt. Caravanele nu mai au aspectul lor degajat și decorativ din Rajputana, din deșertul Bikaniralui. Oamenii sunt bine îmbrăcați în scurteici de culoarea sacului, turbanele sunt bine aduse pe grumaz și carabinele se leagănă în pasul cămilelor.

Aid, la Landi Khotal, aflăm că nu putem trece frontiera. Caravanele au fost atacate, oamenii măcelăriți. Refugiați de la Kabul au adus vestea răscoalei triburilor vecine Belucista-nului. Se concentrează trupe în toate forturile. Totuși, dacă am avea o gardă afgană... Dar de unde să scoți o gardă af-ghaoă?

Tremurăm de-a-bineâea. Ieșim din gară să privim mai bine împrejurimile, piscurile fără nori. Un soldat ne aduce imediat înapoi: este primejdioasă orice ieșire din zona militarizată a căii ferate. Ne întoarcem. Scrisoarea lui Perris nu face mare lucru. Trebuie să găsim o gardă.

Atunci hotărâm să ne reîntoarcem în Peshawar și să ne împrietenim cu protectorul lui Perris, un șef de trib din apropierea lui Takt-iBahi. Hotărârea am

luat-o repede. Ajungem la Peshawar la căderea serii. Direct la gazda noastră, căruia îi comunicăm ultimele evenimente.

A doua zi, după o serie de aventuri pe care le voi povesti altădată părăsim Peshawarul spre Durgai. Era o zi puțin norocoasă: 13 noiembrie.

LA SHANTINIKETAN.

La dftewa ceasuri de calea ferată de Calcutta, în partea de apus a Bengalului, se găsește o neînsemnată stație, pe nume Bolpur. Trenul de după-amiază te aduce aici în apropierea serii. E aceeași liniște de sat indian, cu plantații nesfârșite de orez, cu palmieri pe marginea șoselei, cu arbori-mango străjuind colibe. Nici n-ai bănui – ieșind din gară și îndreptându-te spre șosea – că la câțiva kilometri, în mijlocul acestei imensități melancolice, se află acel fără de pereche parc și „sălaș al păcii” Shantiniketan. Rabindranath Tagore s-a născut aici, și tatăl lui, și moșul lui. Pe vremuri, întreg ținutul era un latifundiu al familiei Tagore, neam de prinți. Aici, în inima Bengalului, a izbutit Rabindranath să-și împlinească visul tinereții sale: să înalțe școli cari să nu chinuie copiii și să facă operă de cultură care să nu turbure seninătatea parcului. Numele locului a fost dat de el: Shantiniketan, adică „sălaș al liniștii” iar numele Universității, Vishvabharti, înseamnă „din întreaga Indie”. Tagore a voit să facă din școala lui – unde învață copii de la șase la douăzeci și cinci de ani – o instituție care să deștepte conștiința unității indiene, dar mai ales o instituție de cultură morală și spirituală a tinerelor generații indiene. A voit să înlocuiască pedagogia disciplinei cu pedagogia libertății și inițiativei personale; a voit să facă din anii de școala ații fericiți, în locul anilor întunecați și dureroși ai celorlalți copii: știind că munca e o bucurie, iar nu o pedeapsă ursită omului, a încercat cele mai curajoase reforme, ca să facă educația un joc și învățătura o voluptate.

Aici nu sunt clase, nici catedre ci fiecare pom din parc e o clasă. Copiii vin și se așază, cu picioarele încrucișate, cu tăblițele pe genunchi, în jurul pomului de care se reazimă profesorul. Lecțiile sunt făcute în boarea aceea parfumată a iniilor de arbuști cu floarea albă și mireasmă de tămâie. Parcul – mare sală de cursuri – e înțesat diminețile cu sute de copii, de adolescenți și adolescente, cari ascultă și învață acolo, în aer liber, cu umbra pomului drept singura umbră, cu văzduhul clar deasupra, învăluiți de aroma atâtor flori. Ei vin îmbrăcați în lungile și confortabilele lor vestminte albe, cu sandale în picioare sau desculți, și fetele au cosițele răsfirate pe umeri, împletite flori.

Numai în anotimpul ploilor cursurile se fac în clase. Și sunt clase mari, cu ferestre luminoase, clase cât o terasă. Copiii indieni se pot concentra atât de bine, încât am asistat odată la patru clase făcându-și lecțiile pe aceeași terasă, fără ca unii să fie stânjeniți de prezența sau glasurile celorlalți.

Tagore scrie undeva în memoriile sale că pe când era încă copil și trebuia să-și pregătească lecția zilnică cu ajutorul unui foarte ursuz meditator, suferea atât de mult, încât pândea toată dimineața norii și se ruga cerului să toarne cu găleata, ca să nu mai poată veni profesorul. De mai multe ori a voit să fugă căe-acasă, tot din pricina lecțiilor, și atunci s-a gândit el că, asemenea lui, mii de copii suferă pe tot cuprinsul Indiei, și s-a. întrebat dacă nu cumva există un mijloc de a reforma instituția aceasta barbară care otrăvește cei mai frumoși ani. El, care iubește copiii atâta încât, în afară de nenumărate cărți de povești, cântece de leagăn, jocuri și dansuri, a scris de curând două alfabete pentru copiii bengalezi, în versuri scurte și ilustrate chiar de mîna lui cu gravuri în lemn – Tagore a făcut tot ce i-a stat în putință și a izbutit să înalțe acel unic „lăcaș al păcii”: Shantiniketan...

În drumul de la gară spre Colegiu, întâlnești întâi satul Bol-pur, deosebit de toate celelalte sate bengaleze, pentru că s-a aplicat metoda în lucru și igiena introdusă de Rabindranath Tagore. Apoi, se arată deodată parcul ce înconjoară „Casa de găzduire”, zidită de unchiul lui Tagore, unde fiecare călător găsește gratuit adăpost, de orice nație și religie ar fi, cu singura condiție de a nu mânca nici aduce carne.

Salcâmi uriași, alături de arbori mango și svelți cocotieri, alcătuiesc narcul din jurul casei de rugăciune a aceluiași unchi, acum mauzoleu cu vitraliuri și scări de marmoră. Alături, un arbore colosal, cu ramurile joase și împletite ca o umbrelă bir-mană – cu flori albe, miresmate, căzând parcă artificial – e locul unde medita unchiul, înainte de ivirea zorilor și de apusul soarelui. Locul acesta e straniu de copleșitor; s-ar spune că toate gândurile bune și senine, toate beatitudinile meditațiilor lui de sfânt s-au statornicit prin preajma ramurilor și florilor. Te descoperi, deodată, acolo fericit și bun, și aproape ți-e ciudă că a trebuit să-ți pierzi atâția ani în cercetări și sbucium ca să înțelegi cât de simplu și de firesc e să fii fericit.

După „casa de găzduire”, parcul își pierde solemnitatea, arborii se apropie și se înlănțuiesc, iarba și florile năpădesc peste tot – pe treptele de piatră, pe terase, prin ungherele odăilor. Acum încep clădirile mai noi: biblioteca, oficiul poștal, dormitoarele, atelierile, locuințele profesorilor europeni, studiourile, muzeul. Sunt case cu totul și cu totul albe, de marmură, cu terase în loc de acoperiș, cu ferestre mari și joase umbrite de storuri de bambus în timpul zădufului. E atâta verdeață, și liniștea parcului e atât de mare, încât descoperi casă după casă, surprins că pot fi atât de multe locuințe în acest loc tăcut. Intri în case emoționat și simplu, ca într-un templu.

Iată, de pildă, atelierul de pictură. E o căsuță bătută din patru părți de soare. Ți lași încălțăminte la ușă, căci coridoarele și încăperile sunt atât de

curate, încât oricine s-ar sfi să pătrundă acolo, altfel decât cu piciorul gol. întâlnești fete stând turcește lângă ferestre, cu covoare în fața lor acoperite cu oale purtând vâpsele și pensule, pictând cu o migală orientală capete de zei războinici sau frumuseți palide, cu ochi de migdală și buzele răsucite cărnos. Atelierul e asemenea unui sanctuar. Arta își are și zeii și canoanele ei, iar artistul e înainte de toate un om duhovnicesc. Nu vei întâlni nici o frivolitate, nici o perversiune în obiceiurile artiștilor indieni.

Lumina pătrunde din plin și luminează toate colțurile, unde stau rezemate suluri și cadre. La amiază, maestrul, Abanindra-nath Tagore, fratele poetului, își face vizite printre ucenici, trecând din încăpere în încăpere și criticând hazliu și bonom gafele sau greșelile și imitațiile elevilor. Fiecare lucrează însă singur, după cum îl mână sufletul, după cum îi vorbește lumina. Biblioteca e vestită în întreaga Indie și bibliotecarul, panditul Vidushekhar Shastri, e socotit unul dintre cei mai erudiți orientalist! ai timpului. A debutat cu studii vedice și avestice, apoi s-a dedicat budhismului, ajungând bun cunoscător al limbii tibetane, iar acum în urmă, după anul petrecut de profesorul Sylvain Le vi la Shatiniketan, a învățat chineza. Biblioteca se află într-o clădire al căreia al doilea cat cuprinde manuscrisele și cărțile tibetane cu cari lucrează Shastri. Un lama țî-betan și câțiva ucenici de obârșie himalayană se află acolo întotdeauna, retraducând textele budhiste în sanscrită. E o atmosferă încordată și totuși senină, de muncă aspră și fără crispere, o atmosferă de templu și laborator.

De altfel, ceea ce e important pentru pedagogie și cultură din experiențele lui Tagore de la Shatiniketan – e faptul că acolo se lucrează tot atât de bine ca la orice alt colegiu, fără a indispuce însă pe elevi. Mai mult, se lucrează și în știință pură, mai ales în orientalistică. Studenții pregătiți la Vishvabharati sunt prețuiți pretutindeni. Universitatea publică o foarte citită revistă modernă. Vishvabharati Quarterly, o serie nesfârșită de cărți de ale lui Tagore, în original și traducere, și destule monografii științifice. Aproape în fiecare an vin savanți europeni ca să lucreze și să țină cursuri. Câteodată se întâlnesc acolo cele mai recunoscute autorități orientalistice. Chiar unii dintre profesori sunt europeni și au locuințele lor speciale alături de parc.

Atmosfera de muncă, inițiativă și reformă din Slianti tan se distinge și în afara colegiului. întreg districtul e lucrat, în ceea ce privește agricultura, după modelul fermelor stabilite de Tagore. Sătenii au învățat și altceva de la „Poet”, în afara cântecelor lui: au învățat să-și mărească producția și să h contra malariei.

Noaptea, parcul din Shantiniketan pare vrăjit, într-atât e de nefirească tăcerea și ireală frumusețea cărărilor pri;'re boschete cu flori tari ca uleiurile, sub cocotieri brumați de V. închipuiți-vă o noapte lunară, cu o lună fricoasă,

hipnoli; sugerând fericirea rece a unui suflet în rai păgân – și toate acele șuiere și foșnete și umbre cari disting o țară cu șerpi de una cu greieri. Toată lumea adoarme de vreme, căci aici deșteptările sunt înainte de zori, ceasurile prielnice meditației. Luminile se sting la nouă, și cel ce are de veghiat folosește o luminare albă, cu lumina înfiorată neîntrerupt de boare.

La Shantiniketan se săvârșește cea mai fascinantă sărbătoare a Indiei, Holi, sărbătoarea primăverii, în luna Phalgun. între martie și aprilie. Tagore a știut să îmbine, fără nici o urmă de intenție pedagogică, prilejul primăverii cu bucuria omenească și să îmbete de lumină și de dans acest suflet omenesc până ce îl face pastă într-o mână nevăzută. Holi, la Shantineketan, capătă tonalități de folclor, nebănuite, sărbătoarea se purifică și se înalță ca o ofrandă gratuită primăverii, dansul și serbările studenților evocă acea justificare a binelui prin beatitudine, atât de proprie concepției lui Rabindranath Tagore.

Holi, pentru ei înseamnă în primul rând o sărbătoare cu dansuri și cântece și drame compuse de „Poet”, de Robi-babu, de gurudev. Cele patrumii de cântece ale lui Tagore, de aici au pornit și o bună parte au fost compuse cu prilejul Sărbătorilor. Cu zile înainte se învață cântecele, se repetă dramele. Dansul nou îl dănuiește întâi poetul, apoi un rând de fete pricepute. Toate pregătirile acestea nu au nimic ceremonios și didactic. Copiii învață ca să se bucure mai mult și mai plin de primăvară, ca să găsească un pretext nou de joacă. Festivitățile sunt pentru ei o bucurie mai mare decât toate bucuriile de toate zilele. Dansul și muzica sunt, înainte de toate, un joc al lor, pe care ei îl joacă întâi și cu mai multă pasiune.

Dimineața, „Poetul” se coboară în parc din casa lui cu terasele spre soare-răsare. Acolo îl întâmpină cele dintâi ceremonii amuzante, cu pulbere roșie și siringi. Acolo, în parcul fără pereche inundat de esențe tari, încep cântecele de lauda primăverii, cu Rabindranath în mijlocul copiilor, cu glasul lui dominându-i. Vestmântul alb e de-aeum o purpură tinerească. Părul a prins din bătaia pulberii șuvițe însângerate. De fiecare mână ține un copil și dansul începe în acea volbură de nori roșii, de cântece și larmă. Parcul, verdele violent al primăverii, seninul prea albastru și prea apropiat – alcătuiesc un prodigios decor dansului. Câteva sute de elevi și eleve dansează în cercuri mai mari sau mai mici, iar orchestrele colegiului – cu vina și mridanga și damaru, toate acele viori și tobe și tamtani – ritmează jocul, îl susțin, îl îndeamnă.

S-ar spune o nălucire sau un spectacol nefiresc, îneântarea aceasta nestăvilă, în care atâtea bucurii și atâtea dimensiuni se amestecă. Nu e numai o festivitate liberă a primăverii, dar nu e nici un festival artistic. Jocul cuprinde pe toți, dar nu amețește pe nimeni, căci înapoia cântecului și ritmului se ghicește geniul poetului, seninătatea lui și bucuria nu se depășește niciodată ea să ajungă în salt pătimaș sau nedumerire inertă.

Ca printr-o năzuire se întrevește în sărbătorirea primăverii sărbătoarea celeilalte primăveri, a sufletului care prinde pateri și oglindiri noi, din incandescența cerului, din chemarea fluierului, din cuvintele poemului.

Ceas după ceas durează goana aceasta din parc, cu purpura hainelor prilej de jocuri și lumini. Parcă vârsta s-ar șterge, căci profesorii sunt cuprinși de aceeași iresponsabilă spontaneitate, iar elevii sunt mai sprinteni, mai vioiși în cele din urmă mai buni. Nu poți rămâne neschimbat după risipa aceasta de geniu, de lirică, de dans și de lumini. Nu poți păstra în suflet sgura dezamăgirilor sau întunecimi de destin. Holi te străbate și te pătrunde ca o emoție nedefinită, care te destramă și te întărește, totuși. Tot ceea ce a rămas întuneric și nenoroc, desgust și descurajare în suflet se șterge sub dansul primăverii, sunt risipite de câtece și de jocuri. O adevărată palingeneză, o prodigioasă virtute de a face din fiecare om un pheonix, căci fiecare renaște din el însuși, din ceea ce arde și purifică în minunea aceea purpurie a jocurilor.

De aceea, când se încheie drama – reprezentată acolo, în parc, cu adolescenți și adolescente, rămâi amețit de atâta descătușare a omenescului, de atâtea bucurii adunate ca într-un potir într-o singură zi și duse ție la buze de mâna lui Tagore. Parcă n-ar fi fost o simplă dramă, scrisă de un poet al secolului, ci un mister cu revelații înspăimântător de simple, cu o singură poruncă și o singură morală: că numai bucuria – plină, maximă, plurală – justifică și precizează binele. Și o singură datorie: aceea de a fi fericit...

VORBEȘTE RABINDRANATH TAGORE

— Și atunci datoria se înțelege și se simte fără nici o împotrivire, de-a dreptul în suflete. Datoria față de tine însuși, egoistă în aparențe, dar emoționant de altruistă în realitate. Căci cu cât te vei adine și te vei lăsa în farmecul acela al meditației, al contemplației – exercițiu atât de concret la noi în India, atât de inedit și dificil d-voastră europenilor, cu atât -u-fletul va descoperi și va încălzi în el dragostea către lume, către toată creația aceasta care nu e altceva decât alte membre și alte suflete ale noastre. M-ai întrebat ce mi-amintesc eu din București și dacă îmi mai amintesc ceva. Eu nu am amintiri, eu am numai bucurii și dureri și visuri și mai știu eu ce, dar nu amintiri. Și de ce nu? Pentru că mă împotrivesc din toată făptura mea morții, celor cari au fost cândva vii și libere iar acum sunt încheiate și cusute pe pânza istoriei și de unde nu le mai scoate nimeni decât sub pedeapsa sacrilegiului. E în sufletul meu o groază de stagnare, de moarte, de sistem care e numai sistem. Și, iartă-mă, eu nu sunt filosof ca prietenul meu Surendranath, * dar memoria, aducerea aminte la răstimpuri și parcă detașat de ceea ce-ai fost tu atunci, e moarte. Așa... Mă întrebai de București. Ei, bine, ați fost atât de buni cu mine, ați fost atât de calmi și de „imediați” față de operele mele, iar bietul Rege Ferdinand și cu Regina Măria mi-au făcut cinstea să mă invite la Palat și masa

a fost atât de familiară, ca ak Orient unde Poetul era mângâietorul și sfetnicul Regelui... Eu aduc din România, ca de altfel din întreaga Europă, o bucurie... Ei, ai văzut D-ta licuricii noștri, vara, aici în Bengal? Atârnă ciorchini de safire pe pomi, sboară seanței și se opresc pe mâini, pe umeri. Și ce bucurie te cuprinde când norocul îți dăruiește nestematele acestea vii, mici filoane de lumină, lampioane înaripate. Și te întrebi: de ce-mi dă Dumnezeu atâta bucurie, mie, netrebnicul?! De ce mă copleșește cu extazul minunilor sale pe care eu nu le înțeleg și, orb, nu le văd? începi să te rogi din bucurie și să plângi din neștire. Atâta viață, atâta dor, atâta dans și atâtea imnuri în jurul nostru. înțelegi D-ta? Poate că nu înțelegi.

Mă întrebai aseară: Ce ne poate învăța India, pe noi. Occidentali?” Ți-am răspuns eu, dar nu prea voiam să-ți răspund. Prietenul meu Surendranath, care ți-e profesor și mare

1 Este vorba de profesorul Surendranath Dasgupta, cel mai bu; i istoric al filosofiei indiene și unul dintre cei mai profunzi gânditori pe cari îi are Asia.

filosof al Bengalului, te-ar fi lămurit mai bine. De ce m-ai întrebat pe mine? Și, mai ales, de ce m-ai întrebat când era de față un filosof? Prietene, eu nu sunt decât un poet dar un poet indian. Eu nu-ți pot da sistem, nici explicații. Dar eu nu-ți pot spune un lucru pe care filosofii nu ți-l vor putea spune: cum să trăiești și cum să te împotrivești morții, secătuirii dogmatismului, definitivatului, rigidității spiritului. Toate acestea sunt alte aspecte ale morții, ale celei mai curente morți: moartea inteligenței și a vieții interioare. Și asta, India poate învăța Occidentul D-voastră superb și mortuar. India poate descoperi Europei nu un adevăr, ci o cale, și calea aceasta o batem noi aici în India, de patru mii de ani. India poate învăța că viața spirituală (ah! cât de fad și de trădător e cuvântul acesta! dar D-ta înțelegi ce voim să spunem noi, indienii, prin viața spirituală) e bucurie, e voluptate și dans, câteodată tumultoasă și sălbatecă, asemenea ploilor Bengalului, altădată calmă și elevată, asemenea culmilor himalayene. Viața spirituală e inocentă și e libertate, e dramă și extaz. Ah, cuvinte, cuvinte... Dar încearcă să vezi cât de mult facem noi din aceste cuvinte. Dansul nostru nu e estetic, poate nu e nici frumos, cine știe, dar i-ai simțit. D-ta ritmul, i-ai prins D-ta fiorul de armonie cosmică pe care îl imită extatic dansatorul într-o mișcare a cărei taină e pecetluită. dar al cărui efect în viața noastră e copleșitor? Astfel este și viața noastră spirituală. Noi spunem mereu: să realizăm cutare și cutare idee, să realizăm cutare sau cutare stare sufletească. Văd că ați prins și D-voastră cuvântul, dar atât. Pentru că, Dumnezeule, cum se poate oare realiza o viață interioară în frământările D-stră filosofice și în orașele D-voastră industriale, mecanizate și automate? Cel mult dacă puteți scrie cărți, ține conferințe și deschide noi universități. Creștinismul unui Sf. Francisc sau Neuman nu mai

pulsează viu în viața Europei. Cel mult dacă e o nostalgie la o anumită clasă de oameni, cu intenții bune, dar cu realizări inexistente. Bagă bine de seamă: India se uită numai la realizări, la viață, la gradul de împlinire spirituală și de fericire mintală pe care îl ating oamenii cari se pretind adepții unei dogme. Dogmele nu interesează, sau interesează numai pe „specialiști”, o categorie de oameni pe care, din nefericire, ne-ați dat-o nouă prin educația D-stră universitară. Ne-ați silit să studiem după tipicul D-stră european, să ne umplem capul cu istoria Angliei, care ne umilește, și cu fel de fel de științe inutile, dacă nu primejdioase, când nu sunt studiate de dragul lor, ci prin poruncă. Și ne-ați silit să facem toate acestea, căci altfel un student indian moare de foame...

Eu nu spun că India e o țară perfectă, aeriană și virtuoaasă. India e un continent nenorocit, păcătos, mixt, bătut de istorie și nerecunoscut de istorici, un continent care mă dezgustă (și de aceea plec eu atâta în Europa), dar de care mi-e milă de gloria ei și de geniul ei care se transmite viu, continuu, prin tradiție și prin opere, de atâtea mii de ani. D-ta te-ai putea convinge, în acești ani petrecuți în India, cât de organică și de autentică este educația indiană. Eu însumi am încercat, la Shan-tiniketan, să realizez altceva, mai concret și mai binecuvântat. Să integrez educația școlară în marea datorie a omului: cunoașterea de sine și iubirea naturii. Aceste două instincte, cari pentru mine sunt marile datorii ale unei vieți pline, sunt cu totul ignorate în educația europeană. D-v, începeți să cunoașteți natura numai după ce ați ucis-o, ați împachetat-o, în muzee, și ați sterilizat-o în eprubete. Cât despre cunoașterea de sine, D-ta mi-ai spus de atâtea ori ceea ce și eu mă convinsesem cu mulți ani înainte: că procesul acesta de ordin mistic, e complet viciat ca sens și alterat ca substanță în Europa. Și încă D-ta îmi vorbeai despre elită. Dar euorpenii ignoranți, lucrătorii din uzine și muncitorii pământului? Care e contactul lor intim, efectiv și continuu ou sufletul, cu valorile sufletești, cu fericirea meditației? D-ta ai văzut însă ce universală e viața meditativă printre indieni. Ai văzut hamali citind noaptea la lumina felinarelor, în Caleutta, povestea Ramayanei. Cititul nu e frivol și exterior, cum e de obicei în Europa, printre cei de rând. Lectura unei cărți sfinte – și ele sunt puține în India, de aceea fiecare nu le cunoaște decât pe ele, dar le cunoaște biae, aproape pe de rost – e un exercițiu de punere în scenă și de dramă care se realizează în sufletul cititorului, în activitatea lui fantastică (dacă vrei D-ta să păstrezi acest termen filosofic). Cititorul e hipnotizat de epica și drama religioasă la care asistă, bagă bine de seamă, și de care e emoționat, superumanizat și ameliorat spiritualicește după fiecare nouă lectură...

Remarca D-tale asupra inexistenței idolatriei în India (nu risc să mă declar asupra triburilor totemice) a fost atât de justă, încât m-a făcut să-ți

împărtășesc anumite păreri pe cari le-am expus și în romanul meu mai vechi, Gora, dar pe care nu le-am limpezit încă îndeajuns. Ai dreptate, nu sunt idolatri în India., dar sunt legiune în Europa. Nu sunt idolatri aici pentru motivul că nici un credincios nu se roagă la imaginea zeului, ci ia aceasta imagine, o meditează până ce a asimilat-o interior, și îi oferă apoi ofrandele, sau practică ritualul necesar. Zeul e numai vehiculul imaginii interioare, care e însuflețită și dramatizată de către credincios. Iarăși procesul de interiorizare, de activitate fantastică, pe care ți-L amintisem vorbindu-ți despre Rama-yana. Dar ce-ți spun eu D-tale lucruri pe cari le știi? Mă bucur mult că le știi, deși nu învățătura ți le-a relevat, ei privilegiul de a trăi, gândi și simți printre bengalezi. Noi, bengalezii, suntem mediteranienii Indiei; sentimentali până la exces, ascuțiți în dialectică și adânciți în viața mistică, dar neorganizați si, mai cu seamă, fără spirit de solidaritate.

Dar Bengalul reprezintă astăzi ceea ce e mai viu, mai prețios și mai original din viața spirituală a Indiei.

Oh! Europa, cu uzinele ei, cu Molohul civilizației ei. Fiecare dintre voi, europenii, sunteți o uzină. Iată, e aici la Shan-tiniketan, un tânăr german care studiază sanskrita și traduce gramatica lui Panini. Ei bine, e o industrie. Primăvara n-are pentru el virtutea aceea intoxicantă, nebunia aceea de joc, voluptate și creație – așa cum știi prea bine că e primăvara ben-galează. Dar poate nu știi nici D-ta. Nu te supăra. îmi sunteți toți dragi, copii cari munciți cu o îndârjire și o putere înmărmuritoare. Dar de ce sunteți încruntați? De ce aveți calviții și frunți încremenite? Vezi, prietene, munca voastră parcă ar fi un blestem. Munca noastră e bucurie, e libertate, e joc, adică creație. Aceasta aș vrea să înveți de la noi: că munca e cel mai exact sentiment al omului, căci e asemenea unui dans uriaș, în care prinzi cu fiecare mână două fete frumoase și joci ca să slăvești viața, pe Dumnezeu, pe tine însuși și propria-ți iubire. Aceasta nu se știe, încă, în Europa. Acolo munca încleștează și doare. Eu sunt bătrân, am șaptezeci de ani. Dorm trei, patru ceasuri. Mă deștept înainte de zori și mă duc pe terasă. Acolo, în așteptarea dimineții, meditez, meditez, mă rog, cânt. Și apoi începe lucrul. Am scris și eu, aproape două sute de cărți. Dar fiecare linie a fost o desfătare. Căci păcatul cel mai mare este să te împotrivești bucuriei, vieții care ți-a dat-o Dumnezeu, sufletului tău. Am scris patru mii de cântece, și am născocit atâtea dansuri. Unul l-ai văzut aici și am auzit că te-ai apucat acum să înveți și cântece. Numai bagă bine de seamă să nu afle profesorii tăi de acasă. îi știu bine cum sunt, căci astfel e întreaga voastră știință și filosofie. Voi credeți că adevărul e întotdeauna solemn, că bucuria e frivolă, iar dansul și cântecul inconsistente cu o educație științifică. Erori purita-nice, vii, chiar după ce puritanismul a dispărut. Pentru mine, toate aspectele acestea se integrează unul în altul, căci fiecare exprimă ritmul și

bucuria vieții, zeița care cântă și plânge în fiecare boabă de rouă, cu fiecare fir de iarbă, în fiecare gând și faptă de-a noastră. Aceasta oate învăța India omenirea ie* voastră: că datoria primă și ultimă e împlinirea de sine, iar aceasta e bucurie, e dans și e extaz.

Dar nu mă mai întreba altele. Se înserează și mai am atî-ția prieteni. Mai vino mâine. Iar într-o zi am să-ți dau și un interviu pentru cititorii tăi. Dar eu nu prea dau interviuri, pentru că nu sunt de felul meu un filosof și la întrebări grele trebuie să răspund pe îndelete. Dar să-ți spun eu ce să faci. Trimite-mi cu o zi mai înainte întrebările pe o hârtie, iar eu mă voi gândi și când vii D-ta, o să le discutăm. Are să fie și Suren, căci el se pricepe la filosofie Dar spune-mi, nu-i minunată seara aceasta aici? Nu e o seară cum nu se poate întââni în admirabila Europă? E o liniște și o pace contemplativă și parcă arde undeva flacăra mistică a Mamei Indii. Nu o simți? De aceea mă întorc eu în India, deși acum aproape o urâsc, robită cum e spiritului politic. Vezi D-ta, nu trebuie să judeci India așa cum o găsești în acest an. E o criză prin care trece țara mea. Și cea mai mare înfrângere n-ar fi recăderea în robia politică, ci pierderea marilor ei însușiri spirituale, cari acum, provizoriu, nu-și mai au supremația lor milenară. Da, urâsc India unde au început a străbate patimile și întunecul – dar o regăsesc de câte ori mă întorc, cu o nestăvilită bucurie. Căci, vezi D-ta, numai aici parcă aș putea crea în voie, așa cum curg apele, așa cum cresc plantele. Și numai prin India, prin conștiința mea indiană, pe care o adâncesc și o cercetez de șaiszeci de ani, pot găsi eu Unitatea, Omul, Viața, pe Dumnezeu. Și când dragostea de oameni mă îneacă, plec în lume. Așa e; între două drăgosti...

Shantinikeian, martie 1930

VORBEȘTE SRIMATI DEVI...

În India, orice femeie e Devi, o zeiță. Când te adresezi unei doamne sau domnișoare – de orice rang, de orice vârstă – nu pomenești numele de familie, ci adaugi Devi după numele ei propriu. O domnișoară Indira Sen, ajunge astfel Indira Devi; tineri doamne Kamala Chatterjî, îi spui Kamala Devi.

Amănuntul acesta e semnificativ. India nu vede în femeie nici fecioara, nici amanta. India vede numai zeița, numai jertfa creatoare, mama. Orice altă virtute feminină pălește alături de 'aceasta din urmă. Orice femeie e adorată întrucât este sau va fi o mamă. De aceea, când cunoști prea bine o femeie ca să o mai poți numi Devi, o numești mamă. Chiar dacă ea e numai o fată de țară sau o adolescentă de colegiu.

Despre femeia asiatică, îndeosebi cea indiană, s-au spus și scris o sumă de stupidități. Pitorești și verosimile, ele au fost acceptate pentru că flatează fie imaginația, fie prejudecățile noastre de occidentali civilizați. Ascultați acum și

ce spune o indiană. Transcriu fragmente din cele auzite de mult, într-o seară de februarie, pe o terasă în Bhowanipur.

— De obicei, surorile noastre din Europa și America ne plâng de milă. Socot că femeile indiene sunt asuprite în haremuri, sunt lipsite de orice distracție și libertate și tânjesc o desrobire. E adevărat că sunt și astfel de cazuri, dar ele nu aparțin societății hinduse. De fapt, femeile europene văd în viața noastră o existență fără romanță, fără aventură și fără neprevăzut. De aici concluzia că suntem nefericite, mahnite și siluite în viața pe care o duc ele, acolo, cu libertatea instinctelor și confuzia socială. În primul rând, pe noi ne interesează libertatea. Ea e o iluzie, de care mai curând sau mai târziu fie-

l se va lepăda. Viața noastră e determinată de ursită, de una și orice evadare nu face decât să strângă și mai aproape ful destinului. Apoi, nc».iă nu ni se pare romanța indispensabilă fericirii. Pentru noi fericirea nu e capriciu, deci nu e ceas pasager și iresponsabil, simplă infatuație pasională sau sentimentală. Noi numin asemenea patimi moha. dar aceasta nu e fericirea. Nu știu cât vei putea înțelege d-ta, dar pentru o indiană fericirea nu se află niciodată în inițiativă, ci în instituție, adică în predarea ei completă unui ideal vechi de atâtea mii de ani, idealul familiei, al educației fiilor. Nu există beatitudine și liberare finală decât întrucât renunțăm la capriciile pasionale, efemere, simple tulburări, – și căutăm perfecțiunea mamelor noastre.

De altfel, noi nu suntem singure: avem cu noi experiența a multor mii de ani, de castitate, mândrie maternă, demnitate și eroism. În orice ritual religios, noi comunicăm cu imaginea închipuită a străbunelor noastre. Nu ne despărțim niciodată de mame...

Surorile noastre din Europa spun că avem o viață monotonă și că suntem sclave. Acum, d-ta ai avut destul timp să te convingi că de scalvie nici nu poate fi vorba. Soția e stăpâna casei în cazul când nu trăiește mama soțului. Ea păstrează banii, ea face cumpărăturile, ea conduce tot. Dacă nu vezi femei pe stradă, asta nu înseamnă că nu pot ieși, ci că nu vor să iasă, nu le interesează strada, n-au timp de pierdut. Te-ai convins că o casă indiană e mult deosebită de alte case. Mai întâi, orice casă din India cuprinde între zece și treizeci de membri. Apoi responsabilitatea și bunul mers al gospodăriei se află în voința soției. Știi că cel rmai mare bine pe care îl poți face unei indiene, e să-i ceri să te servească: să-ți dea de mâncare, să-ți coasă ceva, să-ți fiarbă laptele, să-ți curețe odaia. Noi nu avem aristocrația lenii. Suntem fericite când putem spăla și dere-teca o casă întreagă. Seva, slujirea, e idealul oricărei indiene. Dar, repet, nouă ne place să facem lucrul acesta, nu ni se poruncește. Avem atâți servitori: dacă nu ne-ar place să muncim, am putea trândăvi și casa ar fi curată.

Pe noi ne entuziasmează viața surorilor noastre din Europa numai la cinematograful. De aceea vezi cât de populate sunt cinematografele de cartiere cu

femei indiene. Socotesc eă o femeie europeană are un haz nespun, pentru că face lucruri de bărbat. Noi ne amuzăm în casă, imitând bărbații și maimuțărindu-le aerul de superioritate. Dar de când s-au introdus cinematografele de cartier, ne amuzăm mai bine privind actrițele albe.

Câteodată ne sufocăm de răs, dar se întâmplă să râdem când pe ecran e o tragedie și atunci bărbații noștri ne muștră. E admirabil să fii europeană, dar cum rezistă ele unui comic atât de prelungit? Noi am muri de plictiseală. Ele văd atâți de mulți oameni, încât nu mai au timp să gândească asupra lor, să învețe sau să se ferească de ei. Au o viață foarte monotonă. Odată am mers cu mai multe familii indiene la o garden-pary și am ascultat jazz. Ei, bine, n-am auzit în viața mea ceva mai monoton și mai sgomotos ca această muzică. Aud, totuși, că jazzul exaltă femeile albe. Ciudat.

Știi ce pitorească viață duce o soție indiană. Ce plină, mai ales. Noi ne vedem puțin soții, dar tot ce facem, facem cu gândul la ei. De aceea ne auzi tot timpul cântând. Nu ne obosim niciodată soțul cu prezența noastră, dar îl lăsăm să ne caute. Vezi că noi nu ne mărităm din dragoste, ci iubim după ce ne-am măritat. îl iubim, pentru că el e soțul ursit. De altfel, orice om știe că sunt trei acte capitale în viața lui, în cari nu poți interveni; nașterea, căsătoria și moartea. Ne naștem, ne căsătorim și murim conform Karnei. De aceea, soțul nostru e al nostru cu adevărat, de mii de ani, prin atâtea transmăgrări. Noi nu facem experiențe cu acest fapt esențial. De aceea există atât de puține căsătorii nefericite în India și nu există aproape deloc divorțuri.

Fiecare femeie indiană tânjește să imite una din eroinele Mahabharatei sau Ramayanei. Fiecare vrea, să ajungă o zeiță.

Cu asemenea înălțimi în față, ce-am face noi din libertatea capricioasă a surorilor noastre din Europa? Am risipi-o ca pe niște petale de lotus pe fluviu, dar am rămâne tot la altarul de pe mal. Căci, vezi d-ta, nu există fericire trecătoare, nu există beatitudine decât în veșnicie. Restul e cinematograf și jazz...

DURGA, ZEIȚA ORGIILOR...»

Zeița locuiește în munții Vindhya și de desfătările ei cu carne, vin și sânge am aflat prin acel pasagiu din Mahabha-rata, unde Durga, zeița fecioară, ucisese pe Mahesha, balaurul spaimii. Durga, zee cu trup negru, asemenea albastruiul întunecat al lui Krishna: cu podoabe de păun în jurul frunții și cu zâmbetul lung, mesager al orgiilor tantrice. Am istovit săp-tămâni de muncă grea, urmărindu-i creșterea și izbânda de-a-lunguî efuziunilor sincretiste, în Bengalul evului mediu. Povestea ei o cunosc și o spun, cu entuziasm devoțional, acei erudiți pandit, cari s-au deprins să nu se piardă în oceanul manuscrisurilor. Soră a lui Krishna, apoi soție a lui Shiva, la început fecioară crudă, mai târziu numită Uma, identificată cu ce are India mai scump – Vedele

și Brahman – iar fecioria înlocuită prin porniri orgiastice, și toate acele nume, legende, episoade sângeroase, sălbatice... Cine poate pătrunde și stă-pâni povestea ei obscură și sacră, în afara credincioșilor învățați, care o adoră cu sânge și flori?...

Octombrie. Au fost furtuni în Golf: vasele companiilor din Java și Hongkong vin întârziate pe fluviu; ploi lungi, ca în toiul monsoonului; – și deodată, seninul tropiceei, cu mireasmă zăcută de junglă. Briză proaspătă, răscolitoare a cutreierat orașul murdar în preajma Pujei.

A fost o săptămână bogată, cu samkârtan – acele coruri mistice, monotone, jeluitoare sau ațăătoare, lăudând numele lui Krishna sfârșite în plâns și pierdere de sine; cu vizite la case boierești, în cari bengalezi bine crescuți îți aduc scaun să-ți scoți pantofii și, în ciorapi, să te poți apropia de imaginea Durei, grea de juvaeruri și îmbătăată de ofrande vegetale. Săptămână în care, european jinduit, te poți desfăta cu singara fierbinți, pipărate sau cu dud-pede dulci și rasa-gula, acele incomparabile gogoși minuscule din orez pisat și miere. Și iarăși ceaiul cu lapte, pe care fecioara casei ți-1 oferă nesfioj știind că ești ucenic la cutare glorie a Bengalului – și te îndeamnă cu mango sau piersici roșii, și te întreabă cuviincios dacă te-ai deprins să citești bengali, și se lasă discusută cu întrebări la cari numai o Kumari ce-a umblat în școli engleze poate răspunde. Dacă ești norocos, fata își aduce prietene – muiate în mătase – cari șovăiesc pe scaune, și se adună toate pe un divan din colț, și sporovăiesc în chalitphashya. În timpul acesta, tatăl îți arată manuscrisele sanscrite – pe cari le descifrezi cu degetul – iar vreun unchi bogat insinuează subiecte politice. Sunt toți întineriți, îmbătați de Puja, sărbătoarea Durgei.

În acea noapte de octombrie, „mama” mi-a așternut saltea grea și șaluri proaspete pe terasă. „Mama” – nu e numai o expresie de respect; e singurul cuvânt ce se potrivește dragostei și bunătății pe care soția învățătorului indian o arată – așa cum se cuvine prin Scripturi – ucenicilor. Aceștia, tineri nepricepuți și sânguitori, locuiesc în casa maestrului sau în grădina lui. Nu plătesc, ci ajută rosturile gospodăriei. În schimb, guru le destăinuie tainele gramaticii, retoricii și metafizicii, iar „mama” le poartă de grijă și le țese vestmintele albe.

Se doarme bine pe terasă și cum stai lungit între șaluri nu vezi decât albul moscheii îndepărtate, umbra unui balcon vecin și. perechea de palmieri svelți, nelipsită.

Cândva, ostenit să tot prigonesc amintirile, voi cânta și eu „Laudele” așternuturilor mele pentru că, după metafizică, ceea ce are India mai specific, e așternutul. N-am uitat nici histe-ria jackalilor, nici incertitudinea sunetelor din junglă – acea înviere fantastică, inimaginabilă a spiritului vegetației, care zâmbește și se amuză, infirmând superstiția statică. Dar pentru un creier

căutător de nuanțe – minime, grotești, pasagere spasmul frunzișului din vârful palmierilor gemeni e o comoară. Te obișnuiești cu el anevoie. La început te deșteaptă din somn și se oprește îndată ce ai deschis ochii. E capricios: nu-L animă decât somnul celui de pe terasă; nu-L pironeste decât ochii fugărind coșmarul. E imperceptibil, de aceea te asurzește, dilatat în pseudodelirul veghii. E monoton, de aceea nu-i poți surprinde niciodată ritmul. Câteodată, asemenea țipătului păsării rănite, stins de apele cu albie alburie. E o manifestare izolată care te stingherește și te farmecă, deși îți tulbură somnul și te covârșește cu doruri.

Cum ai putea dormi? Cine cunoaște ceasul când gitani ostenesc cântecul dragostei lui Krishna și Radha și jocul eroului cu fecioarele din Vrindavanam? Orga și viorile (vina) și ersaj și mridanga cu sunet de tobă lungă, și melopeea, „Rama asya”. – le-ar putea uita, ca să doarmă somn lung...?

Zorii te trezesc cu prevestiri de guturai, biet european cu prea multe șaluri. Mai rămâne un ceas. Înainte de șase dimineața ești în curte, pe jumătate gol, și te îmbăiezi scoțând apa dintr-un bazin de piatră, îngust ca un coșciug. Tot cartierul e o scaldătoare și fiecare cișmea din stradă – izvor pentru cetele sârmane. Ceaiul, și iarăși gălăgia fetelor, și rugăciunile ortodocșilor și, pentru că e Puja, joc, joc, și râsete, pretutindeni, alături de ofrande.

În templul din Kalighat – vestit în toată India, cel mai prețuit altar al Durgei – am un prieten chiar în clanul de brahmani care stăpânește și se îmbogățește din veniturile templului. El mă călăuzește prin miile de pelerini, unii veniți din Orissa-femeile. sunt negre, pietroase, căutătoare —, alții de pe fruntariile Nepalului, alții din Assam. Mă îmbrâncesc șiruri dese de credincioși și sârmani, așteptând ca zilele să-și ofere „puja” pe o foaie lată. Altarul lui Shivu, cu puțul sacru (în care un ochi pătrunzător zărește lingam-uZeului), te întâm-pină, asaltat de femei. Soțiile vin și revarsă apa din Gange, murmurând mantras, și-și adoră cu o neînchipuită devoție Zeul dăruitor de rod al pântecului. Mi se îngăduie să plivesc pe deasupra altarului, și deosebesc femei din aristocrația Calcuttei, în vestminte grele, mătăsoase, alături de sătence din Oudh, alături de bătrâne cucernice și fecioare desculțe, despletite. Recunosc chipuri și-mi amintesc nume întâlnite la festivaluri artistice. Din capul scării cu brahmanul tânăr lângă mine, privesc șirurile soțiilor cărora Shiva le-a împlinit ruga și înțeleg rostul cactusului vecin, încărcat cu inele de fier, ofrande.

Viermuiala din ulițele ce duc spre templul principal urlă aceeași chemare: Duurga!... Duurga!... Oamenii așteaptă în aoare, cu ofrandele de flori și grăsimi – și oamenii vin, vin, și ofrandele se adună, terciuite, la picioarele Zeei, pe care nu o pot vedea, în întunericul templului asediat. Nu-mi pot face «druțn nici încai până la zid. Ocolesc și ajung în fața porticului unde se jertfesc țapii. Două mii pe zi, pentru că e Puja. Și aici se înghesuiesc spectatori și credincioși. Sunt

singurul alb, dar sunt cu un brahman din Kalighat. Țapi, Țapi, și călăul activează cu o prodigioasă dexteritate, și sângele împrășcă pretutindeni. Capetele, membrele sunt adunate de slujitori îndemni-natici. Calzi, Țapii înjunghiați sunt trecuți din mină în mină, jupuiți, despicați, goliți de măruntaie, îmbucățiți. Ceea ce urmează, nu văd dar fumul se poartă peste mulțimi. Nu poți ră-mâne mult; animalele hipnotizate de panică și de aburii sân-gelui se lasă moi în mâna călăului antrenat. Aburii te irită, te excită, deșteaptă nervii nebănuți. Soarele arde, și oamenii te îmbrâncesc, și toți strigă: Duurga.'. Duurga!

Mă îndrept spre fluviu, căci nici un hindus nu-și sfârșește ofranda fără îmbăiere în Gangele sfânt – de o murdărie fără seamăn, cu ape grase și putrede. Fiecare dughiană din uliță e și un altar: Gabesh, Lakshmi, Krishna, Shiva. Se vând idoli și imagini roșii: Durga. Te asaltează cerșetorii schingiuiți, leproși nevindecați, brahmani excroci, yoghini și fachiri de Mici cu plete de sadhu, prăfuite în cenușă. Vezi, pe marginea drumului, farseuri cu capul îngropat și tovarășul adunând banii de aramă ai femeilor din Oudh. Sau falși fachiri tăifăsuind pe plăci cu piroane și cuie, sau vaci cu picioare la ceafă și tot fe-ful de exhibiții grotești, odioase, repugnante, pe cari pelerinii le admiră și femeile le ajută cu părăluțe de aramă.

La început, spectacolul te amuză – mai ales dacă îațelegi că e un spectacol de hinduism degenerat, hinduismul eare a produs sacrificii umane către aceeași drugă și prostituția orgiastică pe care numai puțini o cunosc, dar nimeni nu o poate desvălui. Mai apoi, oboseala se îmbină cu desgustul, un soi de furie desperată împotriva acestei mixturi de devotație și barbarie. Singura mângâiere e seninătatea femeilor de elită, rari își împlinesc datoriile detașate de îmbulzeală, de patimi, de sânge, de urlete. Mă refugiez pe alee, care duce, de-a lungul fluvialul, spre ghat, unde se ard cadavrele. O mamă așteaptă teaneul de vreascuri peste copilul mort, înfășurat într-o rufă murdară. Un alt „mormânt” abia a înghițit trupul unui bine cunoscut negustor din Shambazar. Cineva, din familie, răscolește tăciunii și descoperă oase pe jumătate albe. Se adună vreascuri, lemne. Trebuie să dispară până și cea mai mică urmă. Când cenușa nu mai dogorăște, câte un corb se așează pe praful care poartă, încă, mirosul cărnii fripte. Desperat ciugulește lemnul – dar nimic, nimic nu găsește, căci trupul e de-acum în cerul Burgei.

În fața gliat-ului, o grădină cu arbuști parfumați de chiparoși. Mă așteptau atâți prieteni. Și fiecare îmi spune că... Dar de ce să le înșir aici spusele? în India, sublimul e Împletii cu atrocități, cu scârbă, cu superstiții. De aceea fascinează și nu irită.

Calcuta, 3 decembrie.

DE VORBA CU UN NAȚIONALIST INDIAN în iriua de 22 aprilie 1930 mi s-a întâmplat un fapt pe care îl povestesc aici nu pentru că e unicul și cel mai crud din istoria revoluției civile indiene, d pur și simplu pentru că mi s-a întâmplat mie. Din auzite, din gazete și din cărți, cunosc șt eu, ca și oricare dintre dumneavoastră, zeci de alte fapte mai crunte și mai grave. Iată: mă aflam în bine garnisita librărie sanskrită din College Square N. 4, aproape de Universitate. în fața raiui parc cu lac și palmieri, așa cum sunt cel puțin două duzini în Calcutta. Eram fericit pentru că răsfoiam cărți scumpe și pentru că eram orgolios ca oricare alb care studiază filoso-fia indiană cu speranța că va ajunge într-o zi un înțelept.

Ignorasem mulțimea pe care o întâlneam masată în parc și pe străzi. O reuniune politică. Se vor ține aceleași discursuri și vor pleca noi cordoane de studenți și studente ca să boicoteze mărfurile englezești. Ne aflam în toiul dezobediinței civile; nimic nu era nou pentru mine. Văzusem atâtea arestări și, fiind alb, întâlneam de atâtea ori priviri cari doar că nu mă scuipau, aie prietenilor nici bengalezi. Foarte bine, mi-am spus eu – și rn~s.ni grăbit spre librărie. 29 aprilie, vă rog să nu uitați; tună dezolantă, fierbinte și vacuă. Omul nu gândește pe stradă. Nu găiădește decât izolat sub conul rece al ventilatorului. Afară e un pustiu exasperant, de sunete și clacsoane, un deșert în care nu simți po nimeni, deși te izbesc din toate părțile oameni vii. Odată ce ți-ai pus casca de plută pe cap și ai coborât scările – nu mai știi nimic altceva decât numărul tramvaiului pe care trebuie să-L iei și numele stației la care vei coborî. Din Bhowani-pore unde locuiam eu, până în College Square – o jumătate din oraș, aproape un ceas de tramvai, cu schimbări și așteptări. Vag, îmi amintesc că sunt cine sunt și mintea nu e capabilă de un efort mai violent decât o amintire. De la un timp, nici amintirea – ci numai oboseala nesimțită a trupului, deliciile repausului șd bestia bine crescută, cu casă și cu ochelarii negri, în-aintând inertă într-o pondere fierbinte.

Prelungeam vizita în librărie, din ce în ce mai îneântat de; teligența și știința mea. Când sgomotele din parc se gâtuiră și se urâtiră nedomestic, ropote se coborâră din susul străzii, apoi strigăte și urlete; o învălmășeală, lumea împinsă afară din pi re, 9 șarjă cu lathi (acele bastoane lungi și sinistre ale poliției indiene), alte țipete, alte învălmășeli. Totul se petrecuse cu o spontaneitate de coșmar. De abia avusei timpul să așez cărțiU.> în:Ăt și să alerg spre ușă. De acolo am putut vedea

1S5 poliția călăreață (glorioasa the mounjed police) împingând manifestația studențească și cetățenească pe străzile lăuntrice. Cordoanele de studente bengaleze rupte cu caii, bastoanele lovind prodigios în dreapta și în stânga, în oricine și oricum. Capete sparte și membre rupte – acestea se văd

peste tot. Dar ceea ce se vede numai în India Britanică: copii călcați sub cai, copii sângerați de copite și de bastoane.

Primii răniți au fost aduși chiar în librărie. Și ei au fost numai copii. Unii din ei nu știau nici să scrie. Veniseră la manifestație cu stelute de foiță tricoloră, veniseră fără voie, ca să strige numai Bande mataram! sau fuseseră aduși ca un șarjă de către manifestații. Socoteau că nu se va șarja cu poliția călăreață și împotriva copiilor.

Câțiva din ei leșinați. Unul avea ochiul scos, atârând ca un ou crud însângerat; pe gât o zăbală de sânge cu praf. Altul țipa fără sunete; un sunet pe care îl vezi din gură, pe care îl aștepti să izbucnească și nu izbutește – pentru că se schimbă într-un horcăit de leșin. Cei mai mulți aveau capetele sparte de bastoane și plângeau înăbușiți, așa cum plâng copiii orientali când nu știu ce-i doare. Alții...

Librăria se umpluse toată de sânge, de jale și de apă. Un spital în miniatură, așa cum trebuie să fie casa oricărui indian, după spusa unui swarajist. Mă uitam și eu poate umilit de culoarea mâinilor mele, înfuriat și neputincios, neștiind dacă trebuie să plec, sau să-i mângâi, sau să înjur pe englezi. Un tânăr student în dhoti de Khaddar se apropie de mine provocator:

— D-stră nu sunteți englez?

— Nu mulțumesc lui Dumnezeu.

— Vă amuză?

N-aveam chef de discuție. Dar necunoscutul continuă, parcă ar fi simțit urgența insultei rasei albe actualizată în primul alb întâlnit în cale.

— Și totuși e inutil ce au făcut. Pot face și mai mult. Ne pot pune pe toți în temniță. Dar suntem câteva sute de mii ne. N-au locuri nici pentru a mia parte dintre noi. Intre administrație britanică va sări în aer dacă va întemnița o jumătate de milion de voluntari... Dar mamele noastre, femeile noastre? Știți ce-au făcut în Amristar în 1919? Le-au violat cu bastoanele. Da, puteți citi Raportul Congresului. Știți d-stră și fără să citiți Raportul. Duceți-vă la sate, și aflați cum procedează poliția. Dar ce-au putut face până acum? Se pot lupta cu copiii? E absurd ce fac ei, dar i-a cuprins panica, asta e: acționează cu spaima celui care știe că joacă ulla carte.

...Sărmanii creștini! Și d-stră sunteți creștin, fără îndoială. Cum scuzați crimele astea?

— Nu le scuză nimeni, răspunsei eu văzând că necunoscutul își repeta întrebarea. Ei sunt creștini de duminică, așa cum e întreaga Europă. Ei vorbesc de creștinism, atâta tot. Vă rog să nu condamnați o religie după faptele așa numiților ei credincioși.

— Dar e absurd, Sahib (termenul acesta, uzat de un student e batjocoritor ceea ce spuneți. Pentru că, dacă religia d-stră nu v-a făcut mai

buni timp de două mii de ani aruncați-o și găsiți alta mai bună. Dar d-stră trimiteți misionari aici, în India. Dacă ați începe de la d-stră acasă?

— Nu înțeleg de ce să mă confundați eu un englez, răspund eu, stânjenit că începeau să se strângă ascultători.

— Dar sunteți și d-stră european. Și odată ce nu vă e rușine de ce fac frații d-stră în India, însemnează că nici nu vă interesează și atunci sunteți mărginiți, ori că vă e frică și atunci sunteți lași.

D-stră, probabil, nu vă interesați decât de Europa. D-stră sunteți popoare glorioase, civilizate și infailibile. D-stră sunteți albi. Dați-ne voie să vă disprețuim până la ură. Și vă suntem superiori, oricât v-ați lăuda cu cărțile d-stră și filosofii d-stră în cari nu crede nimeni. Vă suntem superiori pentru că noi știm tot despre Europa – iar d-stră nu știți nimic despre India. De ce ați venit d-stră în India?

— Eu personal? Ca să studiez limba și filosofia indiană.

— Și nu vă e rușine de ce-ați văzut de un an încoace?

— Nu mă solidarizez cu nimeni, răspunsei eu strâns cu ușa. Sunt un apolitic. Nu voi sta decât câțiva ani în India. Nu am timp să mă ocup cu altceva. Ce voiți? D-stră sunteți un privilegiat: sunteți născut în India. Aveți timp și de poliică. Eu mă voi întoarce în țara mea.

— Dar politica, în India, nu e politică. Lupta noastră pentru independență, svoaraj, e concluzia necesară a întregii noastre metafizici. Știința care e principiul de bază al metafizicii și misticele indiene: că nimeni nu se poate mântui prin altul, că nimeni nu-și poate ajunge calea, adevărul, libertatea, prin altul, Lupta noastră e consistentă cu însuși fundamentalul conștiinței noastre filosofice: că după cum sufletul nu poate ajunge mukta decât prin propriul său efort, tot așa India nu poate libera decât prin propriul ei efort. Nu acceptă ajutor din afară. Nu ni se poate da acest ajutor. Nimeni nu poate interveni în destinele altuia. Nu numai că nu are dreptul, dar nici nu poate. Știți acesta din filosofia noastră. Atunci, cum crede iteglia că poate interveni în destinele Indiei, fără ca să producă o fărăde-lege cu urmări cândva fatale?

— Marea Britanie nici nu-și pune astfel de probleme.

— Cu atât mai rău pentru ea. Pentru că socotește dominația ei un act ceresc.

— Dar nu v-a dat, oare, o administrație mai bună?

— Bine, sahib, dar aeeasta nu are nici de-a-face cu India. Noi nu cerem o administrație excelentă. Noi cerem o administrație & noastră. Știu că va fi mai proastă, mai nehotărâtă, plină de lipsuri și de abuzuri. Dar va fi a noastră. Administrația britanică ne castrează, ne face conștiințe de sclavi, ne face lași. După o sută de ani de stăpânire engleză, în ciuda tuturor trenurilor,

industriilor și orașelor moderne clădite de englezi, poporul indian e pe pragul degenerării. Traiul bun nu înseamnă nimic pentru un popor rob. Cei cari judecă astfel, sunt deja sclavi.

— Dar India, întrerup eu, India nu are o conștiință națională.

— La noi nici nu se pune problema națională, ca la d-ștră în Europa. Pentru indieni, India nu e o țară sau o națiune. Sunt aici atâtea rase, atâtea religii, atâtea caste. Un european se pierde ca într-un haos, și se întreabă: care este India? Ei bine, sahib, India pentru noi este Mama! Chiar strigătul nostru revoluționar și imnul nostru național începe cu Bande Mataram! „Plecăciune Mamei!” întreabă pe orice sărman, din orice colț al Indiei, ce numește el India, și-ți va răspunde: Mama. Lupta noastră nu e abstractă, pe principii, nici limitată de revendicări. Lupta noastră e o cruciadă pentru desrobirea mamei. De aceea nu e o luptă politică, ci o mistică: ajungem la libertate, cum spune Mahatma, prin purificare, prin renunțare la individual, prin non-violență, prin agonie.

Politica noastră e o ucenicie ascetică. Politicienii noștri își încep cariera prin renunțarea totală la funcție, la avere, la glorie, la orice posesiune pământească. Șefii noștri sunt mai săraci decât noi. Nouă nu ne trebuie genii politice, nici tactică politică. Mahatma nu e un geniu, e un sfânt. El nu are o metodă tactică, ci are sinceritate. Asta au recunoscut-o și cei mai înverșunați dușmani ai noștri. El e singurul om care a izbutit să stabilească sinceritatea în lupta politică.

— Și totuși, dacă nu va reuși? Veți încerca alte metode, 1 de pildă, metodele europene?

— Avem și noi extrema noastră stingă, centrele teroriste. Vom recurge la teroare numai când va abdică Mahatma. Dar până atunci suntem legați de euvântul dat lui Gandhi: non-vio-lența.

— Dar terorismul e o metodă capitală din Europa.

— Deloc. E perfect încadrată în filosofia și politica noastră. Se află și în Arthashastra tratatul politic scris cu trei secole înainte de era creștină. Non-violența e pe planul satvic, teroarea e pe planul rajasic; prima prin contemplație, cealaltă prin izbucniri de energie. Dar amândouă aparțin conștiinței indiene.

— Dar dacă nici prin teroare nu veți obține nimic?

— Atunci rămân aceștia (arată pe copiii răniți) să încerce altceva sau să reîncerce non-violența. Vedeți d-ștră, aceasta nu e o luptă de ani, ci de generații. India știe să aștepte, pentru că India nu uită. Copilașii aceștia nu vor uita a doua campanie de dezobediență civilă. Chiar dacă vom fi înăbușiți acum, ei nu vor putea fi înăbușiți peste douăzeci de ani...

O tăcere penibilă. îmi scot țigările; îi ofer una. si-> Mulțumesc, sahib, fratele meu a murit în închisoare, pentru că a boicotat fumatul țigărilor englezești... Mă privește zâmbind când renunț și eu de a fuma.

— Dacă cele ce v-am spus eu v-au dat de gândit, încercați să nu mai fumați țigări englezești... Bună ziua, sahib,...

Mă salută și pleacă; în tăcerea librăriei tixite. In acea zi de 22 aprilie n-am scris nimic în caietul meu.

SFÂRȘIT